

Досліджені актуальні проблеми теорії і методології статистики та статистичної практики. За результатами проведених статистичних досліджень соціально-економічних та демографічних процесів в Україні зроблені висновки теоретико-методологічного характеру, а також розроблені практичні рекомендації для потреб сучасної бізнес-статистики.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів і студентів.

Изучены актуальные проблемы статистической теории, методологии и практики. По результатам проведенных статистических исследований социально-экономических и демографических процессов в Украине сделаны выводы теоретико-методологического характера. Кроме того, сформулированы практические рекомендации для нужд современной бизнес-статистики.

Для научных сотрудников, преподавателей, аспирантов и студентов.

The actual theoretical and methodological problems of statistics and statistical practices are studied in the articles. By the results of the statistical researches of social-economic and demographic processes in Ukraine theoretical and methodological conclusions are made. Also practical recommendations for needs of the modern business statistics are developed.

For researchers, academics, postgraduates and undergraduate students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	В.Д. Базилевич, д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	А.І. Ігнатюк, д-р екон. наук, доц. (заст. відп. ред.); Д.М. Черваньов, д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України; П.С. Єщенко, д-р екон. наук, проф.; Г.І. Купалова, д-р екон. наук, проф.; Н.В. Ковтун, д-р екон. наук, проф.; І.О. Лютий, д-р екон. наук, проф.; І.І. Мазур, д-р екон. наук, доц.; В.О. Мандибура, д-р екон. наук, проф.; С.В. Науменкова, д-р екон. наук, проф.; А.О. Старостіна, д-р екон. наук, проф.; О.І. Черняк, д-р екон. наук, проф.; В.Г. Швець, д-р екон. наук, проф.; А.В. Шегда, д-р екон. наук, проф.; Р.В. Пікус, канд. екон. наук, доц.; О.І. Жилінська, канд. екон. наук, доц. (відп. секр.)
Адреса редколегії	03022, Київ-22, вул. Васильківська, 90-а, економічний факультет ☎ (38044) 259 71 82
Затверджено	Вченою радою економічного факультету 19.12.2012 (протокол № 5)
Атестовано	Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 10.11.10
Зареєстровано	Міністерством юстиції України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 17106-5876ПР від 08.09.10
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, 6-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28

ЗМІСТ

Гаращенко Т. Статистичне оцінювання штучного переривання небажаної вагітності в Україні	5
Герасименко С. Поширення статистичної інформації з метою підвищення ефективності управління соціально-економічним розвитком держави	9
Голубова Г. Статистичний аналіз основних факторів впливу на транзит вантажів в Україні	12
Гончар І., Бабірад-Лазунін В. Статистична оцінка конкурентної позиції українських товарів на ринках головних торгових партнерів.....	16
Євсєєнко О. Статистичне оцінювання ролі фондового ринку на сучасному етапі економічного розвитку України	20
Іваненко О. Статистичне оцінювання впливу ризикованості операцій кредитних спілок на структуру їх активів.....	23
Іванова Т. Методологічні засади оцінювання показників ефективності діяльності малого бізнесу	27
Ковалевська І. Статистичний аналіз та оцінювання впливу екологічного стану довкілля на здоров'я населення і якість життя людини.....	30
Ковтун Н., Романюк І. Міжнародний досвід оцінювання якості життя населення і можливості його використання в Україні	32
Ковтун Н., Шибіріна С. Статистичне оцінювання збалансованості показників розвитку ринку нерухомості	37
Колеснік Я. Особливості розроблення інтегрального показника для оцінки достатності капіталу банків.....	41
Козак С. Методичні підходи щодо статистичного аналізу ринку житла в Україні.....	44
Науменкова С., Овсянникова Я. Особливості оцінювання ефективності проектів публічно-приватного партнерства: зарубіжний досвід та українська практика	47
Огреба С. Аналітичне забезпечення комплексного статистичного оцінювання тіньової економіки	51
Пальян З. Фактори динаміки народжуваності в Україні: статистична оцінка	55
Парфенцева Н., Момотюк Л. Розробка номенклатури фінансових послуг з метою статистичного оцінювання діяльності фінансових установ України	59
Позняк О. Проблеми статистичного оцінювання обсягів незареєстрованого населення міста Києва.....	61
Романчук Н. Теоретико-методологічні засади статистичної оцінки заможних верств населення.....	65

СОДЕРЖАНИЕ

Гаращенко Т. Статистическое оценивание искусственного прерывания нежелательной беременности в Украине	5
Герасименко С. Распространение статистической информации с целью повышения эффективности управления социально-экономичным развитием государства	9
Голубова Г. Статистический анализ основных факторов влияния на транзит грузов в Украине	12
Гончар И., Бабирад-Лазунин. В. Статистическая оценка конкурентной позиции украинских товаров на рынках главных торговых партнеров	16
Евсеев О. Статистическая оценка роли фондового рынка на современном этапе экономического развития Украины.....	20
Иваненко Е. Статистическое оценивание влияния рискованности операций кредитных союзов на структуру их активов.....	23
Иванова Т. Методологический основы оценивания показателей эффективности деятельности малого бизнеса	27
Ковалевская И. Статистический анализ и оценка влияния экологического состояния окружающей среды на здоровье населения и качество жизни человека	30
Ковтун Н., Романюк И. Международный опыт измерения качества жизни населения и возможности его использования в Украине.....	32
Ковтун Н., Шибирина С. Статистическая оценка показателей сбалансированности развития рынка недвижимости	37
Колесник Я. Особенности разработки интегрального показателя для оценки достаточности капитала банка	41
Козак С. Методические подходы статистического анализа рынка жилья в Украине	44
Науменкова С., Овсянникова Я. Особенности оценки эффективности проектов публично-частного партнерства: зарубежный опыт и украинская практика.....	47
Огреба С. Аналитическое обеспечение комплексного статистического оценивания теневой экономики	51
Пальян З. Факторы динамики рождаемости в Украине: статистическая оценка	55
Паврфенцева Н., Момотюк Л. Разработка номенклатуры финансовых услуг с целью статистического оценивания деятельности финансовых учреждений Украины.....	59
Позняк А. Проблемы статистического оценивания объемов незарегистрированного населения г.Киева	61
Романчук Н. Теоретико-методологические основы статистической оценки зажиточных слоев населения	65

CONTENTS

Garashchenko T. Statistical evaluation of artificial termination of unwanted pregnancies in Ukraine	5
Gerasimenko S. Dissemination of statistical information for purposes of efficiency management of socio-economic development	9
Golubova G. Statistical analysis of basis factor influence on in-transit freight in Ukraine by regression model.....	12
Gonchar I., Babirad-Lazunin V. Statistical evaluation of the competitive position of the Ukrainian products on the main markets of trading partners	16
Evseenko O. Statistical evaluation of the stock market's role in contemporary terms of Ukrainian economy's development	20
Ivanenko O. Statistical evaluation of operational risks influence of credit unions on the structure on their assets	23
Ivanova T. Methodological foundations of evaluation of effectiveness indicators of small-scale business activities	27
Kovalevska I. Statistical analysis and assessment of influence of an ecological state of environment on human health and quality of life	30
Kovtun N., Romanuk I. International experience of life quality evaluation and possibilities of its using in Ukraine.....	32
Kovtun N., Shibirina S. Statistical assessment of balancing real estate market	37
Kolesnyk Y. Features of development of an integral parameter for assessing the capital adequacy of bank	41
Kozak S. Methodological approaches statistical analysis of the housing market in Ukraine.....	44
Naumenkova S., Ovsianynkova I. Features of assessment of the public-private partnership efficiency: foreign experience and Ukrainian practice	47
Ogreba S. Analytical basis of complex statistical assessment of the shadow economy	51
Palian Z. The factors of dynamic fertility in Ukraine: statistical estimation	55
Parfenceva N., Momotuk L. Development of the financial services range for the purpose of the statistical evaluation of the financial institutions in Ukraine	59
Pozniak O. Problems of statistical evaluation of the volume of non-registered population of Kyiv.....	61
Romanchuk N. Theoretical and Methodological Foundations of Statistical Evaluation of the Rich	65

СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ШТУЧНОГО ПЕРЕРИВАННЯ НЕБАЖАНОЇ ВАГІТНОСТІ В УКРАЇНІ

Досліджено динаміку основних показників абортів, пов'язаних із небажаною вагітністю. Визначено особливості їхньої динаміки за регіонами України, а також оцінено медико-демографічні наслідки абортів.

Ключові слова: небажана вагітність, показники абортів, народжуваність, контрацепція, репродуктивне здоров'я.

Исследована динамика основных показателей абортів, связанных с нежелательной беременностью. Определены особенности их динамики по регионам Украины, а также оценены медико-демографические последствия абортів.

Ключевые слова: нежелательная беременность, контрацепция, показатели абортів, рождаемость, репродуктивное здоровье.

The dynamics of the main indicators of induced abortion associated with unwanted pregnancy are researched. The main tendencies of the level of induced abortion in Ukraine and its regions, as well as their medical and demographic consequences are determined.

Keywords: unwanted pregnancy, contraception, abortion rate, fertility, reproductive health.

Постановка проблеми. Розповсюдження використання ефективних протизаплідних засобів у практиці контрацепції сприяло значному зниженню частоти небажаних вагітностей, і в свою чергу – скороченню частоти абортів. За останнє десятиріччя і в Україні здійснено широкий комплекс програм, що сприяли позитивним зрушенням у сфері збереження і поліпшення репродуктивного здоров'я населення та доступності послуг планування сім'ї. Серед них найважливішими є Національна програма планування сім'ї (1995-2000 рр.), Національна програма "Репродуктивне здоров'я" (2001-2005 рр.), проект "Разом до здоров'я" (2005-2011) та нині діюча Державна програма "Репродуктивне здоров'я нації" на період до 2015 року, спрямована на створення умов для безпечного материнства, формування репродуктивного здоров'я у дітей та молоді, удосконалення системи планування сім'ї, формування свідомого та відповідального батьківства. Незважаючи на цілеспрямовану політику держави у цій сфері, в Україні все ще високими залишаються показники абортів, пов'язаних із небажаною вагітністю.

У структурі абортів розрізняють самовільні аборти, штучні за бажанням жінки, медичні легальні (міні аборт методом вакуум-аспірації та медикаментозні аборти), аборти за медичними та соціальними показаннями, не уточнені за видами абортів та штучні кримінальні аборти. Серед них до абортів, пов'язаних із небажаною вагітністю, відносять штучні аборти, проведені за бажанням жінки, медичні легальні аборти (міні аборт методом вакуум-аспірації та медикаментозні аборти), а також кримінальні аборти.

Останнє десятиріччя ознаменувалося падінням спеціального показника абортів: порівнюючи з 2001 р., коли він становив 27,25 на 1000 жінок репродуктивного віку, у 2011 р. даний показник знизився удвічі (13,45‰). Частота абортів, пов'язаних із небажаною вагітністю, за вказаний період знизилась у півтора рази, і у 2011 р. становила 64,8 % від загальної кількості зареєстрованих абортів. Зниження поширеності небажаної вагітності, хоча й мало місце в усіх регіонах країни, однак відбувалося неоднаковими темпами. Відтак, виявлення, по-перше, загальних тенденцій та регіональних особливостей змін, що відбулися у цій сфері, по-друге, регіональних особливостей сучасної ситуації щодо поширення абортів, у тому числі абортів, пов'язаних із небажаною вагітністю, та, по-третє, визначення їх впливу на формування рівня народжуваності є актуальними науковими завданнями. Важливість останнього посилюється ще й тим, що державою взято курс на зменшення поширеності небажаної вагітності, а відтак – зниження числа абортів в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій науковій літературі плануванню сім'ї присвячені зокрема відомі нам праці Ахмана Е., Барентса Б., Брейнд Дж., Моро С., Сингх С., Вульф Д., Хусейн Р. та багато ін. [1, 2, 4, 5, 6, 7]. Серед російських вчених даною проблематикою займаються Авдеев А., Сакевич В., Троїцькая І. [13] Зважаючи на низький рівень народжуваності, що не забезпечує простого відтворення населення (у 2011 р. її сумарний показник становив 1,470), високу поширеність абортів та низьку контрацептивну культуру, проблемі плануванню сім'ї приділяється значна увага вітчизняними фахівцями-медиками, а саме: Гойдою Н., Жилкою Н., Іркіною Т., [12]. Серед вітчизняних демографів проблемам плануванню сім'ї та репродуктивному здоров'ю присвячені роботи Аксьонової С., Курило І., Левчук Н., Рингач Н., Стешенко В. [8, 11].

Метою дослідження є проаналізувати структуру та динаміку абортів, пов'язаних із небажаною вагітністю, в Україні та її регіонах та визначення особливості їхньої динаміки за регіонами України, а також оцінення медико-демографічних наслідків абортів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Статистика переривання небажаної вагітності останніх років характеризується позитивною динамікою на фоні зростання з 2001 р. рівня народжуваності. Так, за період 2001-2011 рр. частота абортів, пов'язаних із небажаною вагітністю, скоротилась на 13,5 промільних пунктів, а їх частка у структурі абортів скоротилась на 16,7 відсоткових пунктів (рис.1). За результатами проведеного факторного аналізу, зазначене скорочення відбулося за рахунок зниження кількості випадків штучного переривання небажаної вагітності на 15,6 пром. пунктів та за рахунок збільшення кількості жіночого населення віком 15-49 років на 2,1 пром. пункти. Загальна частота абортів в країні знизилась на 14,1 пром. пункти, зокрема за рахунок зниження кількості випадків штучного переривання вагітності – на 16,4 пром. пункти, а за рахунок збільшення числа жінок репродуктивного віку – на 2,3 пром. пункти. Частота штучних абортів за зазначений період часу скоротилась на 8,2 пром. пункти, частота медичних легальних абортів – на 5,1 пром. пункти, частота кримінальних абортів залишилась майже без змін і становила у 2011 р. 0,01‰. Зокрема, такий рівень показника кримінальних абортів пов'язаний, насамперед, із їх недообліком, оскільки такий аборт звичайно проводиться таємно і не потрапляє у державну статистичну звітність. За оцінками ВООЗ у світі щорічно

¹ Тут і далі – показник інтенсивності (частоти) абортів, що розраховується співвідношенням загального числа абортів, пов'язаних із небажаною вагітністю до числа жінок репродуктивного віку.

проводиться близько 22 мільйонів небезпечних для життя жінок (кримінальних) абортів, у результаті яких помирають 47 тис. жінок та залишаються інвалідами близько 5 мільйонів жінок [1, 5].

Показник частоти самовільних абортів (викиднів) характеризується хвилюватою динамікою. З рис. 1 видно, що даний показник до 2004 р. мав чітку тенденцію до спадання і знизився на 0,2 пром. пункту. Період

2004-2009 рр. характеризувався різкими підйомами і спадами цього показника. Після 2009 р. намітилась тенденція до зростання частоти самовільних абортів. У цілому показник частоти самовільних абортів зріс у 2011 р., порівняно з 2001 р. на 0,2 пром. пункти, що свідчить про зростання числа випадків патологій плоду, погіршення репродуктивного здоров'я жінок.

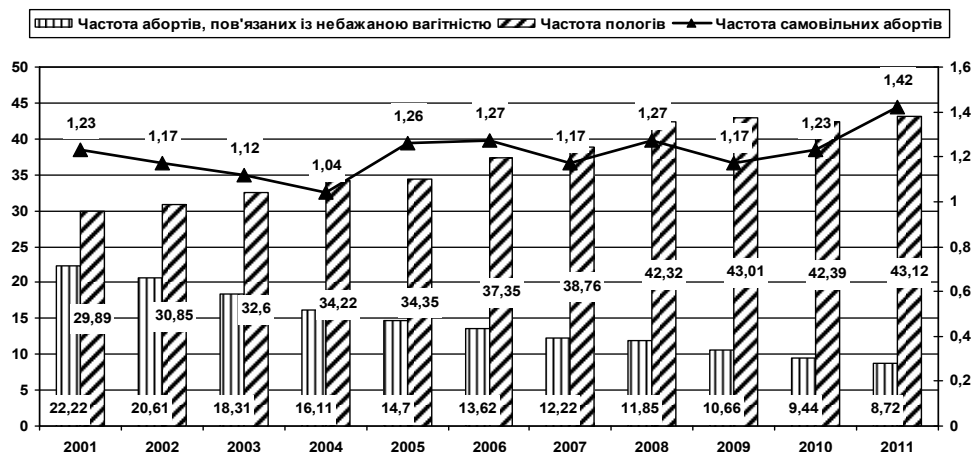

Рис.1. Динаміка частоти абортів, пов'язаних із небажаною вагітністю, самовільних абортів та пологів в Україні у 2001-2011 рр., на 1000 жінок репродуктивного віку

Джерело: дані Міністерства охорони здоров'я України

Внаслідок удосконалення роботи служб з охорони репродуктивного здоров'я, освітньо-профілактичної роботи з майбутніми батьками, поінформованості щодо методів планування сім'ї, спостерігається позитивна динаміка у співвідношенні пологів та абортів. Починаючи з 2001 р. частота пологів має чітку тенденцію до зростання, а частота абортів – до зменшення. У 2011 р. частота пологів перевищувала частоту абортів більш ніж утричі, а показник небажаної вагітності, що закінчилась абортom – майже у п'ятеро. Також за останнє десятиріччя помітно зменшився показник штучного переривання небажаної вагітності у розрахунку на 100 народжених живими і мертвими. Хоча зазначений показник знизився майже вчетверо (із 75,0 у 2001 р. до 20,14 у 2011 р.), однак поширеність абортів² внаслідок небажаної вагітності все ще більше ніж удвічі перевищує цей показник у розвинутих європейських країнах. Вагомими також є прямі втрати народжених через переривання вагітності (без урахування можливих небезпечних наслідків абортів у вагітних). Так, і у 2011 р. абортами завершилися більш ніж 101 тис. вагітностей (у 2010 р. – 111 тис., у 2009 р. – 127 тис.), тобто щорічно втрачається понад 13 тис. потенційних життів.

Достеменно відомо і підтверджено численними дослідженнями, що аборт має безпосередні негативні наслідки для народжуваності: це і прямі втрати потенційно народжених життів, а подеколи можливі й втрати життя самих жінок, майбутніх матерів, внаслідок ускладнень після абортів. Незалежно від того, чи є аборт самовільним чи штучним, навіть здійснений у найсучасніших медичних закладах, він небезпечний для життя жінки. Ускладнення після абортів є однією із провідних причин патологій репродуктивної сфери жінок у розвинутих країнах. Підтвердженням цього слугують численні

дослідження у Франції та Німеччині, які продемонстрували, що жінки, які раніше робили аборт, мали більший ризик передчасних пологів порівняно із тими, які раніше не переривали вагітність штучним способом [4]. Суперечливим є зв'язок абортів із ризиком розвитку онкологічних захворювань: одні дослідження, проведені у 1996 та 2005 рр., підтверджують такий зв'язок, інші, проведені у 2005-2006 рр. державним інститутом раку в США, урядом Великобританії та Міжнародною федерацією планування сім'ї – заперечують [2, 3]. Результати вітчизняних досліджень репродуктивного здоров'я жінок 1999 р. показали, що 14,1 % жінок мали ускладнення після абортів, які потребували медичного лікування, а у 5,3 % були виявлені довгострокові проблеми зі здоров'ям після абортів [12].

Безпліддя, інфекційні захворювання і ускладнення після абортів, що потребують невідкладної екстреної терапії, є не повним списком додаткових проблем, з якими доведеться зіштовхнутися жінкам у пошуках рішення проблеми безпечного материнства. Не слід забувати і про руйнівний вплив абортів на психічне здоров'я жінки. Окрім образи на партерна за відсторонення від "вирішення проблеми", досить часто у майбутньому на тлі різноманітних проблем зі здоров'ям, пов'язаних з абортom, жінка може відчувати почуття провини за власний вибір, що лишив її змоги відчувати щастя материнства у майбутньому, став причиною безпліддного шлюбу. Такі психологічні проблеми негативно впливають на внутрішньородинні та міжособистісні відносини у сім'ї, а подеколи й призводять до її розпаду.

Вагомими є втрати від небажаної вагітності, адже якщо втрачати від штучних легальних, медичних та кримінальних абортів можна було б запобігти і вагітності була б бажаною, то кількість новонароджених зросла б на 20,1 % від загальної кількості зареєстрованих народжень. Значними є втрати ненароджених від переривання першої вагітності. Так, якби можна було б попе-

² Показник координації – співвідношення числа абортів, пов'язаних із небажаною вагітністю до числа народжених живими і мертвими.

редити втрати від першовагітих, і жінки прийняли рішення про народження дитини, то народжуваність у 2011 р. збільшилась би на 18,3 тис. дітей. Проте, слід зазначити, що у наведених випадках рішення про аборт було прийнято жінкою, зважаючи не на медичні, а переважно психологічні та матеріальні фактори. Натомість, особливої уваги потребують спонтанні аборти, які не залежать від рішення жінки, а найчастіше пов'язані із порушенням її репродуктивної системи. Прямі втрати від спонтанних абортів у 2011 р. становили 16,5 тисяч ненароджених. Серед них могла б бути велика частка запланованих бажаних вагітностей, а тому необхідно звернути увагу саме на цю групу абортів з метою їх запобігання.

Інтерес дослідження представляє також регіональна диференціація поширеності небажаної вагітності. За 2001-2011 рр. частота абортів внаслідок небажаної ва-

гітності знизилась у всіх регіонах країни неоднаково, провідні позиції 2001 р. з найвищим показником у Чернігівській (33,6 ‰), Запорізькій (32,1 ‰), Херсонській (31,3 ‰), Луганській (28,9 ‰) та Харківській (28,4 ‰) областях змінили у 2011 р. Кіровоградська (13,5 ‰), Київська (12,8 ‰), Вінницька (12,2 ‰), Херсонська (12 ‰) та Миколаївська (11,8 ‰) області (рис. 2). Найвищий показник у 2011 р. спостерігався у Кіровоградській області і становив 13,5 на 1000 жінок репродуктивного віку. Натомість провідні позиції щодо сприятливості показника абортів, як і раніше, посідали Рівненська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська області. У Рівненській області частота абортів унаслідок небажаної вагітності була найнижчою і становила 1,9 на 1000 жінок репродуктивного віку.

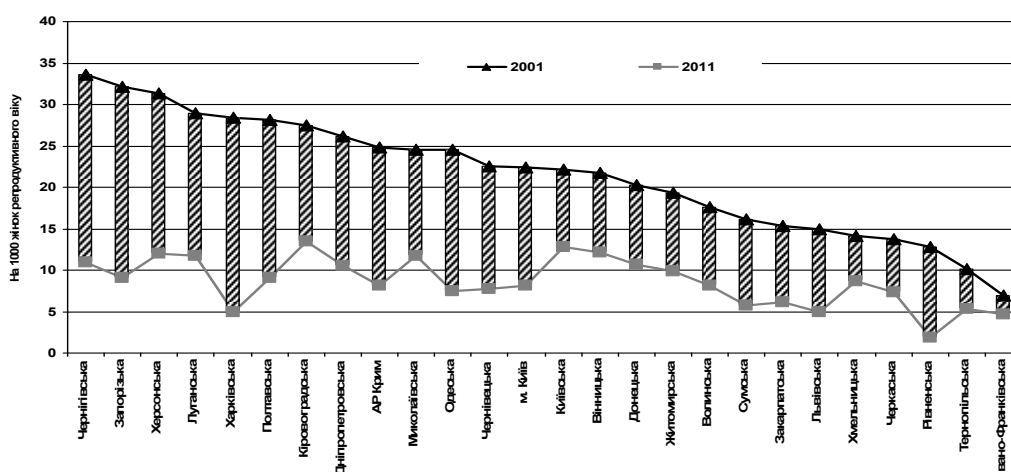

Рис. 2. Частота абортів, пов'язаних із небажаною вагітністю у 2001 та 2011 рр. за регіонами України

Джерело: дані Міністерства охорони здоров'я України

Для узагальнення регіональних особливостей рівня та динаміки абортів, пов'язаних із небажаною вагітністю в Україні ми скористалися демографічним районуванням³, [9, с. 393-394] та розрахували відповідні показники для виділених груп районів за 2001, 2005, 2011 рр. (табл. 1). Результати проведеного демографічного районування також підтверджують, що лідируючі позиції щодо сприятливості показника абортів, внаслідок небажаної вагітності займають області Західного демографічного району. Частота штучного переривання небажаної вагітності у цьому районі за 10 років скоротилась на 8,65 пром. пункти. У цілому області Західного району завжди характеризувались нижчими, порівняно з іншими районами, показниками абортів та вищими показниками народжуваності, що переважно зумовлено наявністю в цих областях сільського населення з різноманітними етнічними ознаками, високим рівнем релігійної активності. За результатами спеціального вибіркового соціально-демографічного обстеження населення дітородного віку "Сім'я і сімейні відносини", проведеного Інститутом

демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України у 2009 р., дітородні орієнтації саме респондентів Західного демографічного району були вищими, ніж у опитуваних інших регіонів [8, с. 98-99].

Протягом 2001-2011 рр. високими рівнями штучного переривання небажаної вагітності продовжують відзначатися області Центрального та Південно-Східного демографічних районів. Частота абортів, пов'язаних із небажаною вагітністю, у зазначених районах знизилась на 8,95 та 16,39 пром. пункти відповідно. Найвищу частоту абортів внаслідок небажаної вагітності у цих районах мали Луганська (11,7 ‰), Чернігівська (11 ‰), Донецька (10,7 ‰), Дніпропетровська (10,5 ‰), Житомирська (9,9 ‰), Запорізька (9,1 ‰) області. Значні показники небажаної вагітності спостерігались також у Південному демографічному районі, де зазначений показник скоротився на 16,56 пром. пункти. Серед областей цього району найбільша частота абортів була у Херсонській (12,0 ‰), Миколаївській (11,8 ‰), АР Крим (8,2 ‰) та Одеській (7,5 ‰) областях. Найзначніші скорочення частоти абортів, унаслідок небажаної вагітності за останнє десятиріччя відбулися у Північно-Східному районі – 17,35 пром. пункти. Найвищим показником цього району відзначилися Київська (12,8 ‰), Чернігівська (11,0 ‰) та Полтавська (9,1 ‰) області.

³ Згідно демографічного районування до Західного демографічного району віднесено Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську, Тернопільську та Чернівецьку області; до Центрального – Вінницьку, Житомирську, Кіровоградську, Київську, Хмельницьку та Черкаську; до Північно-Східного – Полтавську, Сумську, Чернігівську; до Південного – АР Крим, Миколаївську, Одеську та Херсонську; до Південно-Східного – Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Луганську та Харківську.

Таблиця 1. Частота штучного переривання небажаної вагітності на 1000 жінок 15-49 років у районах України у 2001, 2005, 2011 р., ‰

	2001	2005	2011
Західний	14,03	9,08	5,38
Центральний	19,77	15,36	10,82
Північно-Східний	25,89	15,31	8,54
Південний	25,76	18,52	9,2
Південно-Східний	25,91	15,83	9,52
Україна	22,5	14,7	8,7

Джерело: розрахунки автора за даними Міністерства охорони здоров'я України

Суттєва територіальна відмінність виділених районів за аналізованими показниками зумовлена в основному особливостями їх соціально-економічного та демографічного розвитку. Так, райони, яким притаманний високий рівень штучного переривання небажаної вагітності мають низький рівень народжуваності, релігійної активності, контрацептивної культури, високі рівні захворюваності на соціально небезпечні недуги. Слід також зазначити, що й середня бажана кількість дітей (тобто та, яку респондент хотів би мати за наявності необхідних умов, виходячи лише з особистих схильностей, без урахування конкретних життєвих обставин, зокрема, матеріальних умов), виявилася найнижчою у Північно-Східному і Південно-Східному демографічних районах, до яких належать вищезазначені області, що доповнює низку чинників низького рівня потенціалу цих районів щодо зростання народжуваності. Також регіональна диференціація даного показника може варіювати в залежності від статеві-вікового складу населення районів. Подеколи суттєвий вплив може спричиняти й недооблік здійснених абортів, який може пояснюватися як нелегальним поширенням кримінальних абортів, так і випадками применшення числа штучних переривань небажаних вагітностей.

Альтернативою абортів та профілактикою небажаної вагітності може і має стати контрацепція. За останнє десятиріччя в Україні намітилися позитивні тенденції у використанні сучасних засобів контрацепції. Зокрема, на фоні зниження частоти абортів, більш ніж удвічі зросла частка жінок, які використовують гормональну контрацепцію, – із 92,0 ‰ у 2001 р. до 195,28 ‰ у 2011 р. Водночас, у 1,1 рази скоротилась частка жінок, що використовують внутрішньоматковий спіраль і у 2011 р. сягала 133,7 на 1000 жінок репродуктивного віку. Слід зауважити, що використання сучасних методів контрацепції в Україні все ще залишається низьким порівняно з країнами Європи. За даними останніх досліджень, в Україні 47 % заміжніх жінок використовують сучасні методи контрацепції, що є нижче, ніж в середньому по всьому світі, та набагато нижче ніж в Західній Європі або США, де рівень використання становить 70 %. Застосування сучасної контрацепції (пігулок та інших гормональних методів і стерилізації) не так поширене в Україні, як в країнах Європейського союзу, а от застосування менш ефективних традиційних методів, ВМС та презервативів, займає значний відсоток у структурі використання контрацепції в Україні (19,1 %). Тому програми планування сім'ї повинні не лише забезпечувати весь спектр сучасних засобів контрацепції усіх цінових категорій, а й "...передбачати підвищення поінформованості щодо їх використання, наслідків для здоров'я, а також враховувати інші структурні перепони, з якими стикаються жінки у бідних сім'ях" [10, с.73].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Рівень планування сім'ї в Україні відстає від світового і потребує значного поліпшення та вдосконалення. Високу розповсюдженість все ще має, такий архаїчний спосіб "конт-

рацепції" як штучне переривання небажаної вагітності. Незважаючи на низку профілактичних заходів у сфері запобігання небажаної вагітності, рівень абортів в Україні вдвічі перевищує відповідний показник у розвинених європейських країнах. Однак, в останнє десятиріччя намітилися позитивні тенденції у співвідношенні абортів і пологів. Станом на 2011 р. спеціальний показник штучного переривання небажаної вагітності сягнув 8,72 ‰. В країні спостерігається значна територіальна диференціація штучного переривання небажаної вагітності: від 13,5 на 1000 жінок репродуктивного віку у Кіровоградській області до 1,9 ‰ у Рівненській. При цьому необхідно враховувати ступінь достовірності регіонального обліку числа абортів, що в різних регіонах наразі викликає сумніви щодо якості, повноти та прозорості статистичних даних.

Що ж стосується регіональних особливостей розповсюдження абортів, то за результатами проведеного демографічного районування, найбільше несприятлива ситуація з абортами виникла в Центральному (10,82 ‰), Південному (9,2 ‰) та Південно-Східному (9,52 ‰) демографічних районах України – тут спеціальні показники абортів є найбільшими, що корелює з низьким рівнем дітородних орієнтацій, і відповідно з низьким рівнем народжуваності. Спеціальний показник штучного переривання небажаних вагітностей областей Північно-Східного району у 2011 р. був нижче середньоукраїнського рівня. Найменший же спеціальний показник абортів в областях Західного демографічного району країни (5,38 ‰), де вищі дітородні орієнтації, вищі рівні народжуваності, менший рівень захворюваності, високі рівні шлюбності та релігійності.

Безумовно позитивними моментами є запровадження ряду програм та заходів, що мають на меті розширити поінформованість щодо сучасних безпечних методів контрацепції та їх доступності. При цьому, зважаючи на наявність перешкод у народженні бажаної кількості дітей (стан здоров'я майбутніх батьків, недостатня матеріальна забезпеченість сімей в Україні, відсутність належних житлових умов тощо) пріоритетними завданнями надалі мають стати подальший розвиток служб планування сім'ї у сфері профілактики небажаної вагітності, доступність до цілого спектра сучасних засобів контрацепції усіх цінових категорій, поінформованість молоді з питань підготовки до батьківства, пропаганда здорового способу життя. Проведення ряду освітніх компаній у галузі репродуктивного здоров'я та розширення доступу до сучасних методів контрацепції повинні відігравати чільну роль у зниженні випадків штучного переривання небажаної вагітності.

1. Аксьонова С.Ю. Регіональні відмінності дітородних орієнтацій в Україні [Текст] / С.Ю. Аксьонова // Матеріали конференції "Соціально-економічні та демографічні проблеми збереження і розвитку трудового потенціалу регіонів", Тернопіль, 2009. – С. 97–101. 2. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрямки протидії [Текст]: [моногр.] / [В. Стещенко, В. Піскунов, І. Курило, Л. Слюсар та ін.]; за ред. В.С. Стещенко – К.: НАН України, Ін-т економіки, 2001. – 560 с. 3. Доклад о человеческом развитии 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех [Електронний ресурс] // UNDP, 2012. – 176 с. – Режим доступу:

http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_RU_Complete.pdf. – Назва з екрана. 4. Курило І.О. Особливості динаміки народжуваності та її детермінанти [Текст] / І.О. Курило, Н.Г. Рингач. // Демографічна катастрофа в Україні внаслідок голодомору 1932-1933 років: складові, масштаби, наслідки. Науково-аналітична доповідь. – К.: ІДСД НАНУ, 2008. – С. 46-53. 5. Стан репродуктивного здоров'я в Україні (медико-демографічний огляд) [Текст] / [Н. Жилка, Т. Іркіна, В. Стещенко]; НАН України; Ін-т економіки. – К., 2001. – 68 с. 6. Троицкой И.А. Рождаемость и планирование семьи в России: история и перспективы [Текст] / И.А. Троицкой, А.А. Авдеева // Серия "Демографические исследования" Выпуск 18. – М., ТЕИС, – 2011. – С. 220. 7. Ahman E. New estimates and trends regarding unsafe abortion mortality [Текст] / E. Ahman, I.H. Shah. // International Journal of Gynecology & Obstetrics, 2011. – Vol. 115, Issue 2, P. 121-126. 8. Brind Joel, Induced abortion as an independent risk factor for breast cancer: a critical review of recent studies based on prospective data [Текст] / Joel Brind // Journal of American Physicians and Surgeons, 2005. – Vol. 10, No. 4, P. 105-110. 9. IMAP Statement on safe abortion [Електронний ресурс] // International Planned Parenthood Federation (IPPF) IPPF Medical Bulletin, September 2006. – Vol. 40, Number 3. –

Режим доступу: <http://www.ippfen.org/NR/rdonlyres/981BE0B4-B04C-4DC4-BD4F-0F7F8339B08F/0/IMAPstatementmay2006.pdf>. – Назва з екрана. 10. Moreau C. et al., Previous induced abortion and the risk of very preterm delivery: results of EPIPAGE study, British Journal of Obstetrics and Gynaecology, 2005, 112(4):430-437. 11. Safe abortion: technical and policy guidance for health systems 2nd edition [Електронний ресурс] // World Health Organization, Department of Reproductive Health and Research, 2012, p. 132, ISBN: 978 92 4 154843 4. – Режим доступу: http://www.who.int/reproductivehealth/publications/unsafe_abortion/9789241548434/en/index.html. – Назва з екрана. 12. Singh S. Adding It Up: The Costs and Benefits of Investing in Family Planning and Maternal and Newborn Health [Електронний ресурс] / S. Singh, J.E. Darroch, L.S. Ashford et al. // Guttmacher Institute and UNFPA, 2009. – New York, P. 42. – Режим доступу: <http://www.guttmacher.org/pubs/AddingItUp2009.pdf>. – Назва з екрана. 13. Singh S. Abortion Worldwide: A Decade of Uneven Progress [Електронний ресурс] / S. Singh, D. Wulf, R. Hussain et al. // Guttmacher Institute and UNFPA, 2009. – New York, P. 65. – Режим доступу: <http://www.guttmacher.org/pubs/Abortion-Worldwide.pdf>. – Назва з екрана.

Надійшла до редколегії 06.11.12

УДК 311.2: 338.2

С. Герасименко, д-р екон. наук, проф.
(КНУ імені Тараса Шевченка)

ПОШИРЕННЯ СТАТИСТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ДЕРЖАВИ

Досліджено шляхи вирішення проблем, пов'язаних з наданням можливості населенню отримувати зрозумілу статистичну інформацію про ефективність управління соціально-економічним розвитком, що в першу чергу обумовлює рівень життя населення. Звернуто увагу на необхідність більш широко використовувати для цього показники СНР та статистичні методи.

Ключові слова: статистична інформація, рівень життя населення, системний підхід, ефективність управління соціально-економічним розвитком держави.

Исследованы пути решения проблем, связанных с предоставлением возможности населению получать понятную статистическую информацию об эффективности управления социально-экономическим развитием, что в первую очередь обуславливает уровень жизни населения. Обращено внимание на необходимость более широко использовать для этого показатели СНС и статистические методы.

Ключевые слова: статистическая информация, уровень жизни населения, системный подход, эффективность управления социально-экономическим развитием государства.

The questions connected with the facilitation of the access of the people to the information about the living standard are considered. In particular it is suggested to use the information of the System of National Accounts and statistic methods. It is stressed that the information about living standard should be amplified with the characteristics of the effectiveness of the management of the social-economic development.

Keywords: statistical information, standard of living, systematic approach, the effectiveness of management of socio-economic development of the state.

Постановка проблеми. Статистика як прикладна наука має за мету за результатами відповідним чином організованого спостереження отримати дані, що дозволяють здійснити аналіз соціально-економічних явищ та процесів за результатами якого отримують висновки про те, що і як змінити для того, щоб стан певного соціально-економічного явища або об'єкту в майбутньому покращився. Але відношення до статистики в українському суспільстві таке, що – крім самих статистиків – мало хто розуміє:

- що статистика робить взагалі?
- кому це потрібно?
- яка від того користь суспільству (тобто – пересічним громадянам, що становлять 99 % населення)?

Інакше кажучи, навіщо з наших (99% громадян) податків, через Держбюджет, платять гроші статистику, якщо від них немає ніякої користі. Де від того покращання рівня життя населення, що є метою діяльності державних управлінських структур, до складу яких організаційно віднесена державна статистична служба, і заради чого перерозподіляються, зокрема, сплачені населенням податки?

Відповідь на це питання викликає все більшу зацікавленість у різних верств населення ще й тому, що проглядаючи статистичні збірники, бюлетені, доповіді, інтернет-ресурси переважна більшість читачів, споживачів і користувачів чисел, які вони там знаходять, не в змозі зрозуміти, яким чином залучити їх до вирішення проблем повсякденного життя. На жаль, допомоги в

цьому від самої статистики отримати, в більшості випадків, неможливо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методами поширення статистичної інформації в світі з метою підвищення статистичної грамотності суспільства останнім часом приділяється багато уваги як з боку статистичної спільноти, так і з боку вчених та практиків в галузі статистики. Міжнародні установи та організації регулярно надають інформацію з питань, якими займаються, в друкованій та електронній формі, протягом року організують десятки зустрічей – конференцій, семінарів, симпозіумів – для обговорення окремих питань статистики за результатами яких знову-таки з'являються публікації. Крім того, систематично і регулярно органи влади, через державну статистику, звітують перед виборцями про свою діяльність, а підприємці дізнаються про стан кон'юнктури ринків без знань якої не в змозі вести успішну діяльність. Але все наведене стосується, переважною мірою, закордонної статистики [4]. Тому що в Україні джерела статистичної інформації обмежено публікаціями державної статистичної служби та двома періодичними виданнями [3;5;6], а загальна річна кількість підготовки дипломованих статистиків у вищих навчальних закладах не перевищує 150 фахівців.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Соціально-економічний розвиток держави забезпечують недержавний сектор, елементи якого мають за мету збільшення прибутку шляхом підвищення ефективності діяльності, та державний сектор, що має забезпечити недержавному відповідні умови для ефективного

функціонування. За відповідної реалізації цих завдань населенню створюються умови життя, що відповідають сучасному стану розвитку світового суспільства, і становить одну з передумов підвищення рівня життя населення. Розроблення та забезпечення виконання відповідних заходів з боку державних органів управління потребує наявності певного статистичного забезпечення за допомогою якого мають вирішуватися питання організації статистичного спостереження за соціально-економічними явищами та процесами, збирання даних, їх аналізу, інтерпретації отриманих результатів та побудови прогнозних сценаріїв розвитку.

Метою дослідження є вивчення та узагальнення методів поширення статистичної інформації наслідком чого має стати підвищення ефективності управління соціально-економічним розвитком держави. Виходячи з провідної ролі державного управління в забезпеченні сталих тенденцій розвитку в статті заплановано розглянути питання, що стосуються поширення інформації, в першу чергу, на макrorівні, основним джерелом якої є система національних рахунків (СНР).

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з того, що метою державного управління є те саме, чого і бажає кожна людина – підвищення рівня життя, першочергово слід розібратися в тому:

- що це таке "рівень життя"?
- як оцінити внесок державних управлінських структур в його підвищення? Для чого, спочатку треба взагалі визначитися – підвищився чи не підвищився цей рівень.

Відповідь на обидва вказані питання не є однозначною з тої ж причини як і будь які оцінки соціально-економічних явищ та процесів, тому, що визначаються лише шляхом порівняння. Тобто, висновок, якого ми потребуємо в нашому випадку, про стан та тенденції рівня життя будуть залежати від вибору бази порівняння.

Повертаючись до визначень поняття "рівень життя" та оцінки його підвищення розглянемо 3 найчастіше використовуваних варіанти:

- 1) ступінь задоволення сьогоdnішніх потреб населення;
- 2) зміни у ступені задоволенні потреб сьогодні в порівнянні з учора;
- 3) оцінка за принципом "а щоб у сусіда хата згоріла" – тоді в мене рівень життя стане кращим.

Незалежно від того, яке визначення "потреби" застосовувати ступінь її задоволення, в ринковій економіці, обумовлюється одним чинником – ефективністю національної економіки. Як відомо, ефективною вважається така діяльність, коли завдяки залученню людської праці отриманий результат має більшу споживчу цінність, ніж ресурси – матеріальні, природні, фінансові – до яких цю працю долучили. Для ринкової економіки, в якій будь-що може бути оцінено в грошових вимірниках, для оцінювання ефективності достатньо порівняти грошовий вимірник доданої користі – додану вартість – з вартістю тих ресурсів, які були залучені для створення цієї доданої вартості. Загальноприйняте кошти, використані для забезпечення здійснення підприємницької діяльності в ході якої з'являється додана вартість, називати інвестиціями. Тобто:

$$\text{Ефективність} = \frac{\text{Додана вартість}}{\text{Інвестиції}}$$

Чим вища ефективність – тим вищий рівень життя, тому що більша – в цьому випадку – додана вартість дозволяє:

- підвищити оплату праці найманих працівників і тим самим надати їм можливість придбати більше товарів та ринкових послуг;

- перерахувати до Держбюджету більше податків, що створить умови для надання державними установами (за рівних інших умов) більшого обсягу неринкових послуг або ж підвищити якість останніх;

- власникам ресурсів отримати більший прибуток, що надасть їм можливість, як і найманим працівникам, більшою мірою задовольнити свої потреби.

Однак слід зауважити, що частина прибутку при цьому має бути в наступному періоді використана як інвестиції в розмірі, не меншому за їх сучасну вартість, бо інакше в майбутньому – за рівних інших умов – додана вартість скоротиться і ефективність знизиться. Таким чином, не сама "додана вартість", а відповідний рівень ефективності забезпечують стабільний стан економіки. А тому на макrorівні підприємець розраховує показники ефективності і дбає про їх стабільність, в той час як державні установи, які використовують – через видатки Держбюджету – не набагато менші суми у формі інвестицій для характеристики результатів своєї діяльності на макrorівні обмежуються, в кращому випадку показниками:

- зростання макроекономічних показників (агрегатів СНР) без будь-якого аналізу того, внаслідок дії яких чинників і якою мірою під впливом кожного з них відбулися зміни вказаного показника,
- виконання бюджету без дефіциту,
- позитивне сальдо зовнішньої торгівлі,
- скорочення злочинності, поліпшення екології,
- і навіть – зростання **соціальних витрат!**

Хоча, як це добре відомо економістам: витрати – це одне, а результат – це зовсім інше.

Простіше кажучи, оцінки даються використовуючи виключно абсолютні показники. Що не дозволяє досягнути цілей економічного аналізу. Тому, що формування цих показників відбувається саме під впливом ресурсних чинників (витрат!) в порівнянні з обсягами яких, і здійснюється оцінка вміня використання останніх – оцінка ефективності. Той же підхід, який використовується зараз, призводить до висновку: **кращий** результат – це **більший** результат, а **більший** результат обумовлюється **більшими витратами** ресурсів.

Крім того, оцінки ефективності управління на макrorівні містить в собі **комплексний недолік** – нехтування, на відміну від мікрорівня, вимогами **системного підходу** до аналізу ефективності управління економікою яка становить **систему**.

Системний підхід передбачає:

- оцінку внеску результатів діяльності **окремих складових системи**,
- що, по відношенню до макроекономіки, визначається вміням конкретних **керівників** виконувати основне завдання державного управління – **підвищення добробуту населення**,
- в досягнутий в звітному періоді в регіоні **результат діяльності влади – зміну** рівня добробуту.

А як відомо, результат функціонування системи обумовлюється:

- діяльністю кожної складової,
- структурою системи,
- ефективністю управління системою (відповідним виконанням кожної з 3-х функцій управління – організації, планування та контролю).

Створення СНР мало за мету надати можливість виконувати, зокрема, саме економіки на макrorівні саме за такою схемою. Інша річ, що як самі творці СНР, та і її користувачі з певних причин досить швидко забули. А що ж може сучасна СНР? По-перше, без будь-яких додаткових розрахунків відповісти на питання – чи є

економіка держави, в цілому, ефективною. Для цього достатньо подивитись показник рахунку капіталу – чисте кредитування (чисте заощадження). Як відомо, він характеризує перевищення (нестачу) можливостей фінансування в порівнянні з витратами на придбання не фінансових активів, і має наступну інтерпретацію: якщо в країні, після фінансування власних потреб, залишилися "зайві" кошти, які вона змогла інвестувати в інші країни, це означає, що вона спрацювала ефективно, а якщо змушена була залучати від "іншого світу", бо своїх не вистачало – то не ефективно. Але важливішим є друге: СНР створює вичерпну інформаційну систему для характеристики процесів формування та розвитку всіх складових економічної системи країни – виробництва, споживання, доходу, нагромадження, багатства – у взаємозв'язку та взаємозалежності! Та ще й в розподілі за інституційними секторами та регіонами [1].

І таким чином дозволяє здійснити вичерпний аналіз діяльності економічної системи, а це означає, що за його результатами – і обґрунтований прогноз. Саме результати такого прогнозу мають створити всі передумови для ефективного управління економікою – розробленні таких планів її розвитку з метою підвищення рівня життя реалізація б яких, на кожному етапі, була забезпечена створенням та розподілом відповідних ресурсів (виходячи з об'єктивної оцінки їх джерел), а також створенням відповідних умов для їх ефективного використання.

Тобто, аналіз, за інформацією СНР, дає відповідь на питання – чому (внаслідок дії яких чинників):

- стільки виробили?
- стільки спожили?
- такий дохід отримали?
- так його використали?
- і головне – створили такі умови для майбутнього?

щодо кожної складової економіки, їх взаємовпливу та досягнутого кінцевого результату у вигляді рівня життя, які необхідно отримати для складання планів соціально-економічного розвитку. Виходячи з того, що зміна в майбутньому кінцевого результату – це наслідок зміни відповідних чинників, прогноз кінцевого результату (зокрема ВВП) полягає в прогнозуванні чинників.

Але, відповідно до теми статті, проблема полягає не в тому, щоб реалізувати вказаний підхід, а в тому щоб пересічним громадянам були зрозумілі висновки статистики щодо підвищення рівня життя (якщо воно насправді відбулося) і причин, які це підвищення обумовили. Це можливо лише в тому випадку, якщо враховувати, що

розуміють під рівнем життя не наука, а пересічні громадяни. Бажання останніх полягають, в першу чергу, в наступному: 1) заробити стільки, щоб вистачило за все бажане заплатити; 2) мати пристойне житло; 3) надати якісну освіту дітям; 4) бути забезпеченим якісними медичними послугами; 5) гарантувати собі пристойне життя в пенсійному віці; 6) мати безпечні – з точки зору злочинності та екології – умови життя. Відповідне поширення інформації щодо СНР та результатів його аналізу і має забезпечити можливість населенню отримати відповідь про причини задоволення (чи не задоволення) вказаних бажань. До того ж у такому вигляді, щоб роз'яснити не статистикам, якими є переважна більшість громадян, що СНР розраховує не тільки (і виключно) один показник – ВВП. І що за допомогою його аналізу можна визначити, якою мірою задоволення (не задоволення) бажань з пунктів 2-5 пов'язане з функціонуванням сектору "Державного управління" від ефективної діяльності якого вказане повною мірою і залежить.

Для цього, в першу чергу, треба визначитися з ознаками рівня життя, які обумовлюються рівнем (саме рівнем, а не обсягами) та якістю тих послуг, створення яких забезпечується фінансуванням з консолідованого бюджету. А по-друге – здійснити аналіз виконання обіцянок розпорядників державних коштів щодо вказаних послуг, що дозволить отримати відповідь на питання: "Чому створилися відмінності між обіцянками та реальністю?". Реалізація наведених пропозицій потребує створення системи показників з метою характеристики тенденцій і закономірностей використання бюджетних коштів, але в такій формі, щоб інтерпретація показників була зрозумілою власникам наданих державі коштів – платникам податків.

На особливу увагу заслуговує проблема інформаційного забезпечення розрахунку згадуваних показників ефективності. Це обумовлено, в першу чергу тим, що послуги державного управління, за визначенням, вважають неринковими. Звідси – відсутність вартісних оцінок попиту на них та ступеня його задоволення. Для вирішення цієї проблеми пропонуються 2 підходи, які можна використовувати і окремо, і разом – в залежності від виду та форми послуг.

1. Використати ринкові ціни на аналогічні послуги і перерахувати, за їх допомогою, обсяги наданих послуг у вартісних показниках. Що надасть можливість безпосередньо обчислювати та порівнювати показники ефективності типу:

$$\text{Ефективність виробництва послуг} = \frac{\text{Вартість наданих послуг}}{\text{Фактичний обсяг фінансування}}$$

2. Для здійснення аналізу ефективності оцінювати як рівень, так і якість послуг, враховуючи що якість ви-

значають, в першу чергу, обсяги фінансування та працівники галузі:

$$\text{Собівартість послуг} = \frac{\text{Вартість послуг}}{\text{Обсяг фінансування (за бюджетом)}}, \quad (1)$$

$$\text{Рівень фінансування галузі} = \frac{\text{Обсяг фінансування (за бюджетом)}}{\text{Чисельність працівників галузі}}, \quad (2)$$

$$\text{Рівень забезпеченості послуг фахівцями} = \frac{\text{Чисельність працівників галузі}}{\text{Чисельність осіб користувачів послуг}}. \quad (3)$$

Тоді:

$$\text{Рівень послуги (планової або наданої)} = (1)(2)(3) = \frac{\text{Вартість послуг}}{\text{Чисельність осіб користувачів послуг}} \quad (4).$$

В подальшому, досить порівняти фактичні рівні цих показників, обчислені з врахуванням зміни цін на відповідні послуги з плановими або базовими, щоб не тільки мати обґрунтовану оцінку ефективності діяль-

ності певних керівників – розподільників коштів, але і обчислити внесок кожної складової (а це знову, наслідок роботи і інших керівників) в формування досягнутого рівня ефективності.

Порівнянням темпів зростання як показника рівня послуг, так і його складових, з темпами їх змін в інших регіонах, можна надати порівняльну оцінку здібностям керівників. В такий самий спосіб можна порівняти зміни, які відбулися в Україні, із змінами в інших країнах.

Але слід зауважити, що вагомим недоліком цих двох підходів є використання при обчисленні показників обсягів або вартості наданих послуг замість врахування дієвості цих послуг. Це те ж саме, що – наприклад – використовувати для оцінки задоволення потреб в продуктах харчування тільки їх вагу без уваги на вміст в них поживних речовин, яких саме і потребує людський організм. По відношенню до послуг, які мають надаватися за рахунок бюджету, це може бути інтерпретоване наступним чином: громадянин погоджується сплачувати податки не в очікуванні отримання за них певної кількості послуг, а мати сподівання від споживання цих послуг певну користь – збереження здоров'я, освітні послуги певної якості для себе і своїх дітей, гарний стан тротуарів та освітлення вулиць, забезпечення власної безпеки та безпеки свого бізнесу.

Тому, на наш погляд, було б доцільним доповнити систему показників ефективності на макrorівні такими, які б оцінювали наслідки для населення витрат їх коштів. Але підхід до оцінювання таких наслідків має бути статистичним. Тому що, наприклад, зменшення викидів забруднюючих речовин, що – в свою чергу – сприяє покращанню стану здоров'я, не є наслідком тільки використання бюджетних коштів на захист оточуючого середовища, але пов'язане також із змінами в структурі виробництва, обумовленими економічними чинниками:

- закриттям виробництв, які раніше значною мірою забруднювали довкілля,
- вимушеною заміною підприємцями обладнання 20-30 річного віку на сучасне, яке значно менше забруднює довкілля (наприклад, автомобілі з каталізаторни-

ми двигунами, або ті, які використовують екологічно чисті види пального), і т.п.

Такий підхід вимагає використання методів аналізу взаємозв'язків, без чого неможливе визначення відокремленого впливу саме зміни ефективності управління на ті результати, на які мало вплинути виконання заходів, що їх розробили і здійснили, за рахунок коштів державного бюджету, певні державні установи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Завершуючи статтю слід ще раз наголосити, що чим більший обсяг коштів має бути використаний, тим більш прискіпливого контролю вимагає процес їх використання. В ринкових умовах найбільш дієвим знаряддям такого контролю є розрахунок і аналіз ефективності використання коштів. Тому найбільший вплив на соціально-економічний розвиток регіону має ефективність використання коштів державного бюджету можливості для чого надає статистична інформація. Виходячи з масовості процесів, які характеризують використання коштів державного бюджету, для забезпечення об'єктивності та обґрунтованості оцінки та результатів аналізу ефективності управління на макrorівні потрібне застосування статистичних методів.

1. Герасименко С.С. Статистика ефективності управління на макrorівні [Текст] / С.С. Герасименко // Статистика України – 2005. – №3. – С.14 – 18. 2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України: [сайт]. – Електрон. Дані. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Назва з екрана. 3. Європейська статистична база даних [Електронний ресурс] // Евростат : [сайт]. – Електрон. Дані. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/> – Назва з екрана. 4. Науковий вісник НАСОНА [Електронний ресурс] // Науковий вісник НАСОНА: збірник наукових праць [сайт]. – Електрон. Дані. – Режим доступу: <http://nasona.edu.ua/vision/> – Назва з екрана. 5. Система національних рахунків: [навч. посібник] / С.С. Герасименко, В.А. Головка, І.М. Нікітіна. – К.: ІВЦ Держкомстату України. – К.: ДАСОНА, 2005. – 217 с. 6. Статистика України [Електронний ресурс] // Статистика України: журнал [сайт]. – Електрон. Дані. – Режим доступу: <http://ntkstat.com.ua/jurnal.html> – Назва з екрана.

Надійшла до редколегії 06.11.12

УДК: 311:656.13

Г. Голубова, асп.
(Національна академія статистики, обліку та аудиту)

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ТРАНЗИТ ВАНТАЖІВ В УКРАЇНІ

У статті методом головних компонент виділено з-поміж великої кількості показників 4 головні фактори, які було покладено в основу побудови регресійної моделі транзитних вантажопотоків Україною.

Ключові слова: транзит, головні компоненти, фактор, регресійна модель.

В статье методом главных компонент выделены среди большого количества показателей 4 главных фактора, которые были положены в основу построения регрессионной модели транзитных грузопотоков Украиной.

Ключевые слова: транзит, главные компоненты, фактор, регрессионная модель.

In the article a component is selected the method of main among plenty of indexes 4 main factors which were fixed in basis of construction of regressive model of transit traffics of goods Ukraine.

Keywords: trunk-to-trunk, main components, factor, regressive model.

Постановка проблеми. Дедалі тісніші міжнародні зв'язки України та інтегральні процеси, що відбуваються сьогодні, сприяють її розвитку на світовій арені. При цьому, її унікальний територіальний запас виступає універсальним ресурсом в здійсненні зовнішньоекономічних зв'язків. В свою чергу, транзит набирає ринкової значущості у формі міжнародної торгівлі послугами, а пріоритетність розвитку України як транзитної держави щораз зростає. З огляду на це, вивчення транзитних вантажів Україною має забезпечуватися статистичним супроводом на належному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основою даного аналізу можуть слугувати праці таких учених як О.І. Барановський, В.М. Бегма, І.Ф. Білько,

Т.М. Блудова, О.С. Власюк, В.М. Гесць, А.Ф. Гуцал, Б.В. Губський, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, Т.Т. Ковальчук, В.С. Міщенко, В.І. Мунтян, В.Є. Новицький, А.М. Новікова, А.І. Сухоруков, В.Т. Шлемко та інші [1-3; 7].

Окремі аспекти статистичного вивчення теоретико-методологічного характеру висвітлення у працях українських статистиків: О.О. Васечко, С.С. Герасименка, А.В. Головача, В.Б. Захочая, А.М. Єріної, В.І. Колеснік, Р.О. Кулинич, Ю.О. Лазебник, І.Г. Манчукова, В.С. Михайлова, Н.О. Парфенцевої, Л.С. Пирожкова, Н.Г. Фатюхи та інших вчених.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Вивчення впливу низки показників на приріст транзиту Україною має економічний інтерес. Тому, проведення

регресійного аналізу дозволить вивчити вплив основних факторів на обсяги транзиту вантажів Україною та її транзитної привабливості в цілому. Застосування методу головних компонент дозволить виокремити найважливіші фактори, включити їх в регресійну модель та побудувати регресійну залежність транзиту від виділених факторів.

Метою даного дослідження є визначення пріоритетних напрямів щодо зростання транзитних вантажопотоків Україною, що в змозі призвести до розширення та збільшення податкових надходжень до бюджету за надані територіальні послуги. Однією з найважливіших завдань поставленої мети є виокремлення серед масиву показників провідних факторів впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір множини індикаторів, які увійшли в регресійну модель та можуть впливати як на приріст транзиту Україною, так і на транзитну привабливість України в цілому, ґрунтується на вітчизняному та зарубіжному досвіді. В модель розрахунку обрано 14 показників.

У ході подальшого аналізу методом ГК було виділено 4 головні компоненти, сумарний внесок їх дисперсій становить 92,2 %. Значущість кожної із компонент було обчислено в результаті аналізу розрахованих значень властивих чисел (λ) кореляційної матриці та внеску їх дисперсій у сумарну варіацію. Оптимальну кількість головних компонент (4 компоненти) встановлено графічно за допомогою графічного критерію "Кам'янистого спаду", рис. 1.

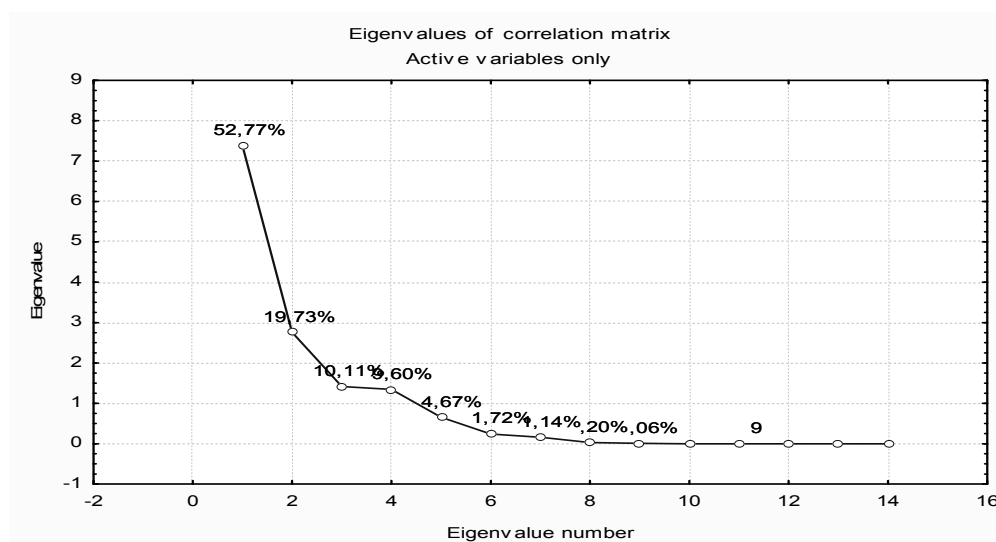

Рис. 1. Графічний вид властивих чисел кореляційної матриці для визначення оптимальної кількості головних компонент за критерієм "Кам'янистого спаду"

Джерело: Побудовано автором за результатами дослідження

Для спрощення факторної структури використовують низку графічних або аналітичних методів обертання. Серед останніх найчастіше застосовують – варімакс. В табл. 1 наведені значення факторних наванта-

жень, властивих чисел та ступені факторизації головних компонент після процедури обертання, а саме "варімакс нормалізований".

Таблиця 1. Значення факторних навантажень головних компонент після застосування процедури обертання факторів "варімакс нормалізований"

Найменування показників	Головні компоненти			
	I	II	III	IV
Відсоток транзиту паливно-енергетичних матеріалів до загального обсягу транзиту (%) (x1)	0,099	0,209	0,905	0,266
Відсоток транзиту вантажів трубопровідним транспортом до загального обсягу транзиту (%) (x2)	0,394	0,815	0,215	-0,069
Відсоток транзиту вантажів залізничним транспортом до загального обсягу транзиту (%) (x3)	-0,223	0,191	-0,889	0,065
Відсоток транзиту вантажів, що проходить через митниці-лідери (%) (x4)	0,650	0,142	0,442	-0,173
Частка транзитних вантажів серед зовнішньоекономічних вантажопотоків країни (%) (x5)	-0,124	0,052	-0,036	-0,987
Експорт транспортних послуг (млн дол. США) (x6)	0,877	0,468	-0,008	-0,074
Імпорт транспортних послуг (млн дол. США) (x7)	0,797	0,507	0,017	-0,300
Індекси обсягу перевезення вантажів усіма видами транспорту (%) (x8)	0,321	0,603	-0,294	-0,616
Середньооблікова кількість штатних працівників ВЕД "Діяльність транспорту та зв'язку" (діяльність транспорту) (тис. осіб) (x9)	-0,344	-0,902	-0,141	-0,175
Питома вага основних засобів у загальному обсязі основних засобів (%) (x10)	0,958	0,102	0,043	0,228
Ступінь зносу основних засобів (%) (x11)	0,934	0,280	0,175	0,079
Частка інвестицій в основний капітал за ВЕД "Діяльність транспорту та зв'язку" (діяльність транспорту) (%) (x12)	-0,028	-0,869	0,192	0,237
Рівень рентабельності від всієї діяльності за ВЕД "Діяльність транспорту та зв'язку" (діяльність транспорту) (%) (x13)	-0,888	0,064	-0,242	0,087
Вироблені послуги на підприємствах галузі "Транспорт" (млн грн) (x14)	0,883	0,418	0,096	0,153
Властиві значення (λ)	5,636	3,44	2,09	1,73
Ступінь факторизації (%)	40,26	24,58	14,97	12,38

Джерело: Побудовано автором за результатами дослідження

Оскільки, значення факторного навантаження в групі повинно бути більше за 0,75 [5], навантаження на першу компоненту пояснюють такі ознаки як питома вага основних засобів у загальному обсязі основних засобів, ступінь зносу основних засобів, вироблені послуги на підприємствах галузі "Транспорт", експорт та імпорт транспортних послуг і рівень рентабельності від всієї діяльності за ВЕД "Діяльність транспорту та зв'язку". Показники, що ввійшли, до першої групи найбільше свідчать про стан та розвиток транспортної галузі країни, її діяльність та потенціал, тому перший фактор можна інтерпретувати, як внутрішній потенціал на ринку транспортних послуг. Ступінь факторизації першої компоненти становить 40,26 %.

Навантаження на другу компоненту склали такі показники: частка інвестицій в основний капітал за ВЕД "Діяльність транспорту та зв'язку", середньооблікова кількість штатних працівників ВЕД "Діяльність транспорту та зв'язку" та відсоток транзиту вантажів трубопроводним транспортом до загального обсягу транзиту. Ця група показників характеризує інвестиційну діяльність та привабливість в транспортній галузі країни, кількість працівників, які залучені до процесу обслуговування та надання транспортних послуг та транзитні вантажопотоки трубопроводами. Оскільки, найбільше значення факторного навантаження належить 12-й змінній (x_{12}), відповідно, інтерпретуємо цю групу показників як інвестиційна привабливість транспортної галузі. Частка дисперсії цієї компоненти складає 22,58 % від загальної варіації ознакової множини.

До третього фактору ввійшли показники: відсоток транзиту вантажів залізничним транспортом до загального обсягу транзиту та відсоток транзиту паливно-енергетичних матеріалів до загального обсягу транзиту. Групу цих показників становлять показники транзитних вантажопотоків, відповідно інтерпретуємо їх як транзитний потенціал країни. Ступінь їх факторизації становить майже 15 %.

Оскільки, четверту компоненту навантажує лише один показник, а саме, частка транзитних вантажів се-

ред зовнішньоекономічних вантажопотоків країни, його, впевнено можна інтерпретувати як зовнішньоекономічну діяльність зі ступенем факторизації 12,38 %.

Таким чином, отримані результати факторного аналізу можна інтерпретувати у наступні 4 узагальнені фактори: виробничий потенціал транспортних послуг, інвестиційна привабливість транспорту, транзитний потенціал країни та зовнішньоекономічна діяльність.

Залежність транзитних вантажопотоків від виділених факторів за досліджуваний період можна оцінити за допомогою регресійного аналізу. Однак, за умови, що інформаційна база регресійної моделі представлена рядами динаміки, виникає низка труднощів методологічного характеру. Найголовніша проблема – це виникнення автокореляції, яка не забезпечує головний принцип регресійного аналізу – незалежність спостережень, що, в свою чергу, породжує викривлення його результатів. Щоб позбутися автокореляції в статистичній практиці існує безліч способів. Якщо ж автокореляції істотна, то така модель регресійного аналізу визначається неадекватною [4]. Для перевірки істотності автокореляції в програмних засобах найчастіше використовують критерій Дарбіна-Ватсона (D), він ще функціонально пов'язаний з циклічним коефіцієнтом першого порядку (r_1):

$$D = \frac{\sum_{t=1}^n (e_t - e_{t+1})}{\sum_{t=1}^n e_t^2} = 2(1 - r_1)$$

За даними табл. 2 побудовано множинну регресію впливу виділених головних компонент на транзитні вантажопотоки за 2001-2010 рр. В ході аналізу, за наявності лінійної тенденції, була обрана лінійна модель рівняння регресії, яка описується рівнянням:

$$Y = a_0 + \sum_{i=1}^m b_i x_i + ct$$

де b_i – чистий ефект впливу i -го фактора на y ; x_i – значення факторів; c – ефект неідентифікованих факторів, які формують тенденцію ряду.

Таблиця 2. Показники транзитних вантажів та узагальнені фактори впливу на них за період 2001-2010 рр.

Роки	Транзит (y) (млн тонн)	Фактори				Теоретичні значення (Y) (млн тонн)
		1	2	3	4	
2001	183,63	-0,22569	-2,22695	-0,07492	-0,40411	185,2005
2002	181,61	-0,70124	-0,84581	0,54274	0,02903	200,9929
2003	218,96	-0,79341	-0,43671	0,61694	0,17388	203,4892
2004	185,63	-1,06389	0,56225	0,00715	0,91891	173,5579
2005	205,56	-0,76156	0,72223	-1,63906	0,32694	196,7667
2006	222,95	-0,20946	0,64941	-1,27929	-0,41008	250,7864
2007	386,96	-0,09931	0,83244	0,88150	-1,68300	367,4689
2008	325,42	1,38976	0,31604	-0,05149	-1,37993	330,7936
2009	178,13	0,49310	0,91750	1,66440	1,23735	194,8496
2010	152,35	1,97172	-0,49040	-0,66797	1,19100	137,2944
Загалом	2241,20	x	x	x	x	2241,2

Джерело: Побудовано автором за результатами дослідження

Інформативним показником впливу фактора на результат в регресійній моделі вважається коефіцієнт регресії (b_i). Він показує як в середньому зміниться результат (Y) зі зміною фактора (X) на одиницю певного вимірника, за умови, що інші фактори, що включені в модель, не змінюватимуться.

Для перевірки істотності автокореляції залишкових величин даної регресійної моделі використана опція *Durbin-Watson stat.* Значення показника D становить 2,72, що задовольняє допустимі межі (0,38-2,41) зна-

чень гіпотези $H_0: r_1 = 0$, а отже, істотність автокореляції не доведено. Також, це підтверджує значення циклічного коефіцієнта автокореляції ($r_1 = -0,447$, що менше за критичне $r_{0,95}(10) = -0,564$). Таким чином, автокореляція відсутня, що, в свою чергу, підтверджує адекватність моделі.

В табл. 3 наведені результати регресійного аналізу впливу виділених 4 факторів на транзитні вантажопотоки Україною.

Таблиця 3. Результати регресійного аналізу впливу виділених факторів на транзитні вантажопотоки Україною

	Значення бета-коефіцієнтів	Коефіцієнти регресії	t-критерій	Рівень істотності
a_0		224,1200	31,50422	0,000001
X1	0,088225	6,5327	0,87116	0,423512
X2	0,379858	28,1269	3,75086	0,013282
X3	0,177281	13,1269	1,75054	0,140425
X4	-0,874766	-64,7728	-8,63777	0,000343

Джерело: Побудовано автором за результатами дослідження.

Обчислені коефіцієнти регресії дозволяють побудувати рівняння залежності транзитних вантажопотоків від впливом виділених факторів:

$$Y = 224,12 + 6,5327 \cdot X_1 + 28,1269 \cdot X_2 + 13,1269 \cdot X_3 - 64,7728 \cdot X_4$$

Згідно зі значеннями бета-коефіцієнтів, найвагоміший вплив на обсяги транзиту має група показників, які відносяться до другого та четвертого факторів (X2, X4). Тобто, це група показників інвестиційної привабливості транспорту та зовнішньоекономічної діяльності. Серед частинних коефіцієнтів кореляції найбільший показник (0,859) має саме другий фактор, що і підтверджує значення бета-коефіцієнтів.

Значення множинного коефіцієнта детермінації становить 0,948. Це свідчить про те, що 94,8 % загальної варіації результативної ознаки пояснюється варіацією виділених факторів. Тобто, обрані фактори впливу на

обсяги транзитних вантажів Україною, підтверджує доцільність їх включення в регресійну модель. Відповідно, на решту факторів впливу припадає 5,2 % варіації. Розрахований рівень значимості $\alpha=0,002 < 0,05$, що підтверджує значимість R^2 .

Для перевірки моделі на адекватність застосовано найпростіший спосіб – аналіз відхилень фактичних значень (y) від теоретичних (Y), які називаються залишками і виступають мірою адекватності моделі. Графічне зображення залишків на рис. 2.

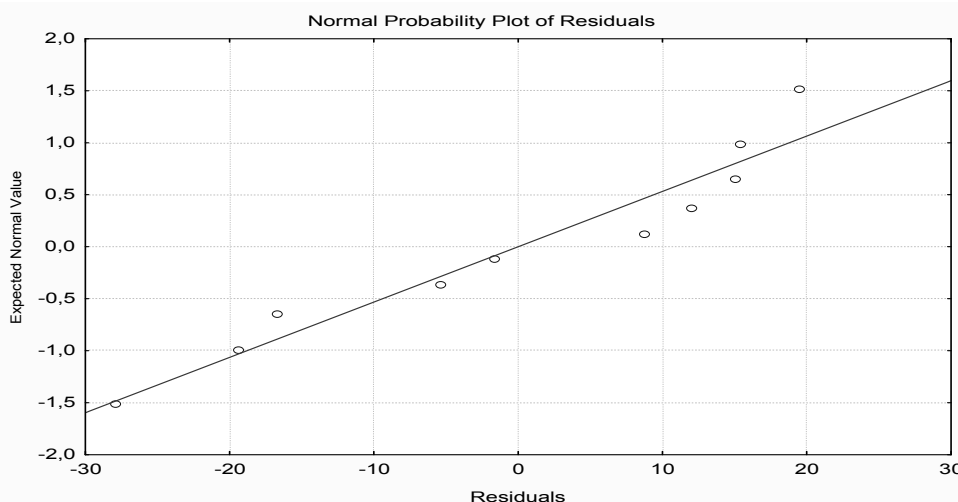

Рис. 2. Графічне зображення залишків регресійної моделі

Джерело: Побудовано автором за результатами дослідження

Як бачимо, коливання значень залишків навколо прямої відповідає більш-менш нормальному розподілу. Це підтверджує наступне: що вплив інших факторів, які не ввійшли в модель, є не значним, а побудована модель є повністю адекватна.

Перевірка адекватності статистичних коефіцієнтів детермінації була проведена на основі F-критерію Фішера:

$$F = \frac{R^2}{1-R^2} \cdot \frac{n-m-1}{m},$$

де R^2 – коефіцієнт детермінації ($R^2=0,948$); n – число об'єктів спостережень (рівнів ряду) ($n=10$); m – число факторів, які включені в модель ($m=4$).

За умови, що виконується нерівність $F_{\text{емп.}} > F_{\text{крит.}}$, адекватність моделі доводиться. Звідси, розраховане емпіричне значення F-критерію становить 22,78, що значно більше за критичне значення ($F_{\text{крит.}(0,05;4;10)} = 3,48$). Таким чином, це свідчить про високу адекватність лінійної моделі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити наступні висновки:

- метод факторного аналізу головних компонент дозволив перейти від n -вимірного простору (14 показників) до p -вимірного (4 фактори), при якому задовольняється принцип ГК, що $p < n$;
- це дозволило, виділити та інтерпретувати такі основні фактори: виробничий потенціал транспортних послуг, інвестиційна привабливість транспорту, транзитний потенціал країни та зовнішньоекономічна діяльність;
- на основі обраних 4-х факторів була побудована регресійна модель залежності обсягів транзитних вантажів та виділених компонент. Оскільки дана регресія побудована в рамках динамічного ряду, було перевірено її на автокореляцію. Показник Дарбіна-Ватсона відхилив дану гіпотезу. За значеннями бета-коефіцієнтів найбільший вплив має другий та четвертий фактори;

- Перевірка моделі на адекватність за F-критерієм Фішера та графічним зображенням залишків регресійної моделі підтвердила її істотність;

- Проведений регресійний аналіз доводить необхідність вивчення впливу основних виділених факторів на обсяги транзиту вантажів Україною та її транзитної привабливості в цілому.

Проте, ключовою проблемою, все-таки, залишається обмеженість інформаційно-статистичної бази транзитних вантажопотоків Україною. Тому, для вивчення та застосування цілісного комплексу системи статистичних показників щодо транзитних вантажів України, необхідно переглянути наявну методологію формування статистичної звітності щодо показників зовнішньоекономічних вантажопотоків, і максимально наблизитися до розширення та удосконалення інформаційно-статистичного потоку даних.

УДК 311.311

I. Гончар, канд. екон. наук, доц.
(КНУ імені Тараса Шевченка),
В. Бабірад-Лазунін, асп.
(КНУ імені Тараса Шевченка)

СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРІВ НА РИНКАХ ГОЛОВНИХ ТОРГОВИХ ПАРТНЕРІВ

В статті реалізовано позиціонування українських товарів на зовнішніх ринках головних торгових партнерів, а також досліджено динаміку зміни позиції українських товарів на зовнішніх ринках.

Ключові слова: конкурентна позиція, зовнішня торгівля, спеціалізація експорту, імпортна залежність.

В статье реализовано позиционирование украинских товаров на внешних рынках главных торговых партнеров, а также исследовано динамику изменения позиции украинских товаров на внешних рынках.

Ключевые слова: конкурентная позиция, внешняя торговля, специализация экспорта, импортная зависимость.

The paper elucidates the positioning of Ukrainian goods at foreign markets of its major trading partners. Study analysis the dynamics of change in the position of Ukrainian goods at foreign markets.

Keywords: competitive position, foreign trade, export specialization, import dependence.

Постановка проблеми. Сьогоднішня економічна світова система характеризується високим ступенем взаємопроникнення національних економік. Україна не залишається на узбіччі, а активно шукає своє місце в світовому економічному просторі, через поступову інтеграцію до світових митних союзів. На теперішній час наша країна є членом ВТО і активно рухається до зони вільної торгівлі з ЄС.

На існуючому рівні інтегрованості України в світову економіку проявились ознаки слабкої конкурентоспроможності наших товарів на внутрішніх ринках головних торгових партнерів України. Подальша інтеграція України означатиме лише посилення конкуренції для вітчизняних виробників. Тому вкрай актуальним постає питання оцінки конкурентоспроможності вітчизняних виробників на поточному рівні інтегрованості економіки України та їх перспективи при завершенні інтеграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом у публікаціях Геєца В.М., Кінаха А.К., Полунева Ю.В., Жаліло Я. А., Макогона Ю.В., Лук'яненко Д.Г., Бурковського А.С. та інших вчених активно дискутуються питання щодо неготовності вітчизняної економіки витримати конкурентний тиск на неї з боку інших країн. З наукових доповідей фахівців походить дуже важливе твердження, що усталеної конкурентоспроможності досягають ті країни, які, оптимально реалізують свої національні переваги та постійно підвищують продуктивність праці, а також ефективно використовують ресурси, що акумулюються на міжнародних ринках товарів, послуг, інвестицій та інновацій [1, с.33].

1. Аблов А.С. Транзит як форма міжнародної торгівлі послугами : дис. ... канд. економ. наук 08.05.01 / А.С. Аблов. : НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К., 2006. – 213 с. – Бібліогр.: С. 177-197. 2. Блудова Т.М. Розвиток транзитного потенціалу України: проблеми економічної безпеки : дис... доктор. економ. наук 21.04.01 / Т.М. Блудова; РНБО національний інститут проблем міжнародної безпеки. – К., 2006. 3. Голубова Г.В. Наукові дослідження в галузі транспорту [Текст] / Г.В. Голубова // 36. наук.праць №2 (35), 2012 р. Національна академія статистики, обліку та аудиту. – С.77-84. 4. Єріна А.М. Статистичне моделювання та прогнозування: [Навч. Посіб.] / А.М. Єріна. – К:КНЕУ, 2001. – 170 с. 5. Сошникова Л.А. Многомерный статистический анализ в экономике: [Учеб. пособие.] / Л.А. Сошникова, В.Н. Тамашевич, Г. Уебе, М. Шефер. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 593 с. 6. Мхитарян В.С. Применения многомерного статистического анализа в экономических исследованиях / В.С. Мхитарян, Л.И. Трошин. – М.: МЭСИ, 1981. – 125 с. 7. Новікова А.М. Україна в системі міжнародних транспортних коридорів / А.М. Новікова – К.: НІПМБ, 2003. – 494 с.

Надійшла до редколегії 08.11.12

Метою дослідження є оцінка сучасного рівня конкурентної позиції української продукції та її динаміки на ринках головних торгових партнерів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В перші роки становлення української зовнішньоторгівельної статистики велика увага приділялася формуванню інформаційної бази, проте на сьогоднішній час, коли сформовано достатній масив даних, на перший план виступають задачі аналітичного характеру. Статистична інформація зовнішньоекономічної діяльності використовується для дослідження активності держави у сфері зовнішньої торгівлі та інших зовнішньоекономічних зв'язків в умовах переходу до ринку, а також для прийняття рішень, спрямованих на подальший розвиток та зміцнення конкурентної позиції України на ринках її головних торгових партнерів.

За оцінками вітчизняних і зарубіжних експертів до розпаду СРСР Україна мала значний ресурсо-виробничий потенціал: 15 % світового видобутку залізної руди (1-ше місце у світі); 10 % світового обсягу виплавляння сталі та чавуну (2-ге місце у світі після США); 9 % світового видобутку вугілля (3-тє місце у світі після США та Англії); 12 % світового виробництва цукру (2-ге після Куби). Але за ефективністю використання цих ресурсів Україна посідає останні місця, набагато відстаючи від розвинутих країн світу [2].

Проте криза початку 90-х, яка супроводжувалась невдалою економічною політикою в середині країни та несприятливими умовами на зовнішніх ринках, внесли вагомий корективи в позиції України у світі. Порівняймо обсяги експорту по товарним групам за 2005 та 2011 роки (рис.1).

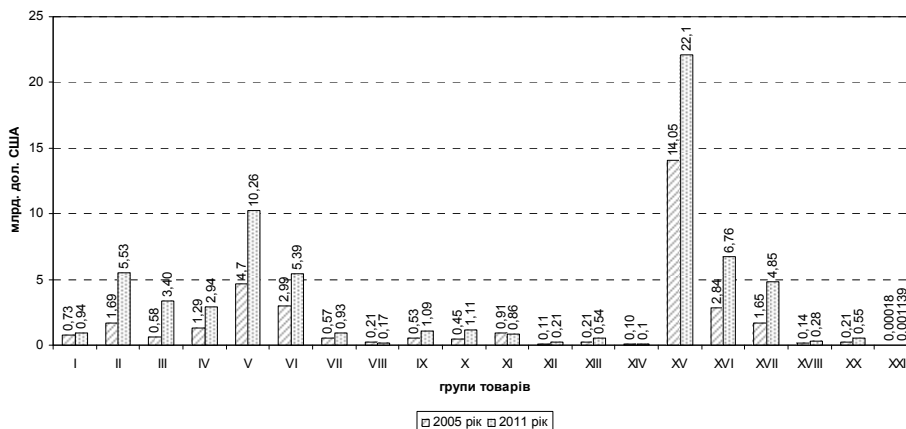

Рис. 1. Обсяги експорту товарів Україною в розрізі товарних груп за 2005 та 2011 роки

Джерело: Складена авторами за даними: [4]

З рис. 1 видно, що головною групою експорту товарів Україною за період з 2005 по 2011 роки була XV група (недорогоцінні метали та вироби з них), за зазначений період обсяг експорту зріс на 8,05 млрд дол. США (57,3 %), V група – мінеральні продукти, абсолютний приріст склав 5,55 млрд дол. США (118,3 %), II група – продукти рослинного походження, абсолютний приріст якої склав 3,83 млрд дол. США

(227,2 %), а також XVI і XVII групи – механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку та транспортні засоби та шляхове обладнання приріст яких склав 3,92 млрд дол. США (138,0 %) та 3,2 млрд дол. США (193,9 %) відповідно (загальна структура експорту подана на рис.2).

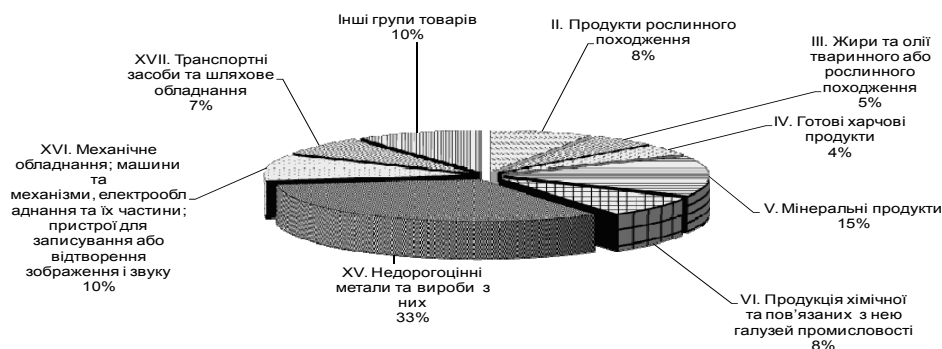

Рис. 2. Структура експорту товарів Україною у 2011 році

Джерело: Складена авторами за даними: [4]

Помірні зміни відбувались у групах виробів мистецтва (XXI група) – обсяг експорту зріс в 6,1 рази, а також жирів та олій тваринного або рослинного походження (III група) у 5,78 рази. Незважаючи на таке зростання, частки цих двох груп товарів в загальному обсязі експорту України у 2011 році складають близько 1 % та 5 % відповідно, тому на зміну загального обсягу експорту не впливають.

Найменші зміни в експортних позиціях відбулись в VIII групі, це шкіряна і хутряна сировина та вироби з них, на 0,04 млрд дол. США, а також товари XI групи, текстиль та вироби з текстилю, на 0,05 млрд дол. США. Частки цих груп товарів в загальному обсязі експорту склали 0,2 % та 1,2 % відповідно, що становлять 0,16 млрд дол. США, та 0,86 млрд дол. США.

Виходячи з характеру зміни обсягів експорту по товарних групах можна зробити висновок, що експортна орієнтованість зовнішньої торгівлі України за досліджуваний період не зазнала істотних змін. Головними

рисами експорту країни залишаються: недорогоцінні метали та вироби з них, продукти рослинного походження, мінеральні продукти – все це товари, які можна віднести до груп "сировина" та "напівфабрикати" – товари з низьким ступенем технологічного оброблення. Загалом низькотехнологічні вироби становлять 56 % всього експорту країни, я в міжнародному поділі ринків України вважається постачальником сировини. Сировинна структура експорту вказує на відсутність інноваційно-технологічного розвитку виробництва в країні, а відповідно і на маленькі розміри доходів, адже продаж більш високотехнологічного устаткування та сировини з глибшим ступенем оброблення дозволив би збільшити доходи країни.

Повну картину про зовнішню торгівлю України можна надати лише співставивши експортну орієнтованість з імпоротною залежністю країни. На рис.3 наведено обсяги імпорту Україною за 2005 та 2011 роки.

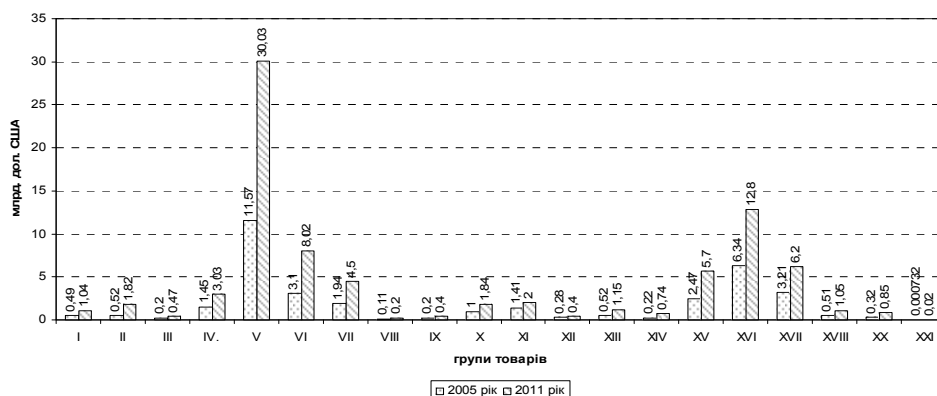

Рис. 3. Обсяги імпорту товарів України в розрізі товарних груп за 2005 та 2011 роки (млрд дол США)

Джерело: Складена авторами за даними: [4]

З рис. 3 видно, що найбільше Україною імпортувалось – мінеральних товарів (V група) – абсолютний приріст якої склав 18,46 млрд дол США; XVI група – механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку, абсолютний приріст якої склав 6,45 млрд дол. США.

Збільшилися обсяги імпорту виробів мистецтва у 3,46 рази, продуктів рослинного походження – 3,46 рази, а також дорогоцінних металів, каміння та вироби з них – 3,31 рази. Незважаючи на таке стрімке зростання частки цих груп товарів в загальному обсязі імпорту України у 2011 році в сумі складають менше 4% (загальна структура імпорту подана на рисунку 4).

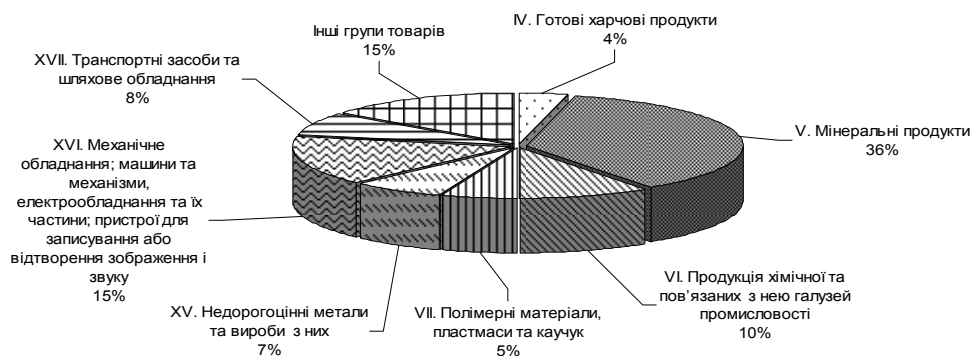

Рис. 4. Частки груп товарів в загальному обсязі імпорту товарів України у 2011 році

Джерело: Складена авторами за даними: [4]

З рис. 4 видно, що імпортна залежність країни характеризується: нестачею мінеральних продуктів (36,35 %); механічного обладнання, машини та механізмів, електрообладнання та їх частин; пристроїв для записування або відтворення зображення і звуку (15,4 %), а також продукцією хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (9,7 %). Загальний обсяг імпорту по цим групам – 50,84 млрд дол. США, або 61,5 % від загального імпорту.

Аналіз конкурентоспроможності виробників на світовому ринку здійснюється шляхом визначення конкурентної позиції країни (C_i), яка обчислюється як співвідношення коефіцієнтів покриття експорту за два періоди:

$$C_i = \frac{Ex_i^n}{Im_i^n} \div \frac{Ex_i^0}{Im_i^0} \cdot 100\%,$$

де Ex – обсяг експорту; Im – обсяг імпорту; i – країна, товарна група чи товар; n – період, що аналізується; 0 – база порівняння.

Показник C_i загалом по країні, товарній групі чи по окремому товару – визначає відносну порівняльну перевагу над партнером, або до напряму торгових потоків. Якщо показники C_i досягають значення, більшого від 100 ($C_i > 100$) – вартість експорту даної товарної групи перевищує вартість імпорту. Тому у випадку збереження такої тенденції протягом тривалішого часу можна зробити висновок, що така країна спеціалізується на виробництві певного товару і має конкурентну перевагу на зовнішніх ринках [3, с.196].

Таблиця 1. Базисна зміна показника конкурентної позиції України до 2005 року, %

Товарні групи	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	Сі	Сі	Сі	Сі	Сі	Сі	Сі
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	100,00	41,68	66,09	31,41	32,08	42,39	61,73
II. Продукти рослинного походження	100,00	90,01	62,17	118,17	123,83	78,80	94,40
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	100,00	176,64	153,79	110,32	166,75	201,41	251,81
IV. Готові харчові продукти	100,00	94,92	110,77	105,87	115,61	115,61	109,38
V. Мінеральні продукти	100,00	70,44	60,79	68,05	61,06	78,28	83,95
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	100,00	90,24	78,87	75,11	48,99	55,96	69,62
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та каучук	100,00	107,08	97,45	75,09	71,25	63,06	70,23
VIII. Шкіряна і хутряна сировина та вироби з них	100,00	118,45	130,16	81,46	75,53	51,64	44,41
IX. Деревина і вироби з деревини	100,00	85,20	82,68	54,96	89,19	90,78	102,72
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	100,00	112,30	111,41	105,30	129,86	125,35	133,00
XI. Текстиль та вироби з текстилю	100,00	103,12	102,45	72,16	77,41	57,32	66,79
XII. Взуття, головні убори, парасольки	100,00	125,27	176,76	86,91	130,74	92,38	149,72
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла	100,00	81,71	85,39	84,11	105,99	105,99	112,14
XIV. 71 Дорогоцінні метали, каміння та вироби з них	100,00	161,21	123,58	32,11	118,90	55,32	30,57
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	100,00	86,73	77,03	75,89	84,16	73,79	68,18
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	100,00	94,40	105,06	105,77	178,85	154,95	117,89
XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	100,00	78,62	78,20	69,49	143,46	173,12	152,15
XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	100,00	78,22	71,72	70,98	148,55	101,76	96,11
XX. Різні товари і вироби	100,00	92,07	89,61	64,23	91,88	90,38	97,10
XXI. 97 Вироби мистецтва	100,00	80,91	235,04	69,02	271,53	45,95	18,37

Джерело: Складена авторами за даними: [4].

З таблиці 1 бачимо ситуацію, коли Україна має компаративну перевагу по таким групам товарів як жири та олії тваринного або рослинного походження, готові харчові продукти, деревина і вироби з деревини, маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів, взуття, головні убори, парасольки, вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла, механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку, транспортні засоби та шляхове обладнання. По групам живі тварини; продукти тваринного походження, продукти рослинного походження, мінеральні продукти, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, полімерні матеріали, пластмаси та каучук, текстиль та вироби з текстилю, різні товари і вироби ми маємо змогу бачити ситуацію, коли Україна бореться за позицію на міжнародному ринку товарів. Дуже цікава ситуація склалу-

ється з групами товарів XIV, XV, XVIII – показники Сі по цим групам знижуються, але під час кризи 2008-2009 років показники значно зросли, при чому недорогоцінні метали та вироби з них в загальному обсязі експорту товарів України склали 12,8 млрд дол. США, частка їх склала 32,28 %.

Що ж стосується конкурентної позиції на ринках головних партнерів України – то з таблиці 2 бачимо ситуацію, коли наша держава втрачає позицію на просторах США, але на теренах Російської Федерації ми маємо беззаперечних успіх. Щодо Китаю, Білорусії, Польщі та Німеччини – Україна бореться за позицію на цих ринках. Ця залежність демонструє ситуацію, коли такі країни як США з рівнем розвитку своєї промисловості та економіки вже не потребує нашої продукції, тим часом коли Російська Федерація, з іншої сторони, не в змозі купувати продукцію за вищими цінами. З цієї ж думки не всі країни ЄС задовольняє якість та ціни наших товарів.

Таблиця 2. Динаміка показників Сі в торговельних оборотах України з її основними партнерами за 2005–2011 роки, %

Країни	Сі						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
США	100,00	102,03	55,80	51,13	14,33	33,83	31,69
Російська Федерація	100,00	109,63	126,84	139,24	111,40	117,88	114,74
Китай	100,00	60,08	33,24	24,89	133,55	71,29	88,45
Білорусь	100,00	102,75	114,04	79,00	78,44	77,65	47,68
Країни ЄС	100,00	88,93	74,62	74,82	73,52	81,41	83,13
Польща	100,00	88,52	77,96	76,33	80,11	88,61	121,54
Німеччина	100,00	81,81	76,62	71,18	91,62	88,33	69,66

Джерело: Складена авторами за даними: [4]

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, як узагальнюючий підсумок, можна стверджувати, що Україна має певні переваги у торгівлі по деяким групам товарів з країнами-партнерами. В основному ці переваги були забезпечені за рахунок продуктів рослинного походження, мінеральних продуктів, а також механічного обладнання; машин та механізмів, електрообладнання та їх частини; пристроїв для записування або відтворення зображення і звуку. За результатами аналізу можна стверджувати, що на ринках партнерів національні това-

ровиробники втрачають свої позиції, збільшуючи обсяги імпорту, а не експортуючи товари національного виробництва. Показник Сі нам демонструє, що імпорт зростає швидшими темпами ніж експорт, тим самим знижуючи конкурентну позицію України на ринках більш розвинутих країн, таких як США та Німеччина. Щодо Російської Федерації бачимо протилежну тенденцію – спроможність впевнено конкурувати з їхніми товаровиробниками.

Загалом оцінюючи позицію України на ринках головних торгових партнерів можна стверджувати, що роль нашої країни у світовому торговому просторі залиша-

ється вкрай низькою. Україна не спромоглась вийти на високотехнологічні ринки зі своїми товарами, залишившись сировинним придатком багатих країн. Структура зовнішньої торгівлі не стимулює економіку до інноваційного розвитку, тому без негайних реформ у внутрішній політиці і зміни зовнішніх пріоритетів неможливо змінити роль України у світовому торговому просторі.

УДК 336. 76.311

СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ РОЛІ ФОНДОВОГО РИНКУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Вивчено вплив основних факторів, що характеризують стан сучасного фондового ринку в Україні на соціально-економічний розвиток країни.

Ключові слова: фондовий ринок, моделювання, показники щільності зв'язку, валові інвестиції, обсяги торгів, валова додана вартість, рівень безробіття.

Изучено влияние основных факторов, которые характеризуют состояние современного фондового рынка в Украине, на социально-экономическое развитие страны.

Ключевые слова: фондовый рынок, моделирование, показатели тесноты связи, валовые инвестиции, объемы торговли, валовая добавочная стоимость, уровень безработицы.

The paper assessed the influence of the main factors that characterize the state of the modern stock market in Ukraine on the socio-economic development of the country.

Keywords: stock market, simulation, density of communication indicators, gross investment, trade volumes, gross added value, the unemployment rate.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економічного розвитку фондовий ринок повинен забезпечити фінансово-економічну стабільність країни на базі ефективного використання реальних інвестиційних потоків. Аналіз проблем розвитку фондового ринку сучасними науковими методами у просторі єдиної економічної системи дозволяє визначити оптимальний рівень ринку як фактору розвитку економічних, соціально-політичних, демографічних та екологічних чинників геополітичного комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку фондового ринку присвячені роботи видатних вчених, зокрема М.Ю. Алексєєва, Б.М. Альохіна, А.І. Басова, В.А. Галанова, І.В. Галкіна, Колби Р., Майерс Т., І.Ю. Коршева, Я.М. Міркіна, О.М. Мозгового, О.І. Мертенса, О'Брайен Дж., Шривастова С., В.С. Торкановського, В.Б. Тиркало, Тьюлз Р., Бредли Э., Тьюлз Т., В.Д. Шведова. Ними були розглянуті основні економіко-фінансові засади становлення та розвитку фондового ринку, біржової справи, ринку цінних паперів, фондових індексів та інших фінансових інструментів.

Разом з тим, вивчення впливу фондового ринку на макроекономічні індикатори потребують моделювання та подальшого комплексного аналізу. Отже, **метою роботи** є вивчення впливу сучасного стану фондового ринку в Україні на соціально-економічні результати країни.

Сучасний стан фондового ринку оцінювався за системою показників: валові інвестиції у підприємства всіх форм власності; обсяги торгівлі цінними паперами (обсягів виконаних угод); інвестиції у найбільш важливі стратегічні об'єкти. Серед кінцевих результатів діяльності були вибрані наступні показники: валова додана вартість на одну особу; рівень безробіття; рівень забруднення навколишнього природного середовища. Аналіз проводився за офіційними статистичними даними [7, с. 33; 3, с. 17-32].

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси взаємозв'язків та взаємозалежності можна вивча-

1. Майорова І.М. Європейська інтеграція та проблеми конкурентоспроможності економіки України [Текст] // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2006. – №5 (28). – с.33-39. 2. Моторин Р. Україна на ринках недорогочінних металів (Статистичне дослідження) [Текст] / Р.М. Моторин, Т.М. Моторина // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2008. – №6 (41). – с.93-104. 3. Шлюсарчик Б. Міжнародна конкурентна позиція країни: досвід Польщі [Текст]: [монографія] / Б. Шлюсарчик. – Д.: ДУЕП, 2004. – 324 с. 4. Зовнішня торгівля України за товарними групами з усіма країнами [Електронний ресурс] // Державна митна служба України: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua/> /- Назва з екрана.

Надійшла до редколегії 09.11.12

О. Євсєєнко, канд. екон. наук, доц.
(КНУ імені Тараса Шевченка)

ти за допомогою відповідних методів та моделей. Кореляційно-регресійний аналіз є одним з основних статистичних методів дослідження залежної випадкової величини Y від випадкових змінних X . Цей метод використовується тоді, коли дані спостереження можна вважати випадковими. Вони вибираються з генеральної сукупності, що розподілена за багатомірним нормальним законом. Показники кореляційного зв'язку, які обчислені за обмеженою сукупністю, виступають лише оцінками тієї чи іншої статистичної закономірності. При цьому необхідно враховувати, що в будь-якій сукупності зберігається елемент, який не повністю погашається випадковістю. Тому необхідна статистична оцінка ступеня точності і надійності параметрів кореляції і регресії. Під надійністю розуміють ймовірність того, що значення параметру, який ми перевіряємо, не дорівнює 0 і не включає в себе величину протилежних знаків. Оцінка ймовірності параметрів кореляції проводиться по загальновідомим правилам перевірки статистичних гіпотез, які розроблені математичною статистикою, зокрема, шляхом порівняння оцінюваної величини з середньою випадковою похибкою оцінки. [6, с. 87].

За результатами проведеного кореляційно-регресійного аналізу визначення впливу факторів, що характеризують стан сучасного фондового ринку в Україні на показник валової доданої вартості на одну особу (DV) було одержано наступне рівняння регресії:

$$Y = 1827,88 + 351,39 \cdot X_1 + 173,62 \cdot X_2 + 124,45 \cdot X_3 \quad (1)$$

Аналізуючи коефіцієнти регресії B , треба визначити, що при збільшенні 1-го фактору F_1 (валових інвестицій у підприємства всіх форм власності) на 1 тис. грн, валова додана вартість зростає на 351,39 грн.; при збільшенні 2-го фактору F_2 (обсягів торгівлі цінними паперами) на 1 тис. грн, валова додана вартість зростає на 173,62 грн.; і при збільшенні 3-го фактору F_3 (інвестицій в стратегічні об'єкти) на 1 тис. грн, валова додана вартість зростає на 124,45 грн.

Таблиця 1. Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу факторів фондового ринку на валову додану вартість на одну особу (DV)

Фактори	БЕТА-коєфіцієнти	Стандартна похибка БЕТА-коєфіцієнтів	Коефіцієнт регресії (В)	Стандартна похибка В	t – критерій	Фактичний рівень істотності (p-level)
F1	0,730727	0,113119	351,3936	54,39695	6,459803	2,11E-06*
F2	0,361039	0,113119	173,6173	54,39695	3,191673	0,004387
F3	0,258792	0,113119	124,4483	54,39695	2,287781	0,032626

Джерело: Розраховано автором за результатами дослідження.

Коефіцієнти регресії (В) є найменовані числа, які визначаються у фактичних одиницях виміру (в натуральному масштабі) і тому непорівнянні один з одним. Для перетворення їх в порівнянні відносні показники, використовується те ж перетворення, що й для одержання коефіцієнта парної кореляції. Одержану величину називають стандартизованим коефіцієнтом регресії чи β -коефіцієнтом (бета-коефіцієнтом):

$$\beta_j = b_j \cdot \frac{\sigma_{x_j}}{\sigma_y}, \quad (2)$$

де: b_j – коефіцієнт регресії j-го фактору; σ_{x_j} – квадратичне відхилення факторної ознаки (x) j-го фактору; σ_y – квадратичне відхилення результативної ознаки (y); β -коефіцієнт при факторі x_j визначає міру впливу варіації фактора x_j на варіацію результативної ознаки у за умови відсутності впливу інших факторів [6, с.117].

Результати аналізу, які представлені в табл.1 свідчать, що при визначенні факторів впливу на додану вар-

тість, перший фактор (валові інвестиції) пояснює на 73 % варіацію результативної ознаки, другий (обсяги торгівлі) – на 36 %, а третій (інвестиції у стратегічні об'єкти) – на 26 %. З огляду на це, значущою можна вважати залежність валової доданої вартості лише від першого фактору (валових інвестицій). Разом з тим за показником p-level значущий рівень залежності спостерігається за трьома факторами: $F_1 = 2,11 \text{ E} - 06$; $F_2 = 0,004387$; $F_3 = 0,0032626$. Ці значення значно менші за критеріальний показник: p-level = 0,05.

Аналізуючи щільність зв'язку у стандартизованому масштабі треба зазначити, що коефіцієнт детермінації $R = 0,855$. Це означає, що варіація валової доданої вартості на 85,5% пояснюється коливаннями 3-х факторів, що включені в модель. F-відхилення Фішера [$F(3,21)=19,050$] свідчить про залежність результативної ознаки, хоча б від одного фактору. Фактичне значення F більше за табличне, тому зв'язок між факторами вважається істотним.

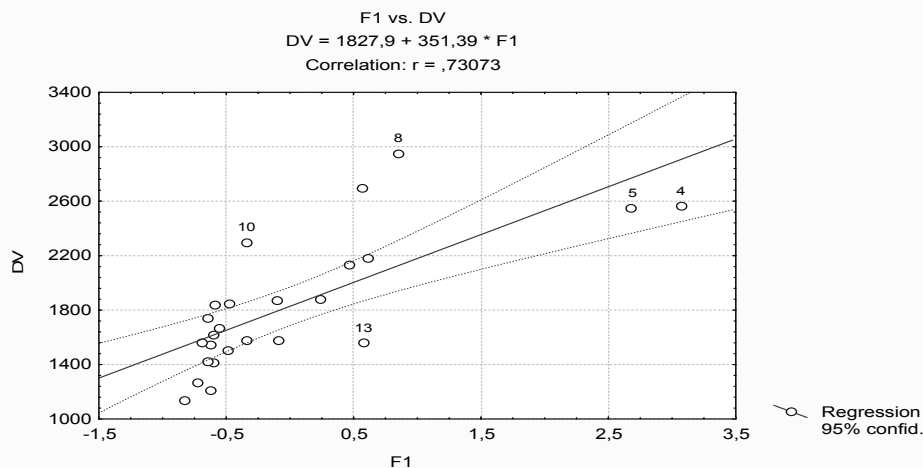

Рис.1. Графік кореляційного зв'язку між показниками фондового ринку та валовою доданою вартістю на одну особу

Джерело: Побудовано автором за результатами дослідження

Аналіз графіка (рис.1) підтверджує, що зв'язок між факторами існує: якщо повернути пряму лінії до горизонтального стану, вона перетне криві, що і є свідченням зв'язку.

Дослідження рівня безробіття (RV), який характеризується відношенням кількості зареєстрованих безробітних до середньорічної кількості населення працездат-

ного віку, дозволяє стверджувати, що показники зайнятості та безробіття є одними з головних в міжнародній статистичній практиці.

Аналіз впливу стану фондового ринку на рівень безробіття (табл.2) дозволяє зробити висновок, що за сукупністю інформації, яка вивчалася, зв'язок надійно не встановлено.

Таблиця 2. Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу факторів фондового ринку на рівень безробіття (RV)

Фактори	БЕТА-коєфіцієнти	Стандартна похибка БЕТА-коєфіцієнтів	Коефіцієнт регресії (В)	Стандартна похибка В	t-критерій	Фактичний рівень істотності (p-level)
F1	-0,32734	0,204576	-0,5379	0,336166	-1,6001	0,124514
F2	0,048145	0,204576	0,079114	0,336166	0,235342	0,816223
F3	-0,10796	0,204576	-0,1774	0,336166	-0,52772	0,603225

Джерело: Побудовано автором за результатами дослідження

Проведений кореляційно-регресійний аналіз визначення впливу факторів, що характеризують стан сучасного фондового ринку в Україні на показник рівня безробіття (RV) дозволив одержати наступне рівняння регресії:

$$Y = 4,7780 - 0,538 \cdot X_1 + 0,079 \cdot X_2 - 0,177 \cdot X_3 \quad (3)$$

Аналізуючи коефіцієнти регресії (В), треба визначити, що при збільшенні 1-го фактору F_1 (валових інвести-

цій у підприємства всіх форм власності) на 1 тис. грн, рівень безробіття знизиться на 0,54 %; при збільшенні 2-го фактору F_2 (обсягів торгівлі цінними паперами) на 1 тис. грн, рівень безробіття зросте на 0,08 %; і при збільшенні 3-го фактору F_3 (інвестицій в стратегічні об'єкти) на 1 тис. грн, рівень безробіття знизиться на 0,18 %; β -коефіцієнти для 3-х факторів, які аналізува-

лись відповідно становлять: $-0,327$; $0,048$; $-0,108$. Коефіцієнт детермінації $= 0,348$, тобто лише на $34,8\%$ пояснюється варіація рівня безробіття від першого фактору; p -level також значно перевищує критичну позначку $0,05$, що не дає права підтверджувати зв'язок між факторами.

Графічне зображення залежності також свідчить про недоведеність наявності зв'язку (рис.2). Враховуючи те, що в реальних системах зв'язок завжди має статистич-

ний характер, означає недосяжність абсолютної істини в визначенні реальних зв'язків. Наближений характер будь-яких результатів кореляційно-регресійного аналізу не є приводом для заперечення їх корисності. Як абсолютизувати параметри регресійних рівнянь, щільності зв'язку було б помилкою, так як відмовитись від цих методів було б ще більшою помилкою.

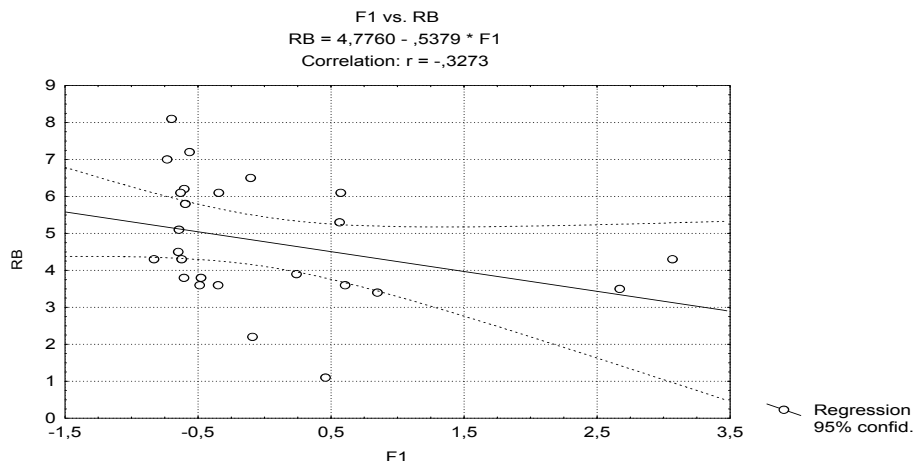

Рис.2. Графік кореляційного зв'язку між показниками фондового ринку та рівнем безробіття

Джерело: Побудовано автором за результатами дослідження

Рівень забрудненості навколишнього середовища (ZV) було визначено за показником викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення по регіонах. Аналіз регресійної моделі вивчення зв'язку між рівнем забрудненості навколишнього середовища та факторами, що визначають стан фондового ринку в Україні:

$$Y = 156,728 + 286,92 \cdot X_1 - 23,824 \cdot X_2 + 42,529 \cdot X_3, \quad (4)$$

дозволяє стверджувати, що перший фактор (капітальні інвестиції) в найбільшій мірі впливає на результативну ознаку. При збільшенні валових інвестицій на 1 тис. грн, рівень забрудненості зростає на $286,92$ т. Це є свідченням того, що інвестиції намагаються вкладати у високорентабельні галузі з метою досягнення швидких результатів (енергетика, хімічна промисловість), недостатньо забезпечуючи при цьому шкідливі виробництва очисними спорудами, тощо (табл. 3).

Таблиця 3. Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу показників фондового ринку на рівень забрудненості регіонів(ZV)

Фактори	БЕТА-коефіцієнти	Стандартна похибка БЕТА-коефіцієнтів	Коефіцієнт регресії (B)	Стандартна похибка B	t-критерій	Факт. рівень істотності (p-level)
F1	0,834095	0,116334	286,9209	40,01763	7,169863	4,55E-07*
F2	-0,06926	0,116334	-23,8237	40,01763	-0,59533	0,557984
F3	0,123634	0,116334	42,52891	40,01763	1,062755	0,299962

Джерело: Побудовано автором за результатами дослідження

За даними таблиці β -коефіцієнт для першого фактору досить високий $0,83$ – це свідчить, що на 83% варіація забруднення навколишнього середовища пояснюється першим фактором (F_1 – валові інвестиції). Коефіцієнт

детермінації $= 0,846$. Порівнюючи його з критичним значенням, можемо зробити висновок, що істотність зв'язку підтверджується: $R_F > R_{кр}$ ($0,846 > 0,283$). Це також засвідчує і F -відхилення Фішера [$F(3,21) = 17,630$].

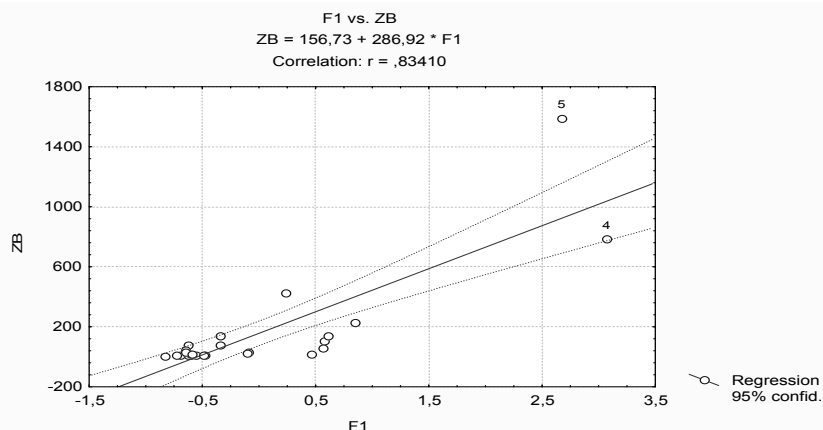

Рис. 3. Графічне зображення зв'язку між показниками фондового ринку та рівнем забрудненості навколишнього середовища

Джерело: Побудовано автором за результатами дослідження

Аналіз за графіком (рис.3) також підтверджує наявність зв'язку між рівнем розвитку фондового ринку та рівнем забрудненості. Поворот прямої навколо своєї осі буде перетинати пунктирні лінії, що є свідченням зв'язку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Результати проведеного аналізу доводять, що нерозвинений фондовий ринок України не має суттєвого впливу на основні макроекономічні індикатори. Це пояснюється тим, що економічна система сучасної України знаходиться в умовах неорганізованих взаємодій з точки зору єдиного економічного комплексу та зв'язків з зовнішнім світом. Разом з тим, використання математико-статистичного апарату як могутнього сучасного засобу аналізу дозволяє передбачити тенденції розвитку та можливість вибору найбільш оптимальних управлінських рішень. Результати аналізу довели, що найбільш суттєвий вплив має стан фондового ринку на показник валової доданої вартості

УДК 314.3: 336.773

на одну особу. Крім того, подальший розвиток цього сектору фінансової системи неодмінно повинен орієнтуватися і на соціальні аспекти макроекономічного простору.

1. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками. // И.А.Бланк. – Сер.: Библ. фин. менеджера. – К.: "Ника – Центр", 2005. – Вып. 12. – 600 с. 2. Єріна А.М. Статистичне моделювання та прогнозування: [Навч. Посіб.] / А.М. Єріна. – К:КНЕУ, 2001. – 170 с. 3.Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2010 рік. – 173с. 4. Колби Р. Энциклопедия технических индикаторов рынка (пер. с англ.) / Р. Колби, Т. Майерс //– М.: Издат.Дом "Альпина", 1998. – 581 с. 5. Програма розвитку фондового ринку на 2011-2015 роки, схвалена рішенням ДКЦПФР від 21.09.2010р.№1478// Одеське територіальне управління ДКЦПФР [Електронний ресурс]. 6. Сошникова Л.А. Многомерный статистический анализ в экономике: [Учеб. пособие.] / Л.А. Сошникова, В.Н. Тамашевич, Г. Уебе, М. Шефер. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 593 с. 7. Статистичний щорічник України за 2010 рік. // Державна служба статистики України. (За ред. Осауленка О.Г.). – К.: ТОВ "Август Трейд", 2011. – 559 с. 8. Тьюлз Р. Фондовый рынок. / Р. Тьюлз, Э. Бредли, Т. Тьюлз. – 6-е изд.: Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1997. – VIII. 648 с.

Надійшла до редколегії 12.11.12

О. Іваненко, канд. екон. наук, асист.,
(КНУ імені Тараса Шевченка)

СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ РИЗИКОВАНOSTІ ОПЕРАЦІЙ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА СТРУКТУРУ ЇХ АКТИВІВ

За результатами статистичного аналізу оцінений вплив структури активів кредитних спілок і ризикованості окремих операцій на забезпечення платоспроможності кредитної спілки та відповідність якісним вимогам ліквідності.

Ключові слова: кредитні спілки, небанківські фінансові послуги, споживчий кредит, ризики, ресурсна база, ефективність кредитування, дохідність споживчого кредитування.

По результатам статистического анализа оценено влияние структуры активов кредитных союзов и рискованности отдельных операций на обеспечение платежеспособности кредитного союза и соответствие качественным требованиям ликвидности.

Ключевые слова: кредитные союзы, небанковские финансовые услуги, потребительский кредит, риски, ресурсная база, эффективность кредитования, доходность потребительского кредитования.

According to the results of the statistical analysis of the estimated impact of assets of credit unions and the riskiness of individual transactions to ensure the solvency of credit unions and match quality requirements of liquidity.

Keywords: credit unions, unbank financial services, consumer credit, risks, resource base, efficiency of crediting, profit of the consumer crediting.

Постановка проблеми. Ефективність діяльності кредитних спілок визначається раціональним розміщенням кредитних ресурсів. Фінансовий потенціал цих неприбуткових фінансових установ характеризується обсягом і структурою активів, що формуються за рахунок готівкових ресурсів. Обґрунтовано їх розміщення при здійсненні кредитних операцій є одним з визначальних умов забезпечення фінансової стабільності установи.

Втілення ефективної кредитної політики можливо завдяки поліпшенню якості інформації, на основі якої приймаються рішення. Вирішення цієї проблеми пов'язане з аналізом активів, що проводиться на підставі даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що забезпечують більшу частину інформації про діяльність фінансових установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу діяльності фінансово-кредитних інститутів, банківських установ в умовах ринкової економічної системи присвятили свої роботи українські та зарубіжні дослідники: В.Д. Базилевич, Л.Г. Батракова, З.Н. Васильченко, В.В. Вітлінського, А.П. Вожжов, А.М. Герасимович, О.В. Дзюблюк, М.М. Ермошенко, Е.Ф. Жуков, А.В. Коротеєв, М.І. Крупка, О.І. Лаврушин, І.Д. Лазарішина, Є.В. Мних, І.Б. Олексів, І.І. Пилипенко, Л.А. Примостка, В. Ричаківська, Л.Ф. Романенко, В.К. Савчук, В.О. Шевчук, А.Д. Шеремет та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Невизначеність впливу структури активів кредитних спілок і ризикованості окремих операцій на забезпечення здатності кредитної спілки відповідати за своїми зобов'язаннями і відповідати якісним вимогам ліквідності

сприяла розробці коефіцієнта зважування, який дозволяє оцінити питому вагу певної статті балансу та її вплив на розмір активів, зважених за ступенем ризику.

Метою дослідження є статистичне оцінювання та аналіз впливу структури активів кредитних спілок, а також економічної діяльності і ризикованості окремих операцій на забезпечення здатності кредитної спілки відповідати за своїми зобов'язаннями і відповідати якісним вимогам ліквідності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальний аналіз активів ґрунтується на застосуванні методик вертикального та горизонтального аналізу, які передбачають обчислення та подальшу оцінку наступних показників:

- процент співвідношення окремих показників з агрегованим показником;
- абсолютні зміни кінцевих показників порівняно з початковими
- (базисними);
- темпи росту або приросту показників в аналітичному періоді.

В процесі вертикального або структурного аналізу активів визначається питома вага активів за їх цільовим використанням, ступенем ліквідності, рівнем доходності, а також склад та структура кожного виду активів.

Результат цього аналізу використовується в процесі оцінки якості складу активів та їх оптимізації.

Горизонтальний аналіз дає змогу вивчити динаміку активів в цілому і окремих їх видів у часі, визначити певні тенденції їх зміни або тренда.

Фінансовий стан кредитних спілок характеризується розміром і структурою капіталу і зобов'язань та їх розміщення в активах. Він проявляється у рівні ліквідності, платоспроможності і фінансовій стійкості і визначає діяльність кредитних спілок у короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Фінансовий потенціал кредитних спілок характеризується розміром та структурою активів, що формуються за рахунок готівкових фінансових ресурсів (як власних, так залучених та позикових). Обґрунтоване оптимальне розміщення фінансових ресурсів є одним з найважливіших принципів забезпечення фінансової стабільності, платоспроможності і ліквідності кредитних спілок.

Аналіз активних операцій кредитних спілок припускає аналіз структури його активних операцій і оцінку економічної діяльності і ризикованості окремих операцій. Аналізуючи напрями використання засобів, порівнюють отриману інформацію з аналогічними даними інших кредитних спілок, а також відзначають зміни протягом досліджуваного інтервалу часу.

Не зважаючи на загальні тенденції в складі і структурі активів, кожна кредитна спілка повинна прагнути до створення раціональної структури активів, яка залежить насамперед від якості активів. Якість активів визначається їхньою ліквідністю, обсягом ризикових активів, питомою вагою критичних і неповноцінних активів, обсягом активів, що дають дохід.

Необхідно знати частку виданих кредитів в активах кредитної спілки, щоб правильно оцінити її кредитну політику. Одним із важливих етапів аналізу активних операцій є оцінка їхньої ризикованості.

Необхідно оцінити методи керування активними операціями і з'ясувати, чи достатньо створено резервів забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів. Необхідний також і якісний аналіз кредитних вкладень кредитної спілки, що припускає детальний розгляд кожного кредитного договору окремо, термінів, сум, об'єктів кредитування, можливих ризиків. Аналіз таких даних дозволяє робити висновки про якість кредитного портфеля.

Для забезпечення щоденної спроможності кредитної спілки відповідати за своїми зобов'язаннями структура її активів повинна відповідати якісним вимогам ліквідності. За цією метою всі активи кредитної спілки розділяються на групи за ступенем ліквідності, залежно від терміну погашення. Активи кредитної спілки поділяються на високоліквідні активи (тобто активи, що забезпечують миттєву ліквідність), ліквідні активи, активи довгострокової ліквідності.

Метою аналізу якості активів є визначення їх життєздатності і правильності відображення їх вартості у кредитній спілці.

Якісний склад активів характеризується співвідношенням продуктивних і непродуктивних активів та витрат на

власні потреби. Характер кредитної політики впливає на прибутковість та ліквідність кредитної спілки. Підвищення питомої ваги кредитних вкладень у загальних активах свідчить про те, що кредитна спілка намагається підвищити прибутковість активів, нехтуючи їх ліквідністю.

Для оцінки якості активів слід зважити на їх ризикованість, яка залежить від обсягу розміщення коштів в активах. З цією метою активи слід розраховувати, зважаючи на коефіцієнти їх ризиків, тобто можливість втрати частини їх вартості внаслідок тієї чи іншої активної операції.

Для мінімізації ризиків, пов'язаних із здатністю кредитної спілки розраховуватися за своїми зобов'язаннями встановлено норматив коефіцієнта платоспроможності [пп.2.2.2, 189]. Коефіцієнт платоспроможності визначається як співвідношення регулятивного капіталу (власних коштів) кредитної спілки до сумарних активів, зважених за ступенем ризику.

Активи, зважені на ризик – сумарні активи, зважені за ступенем ризику окремих статей балансу. Для розрахунку коефіцієнта платоспроможності активи поділяють на п'ять груп за ступенем ризику та підсумовуються з урахуванням відповідних вагових коефіцієнтів:

- I група активів із ступенем ризику 0 відсотків: грошові кошти готівкою та на поточних рахунках у банках; державні цінні папери;
- II група активів із ступенем ризику 20 відсотків: грошові кошти на вкладних депозитних рахунках у банках; внески (вклади) на депозитні рахунки в об'єднаній кредитній спілці;
- III група активів із ступенем ризику 50 відсотків: внески до капіталу об'єднаної кредитної спілки; внески до капіталу кооперативного банку; грошові кошти, внесені на зворотній основі до спільних фінансових фондів асоціацій кредитних спілок; залишкова вартість основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів;
- IV група активів із ступенем ризику 100 відсотків: кредити, надані членам кредитної спілки (крім неповернених та безнадійних); кредити, надані кредитним спілкам (крім неповернених та безнадійних); інша дебіторська заборгованість;
- V група активів із ступенем ризику 150 відсотків: кредити, надані членам кредитної спілки, визнані неповерненими або безнадійними.

Нормативне значення коефіцієнта платоспроможності не може бути меншим, ніж 8 відсотків.

При оцінці платоспроможності кредитної спілки "Поміч", що наведено в табл. 1. та структурно відображено за ризиками на рис 1. виявлено, що у даній кредитній спілці більше половини активів мають ступінь ризику 100% і більше відсотків, це вказує на необхідність збільшувати обсяг низько ризикованих активів.

Таблиця 1. Активи кредитної спілки "Поміч" зважені за ступенем ризику окремих статей балансу на 01.01.2012 р.

Активи	Тис. грн	Коефіцієнт зваження на ризик	З урахуванням коефіцієнта зваження
Кредити, надані членам кредитної спілки	120	1	120
Кредити, надані кредитним спілкам	30	1	30
Державні цінні папери	5	0	0
Внески до об'єднаної кредитної спілки	15	0.5	7.5
Грошові кошти на депозитних рахунках у банках	25	0.2	5
Грошові кошти у касі і поточному рахунку у банку	20	0	0
Основні засоби	30	0.5	15
Капітальні інвестиції	15	0.5	7.5
Заборгованість за безнадійними кредитами	30	1.5	45
Інші активи	10	1	10
АКТИВИ ВСЬОГО	300		240

Джерело: Складено автором за статистичними даними НАКСУ

Необхідний розмір капіталу кредитної спілки "Поміч" складає 19,2 тис. грн (240 тис. грн * 8 % = 19,2 тис. грн). У випадку розміщення всіх 300 тис. грн в кредитах членам кредитної спілки необхідний розмір капіталу буде

складати 240 тис. грн. Отже, питома вага певної статті балансу впливає на розмір активів, зважених за ступенем ризику, а також на необхідний рівень капіталу.

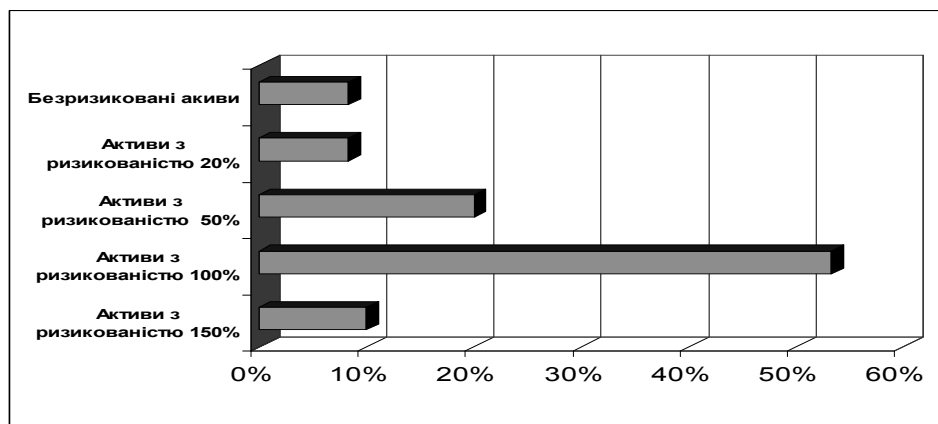

Рис. 1. Структура ризикованості активів

Джерело: Складено автором за статистичними даними НАКСУ

Проаналізувавши вплив кожної статті, можна зробити висновок: чим більшу питому вагу в складі балансу складають неповернені та безнадійні кредити, тим більший капітал повинна мати кредитна спілка.

Положенням [189] встановлені вимоги до кредитних спілок по дотриманню показників щодо якості активів:

1. Загальна сума заборгованості за простроченими, неповерненими, безнадійними та пролонгованими кредитами не має перевищувати 100 відсотків від суми регулятивного капіталу (власних коштів) за винятком капіталу, сформованого за рахунок пайових внесків.

2. Загальна сума заборгованості за простроченими, неповерненими, безнадійними та пролонгованими кредитами, не перекрита сформованим резервом забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, не має перевищувати 10 відсотків від загальної суми заборгованості за наданими кредитами.

3. Загальна сума залучених внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки та інших зобов'язань кредитної спілки, за якими нараховуються проценти, не має перевищувати суму активних операцій.

4. Загальна сума внесків кредитної спілки до капіталу об'єднаної кредитної спілки, внесків до капіталу кооперативного банку та грошових коштів, розміщених у державних цінних паперах, не має перевищувати 50 відсотків від капіталу кредитної спілки.

5. Сума наданих кредитів членам кредитної спілки та тимчасово вільних коштів членів кредитної спілки не має бути меншою за суму коштів, що належать членам кредитної спілки, залучених на договірних умовах кредитів банків, кредитів об'єднаної кредитної спілки та коштів інших установ та організацій.

Наведена методика розрахунку показників якості активів, дозволяє початківцям кредитного бізнесу мати орієнтири для забезпечення необхідного рівня фінансової стійкості на ринку кредитних послуг. Однак такий підхід знижує рівень маневреності кредитної спілки у швидкозмінних обставинах кредитування. Саме тому ця методика потребує удосконалення шляхом введення коефіцієнта збільшення (зменшення) частки активів залежно від поточних результатів моніторингу кредитного ринку.

У разі, якщо кредитний ринок певного сегменту кредитування знаходиться у фазі стабілізації, тоді частка

активів для нього може бути збільшена. В іншому випадку має місце нестабільна тенденція у безпечності кредитування, тому частку активів слід зменшити.

3 метою мінімізації ризиків у діяльності кредитної спілки відповідно до вимог законодавства Положенням [189] встановлені обмеження для основних операцій діяльності кредитної спілки:

1. Максимальна заборгованість за кредитами одного члена кредитної спілки не може перевищувати 20 % від капіталу кредитної спілки.

2. Загальна сума заборгованості за кредитами, що пов'язана з великими ризиками, не має перевищувати 500 % капіталу кредитної спілки; кредитний ризик вважається великим, якщо заборгованість за наданими кредитами одного члена кредитної спілки дорівнює або перевищує 10 % капіталу кредитної спілки.

3. Загальна сума залучених на договірних умовах кредитів банків, кредитів об'єднаної кредитної спілки, грошових коштів інших установ та організацій не може перевищувати 50 % вартості загальних зобов'язань та капіталу кредитної спілки на момент залучення.

4. Зобов'язання кредитної спілки перед одним своїм членом не повинні бути більше 10 % від зальних зобов'язань кредитної спілки.

5. Співвідношення нерозподіленого доходу попереднього періоду та фактично отриманих кредитною спілкою доходів звітного періоду до суми витрат кредитної спілки, збільшених на суму доходу, спрямованого на формування резервного капіталу, доходу, розподіленого на пайові внески, а також нарахованої протягом цього періоду плати (процентів) на додаткові пайові внески не має становити менше 100 %.

6. Кредитним спілкам надається право здійснювати благодійну діяльність за рахунок частини доходу кредитної спілки, отриманого в звітному періоді, за умови дотримання кредитною спілкою нормативів достатності капіталу, прибутковості, а також графіка формування резервного капіталу. Нормативи прибутковості вимагають від кредитної спілки постійного контролю за відсутністю поточного збитку.

3 метою контролю за здатністю кредитної спілки забезпечити своєчасне виконання своїх зобов'язань за

рахунок ліквідних активів встановлюються нормативи миттєвої ліквідності та короткострокової ліквідності:

1. Норматив миттєвої ліквідності визначається як співвідношення суми грошових коштів у касі та на поточних рахунках у банках до суми внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки з невизначеним строком залучення, показник нормативу миттєвої ліквідності не має бути меншим, ніж 10 %.

2. Норматив короткострокової ліквідності визначається як співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань з початковим терміном погашення до одного року, показник нормативу короткострокової ліквідності не повинен бути меншим, ніж 100 %.

Ліквідність – здатність кредитної спілки забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань кредитної спілки.

3 метою забезпечення захисту внесків членів кредитної спілки та покриття втрат від неповернення кредитів кредитна спілка зобов'язана формувати резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок за рахунок частини доходів.

Кредит вважається простроченим, якщо за станом на дату, визначену умовами кредитного договору, очікуваний платіж надійшов не повністю або надійшов частково. До суми очікуваного платежу, залежно від визначеного договором порядку сплати процентів та сум кредиту, можуть входити, відповідно, проценти, або проценти та частина суми кредиту, або проценти та сума кредиту. Залишок основної суми за простроченим кредитом є базою для розрахунку необхідного розміру резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок.

Для визначення рівня прострочення кредитів та розрахунку необхідної суми резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок кредити розподіляються на:

- прострочені 1-го рівня, якщо прострочення очікуваного платежу на дату визначення простроченості становить від 1 до 3 місяців (від 31 до 90 днів включно);
- прострочені 2-го рівня, якщо прострочення очікуваного платежу на дату визначення простроченості становить від 3 до 6 місяців (від 91 до 180 днів включно);
- прострочені 3-го рівня, якщо прострочення очікуваного платежу на дату визначення простроченості становить від 6 до 12 місяців (від 181 до 365 днів включно);
- неповернені, якщо прострочення очікуваного платежу на дату визначення прострочення становить понад 12 місяців (понад 365 днів).

Розмір необхідного резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок за конкретним кредитом визначається за формулою:

$$PЗ = П \cdot Н, \quad (1)$$

де П – залишок заборгованості за простроченим кредитом; Н – норматив резервування для забезпечення покриття втрат від неповернених позичок.

Нормативи резервування грошових коштів для розрахунку резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок становлять:

- для 1-го рівня – 0% залишку заборгованості;
- для 2-го рівня – 35% залишку заборгованості;

для 3-го рівня – 70% залишку заборгованості;
для неповернених та безнадійних кредитів – 100% залишку заборгованості.

Остаточний розрахунок сум резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок на останній день кожного місяця визначається таким чином:

$$PЗ = \sum П1 \cdot 0\% + \sum П2 \cdot 35\% / 100 + \sum П3 \cdot 70\% / 100 + \sum НП, (2)$$

де РЗ – сума резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, що має бути сформований за станом на кінець місяця, виходячи з фактичного рівня простроченості кредитів; $\sum П1$ – сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 1-го рівня; $\sum П2$ – сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 2-го рівня; $\sum П3$ – сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 3-го рівня; $\sum НП$ – сума залишків заборгованості за всіма неповерненими та безнадійними кредитами.

Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок формується за рахунок частини доходу незалежно від фінансового результату таким чином, щоб наприкінці кожного місяця його розмір відповідав сумі необхідного резервування за всіма простроченими, неповерненими та безнадійними кредитами, що розрахована згідно з встановленими нормативами.

Розрахована сума резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок порівнюється з розміром сформованого резерву за станом на початок місяця і відповідно до виявленого відхилення здійснюється поповнення або зменшення розміру резерву. Сума сформованого резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок не може перевищувати загальну суму заборгованості за простроченими, неповерненими та безнадійними кредитами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, дослідження щодо цих нормативів підтверджує необхідність їх введення задля забезпечення належного рівня фінансової стійкості кредитних спілок, але за доцільне було б введення додаткових вагових коефіцієнтів, які залежать від напрямку кредитування. Цей множник доцільно обчислювати на основі статистичного ретроспективного аналізу тенденцій зміни коефіцієнтів прибутковості та аналізу втрат від неповернених позичок попередніх років.

1. Базилевич В. Д. Цінні папери: підручник / [Базилевич В.Д., Шелудько В.М., Ковтун Н.В. та ін.]; за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2011. – 1094 с. 2. Васильченко З.М. Моделювання обсягу активів у банківському менеджменті [Текст] / З.М. Васильченко, І.П. Васильченко // Банківська справа. – 2007. – № 5. – С.18–27. 3. Кредитні спілки в Україні: основні засади діяльності: [Навч. Посіб.] В 2-х кн. / За ред. А.Я. Оленчика. – К.: УІРФР, книга перша – 652 с. 4. Кредитні спілки в Україні [Текст]: курс лекцій / уклад. Б.А. Дадашев, О.І. Гриценко; Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. – 54 с.

Надійшла до редколегії 12.11.12

УДК 311.2

Т. Іванова, канд. екон. наук, ст. викл.
(Феодосійська фінансово-економічна академія Київського університету ринкових відносин)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Розроблено методологічний підхід щодо нормування фінансових показників малих підприємств, який дозволяє забезпечити порівнянність показників фінансового стану та результатів діяльності малих підприємств, а також розробити методику розрахунку вертикальної інтегральної оцінки за окремими складовими фінансового стану та результатів діяльності малих підприємств.

Ключові слова: нормування фінансових показників, індикативні показники, ефективність діяльності малих підприємств.

Разработан методологический подход к нормированию финансовых показателей малых предприятий, который позволяет обеспечить сопоставимость показателей финансового состояния и результатов деятельности малых предприятий, а также разработать методику расчета вертикальной интегральной оценки по отдельным составляющим финансового состояния и результатов деятельности малых предприятий.

Ключевые слова: нормирование финансовых показателей, индикативные показатели, эффективность деятельности малых предприятий.

The methodological approach to the measurement of financial indicators of small-scale enterprises has been developed. It enables to secure the comparability of financial condition indicators and the results of small-scale enterprise activities, and also to develop the methods of vertical integral estimate calculation at separate aspects of financial condition and the results of small-scale enterprise activities.

Keywords: measurement of financial indicators, indicative characteristics, effectiveness of small-scale enterprise activities.

Постановка проблеми. Одне з центральних місць серед сукупності проблем, що виникають перед фінансовим управлінням підприємства в ринковій економіці, займає проблема ефективності. Особливо це стосується показників ефективності діяльності малих підприємств. Для оцінки її рівня використовують багато різних показників – індикаторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі методологічні та організаційні питання оцінювання ефективності діяльності підприємств розкрито в наукових працях О. Васечко, О. Гончар, О. Образцової, Ю. Цал-Цалко, М. Огай.

Невирішених раніше частини загальної проблеми. Проведений аналіз існуючих методологічних підходів щодо оцінювання фінансового стану та ефективності діяльності малих підприємств, з урахування проблеми порівнянності показників, які вимірюються за різними шкалами.

Метою дослідження є розробка методологічного підходу щодо нормування фінансових показників малих підприємств, який дозволить забезпечити порівнянність показників фінансового стану та результатів діяльності малих підприємств за регіонами та видами економічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових праць та існуючих підходів щодо оцінювання фінансового стану та ефективності діяльності малих підприємств показав, що найбільш поширеними

прийомами аналізу фінансового стану є горизонтальний та вертикальний аналіз балансу, визначення показників структури та динаміки. Як правило, фінансовий стан малих підприємств оцінюється на основі системи показників, які характеризують платоспроможність та ліквідність підприємств, ефективність діяльності оцінюється за індикаторами ділової активності та ефективності витрат і капіталу.

Нами пропонується система показників щодо оцінювання фінансового стану та ефективності діяльності малих підприємств, яка складається з 20 показників, розподілених по 4-х групах:

- група 1 – показники платоспроможності;
- група 2 – показники ліквідності;
- група 3 – показники ділової активності;
- група 4 – показники ефективності витрат і капіталу.

Серед показників, включених до системи – майже всі показники-стимулятори, і лише один показник – коефіцієнт фінансової залежності є дестимулятором.

Слід зазначити, що аналіз існуючих методологічних підходів до оцінювання фінансового стану та розвитку малих підприємств показав, що серед науковців не існує єдиного бачення щодо того, які саме показники мають бути включені в аналіз [1]. Тому, запропонована система показників включає найбільш індикативні характеристики підприємств (табл. 1)

Таблиця 1. Система показників оцінювання фінансового стану підприємств малого бізнесу

Групи	Умовні позначення	Назва показників
група 1 показники платоспроможності	K1	Коефіцієнт автономії
	K2	Коефіцієнт фінансової залежності
	K3	Фінансове співвідношення
	K4	Коефіцієнт маневреності власного капіталу
	K5	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами
	K6	Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами
група 2 показники ліквідності	K7	Коефіцієнт абсолютної ліквідності
	K8	Коефіцієнт швидкої ліквідності
	K9	Коефіцієнт загальної ліквідності
	K10	Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей
група 3 показники ділової активності	K11	Коефіцієнт оборотності активів
	K12	Коефіцієнт оборотності оборотних активів
	K13	Коефіцієнт оборотності поточної дебіторської заборгованості
	K14	Коефіцієнт віддачі власного капіталу
	K15	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості
група 4 показники ефективності витрат і капіталу	K16	Коефіцієнт рентабельності (збитковості) виробничих витрат
	K17	Коефіцієнт загальної рентабельності (збитковості) витрат господарської діяльності
	K18	Коефіцієнт рентабельності (збитковості) продажу
	K19	Коефіцієнт загальної рентабельності (збитковості) сукупного капіталу
	K20	Коефіцієнт загальної рентабельності (збитковості) власного капіталу

Джерело: Складено автором за даними [1; 3]

Враховуючи специфіку розрахунку показників ефективності діяльності малих підприємств, більшість з них мають різні шкали вимірювання, що обмежує можливості у побудові інтегральних оцінок, а отже унеможлиблює порівняння ефективності діяльності малих підприємств, зокрема за територіями та за видами економічної діяльності.

Нами пропонується використовувати методологічний підхід до нормування значень показників за окремими вимірами фінансового стану та економічної активності.

Суть підходу полягає у переході від різноманітних шкал вимірювання показників, до єдиної нормованої шкали, за якою показникам присвоюється значення від 0 до 1. При цьому, за новою шкалою переходу показникам присвоюється три значення: 0; 0,5; 1,0 [2].

Шкали вимірювання показників, до яких було застосовано порядок нормування описана зокрема [3]. В таблиці 2 наведено порядок нормування показників, якими вимірюється платоспроможність малих підприємств.

Таблиця 2. Нормування значень індикативних показників на прикладі оцінки платоспроможності малих підприємств

Умовні позначення	Показники	Норма	Порядок нормування
K1	Коефіцієнт автономії	$\geq 0,5$	$K1 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K1 < 0,5 \rightarrow "0,5";$ $K1 \geq 0,5 \rightarrow "1,0".$
K2	Коефіцієнт фінансової залежності	$< 0,5$	$K2 > 1,0 \rightarrow "0,0";$ $0,5 \leq K2 \leq 1,0 \rightarrow "0,5";$ $0,0 \leq K2 < 0,5 \rightarrow "1,0".$
K3	Фінансове співвідношення	$\geq 1,0$	$K3 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K3 < 1,0 \rightarrow "0,5";$ $K3 \geq 1,0 \rightarrow "1,0".$
K4	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$> 0,5$	$K4 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K4 \leq 0,5 \rightarrow "0,5";$ $K4 > 0,5 \rightarrow "1,0".$
K5	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	$\geq 0,1$	$K5 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K5 < 0,1 \rightarrow "0,5";$ $K5 \geq 0,1 \rightarrow "1,0".$
K6	Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами	$\geq 0,5$	$K6 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K6 < 0,5 \rightarrow "0,5";$ $K6 \geq 0,5 \rightarrow "1,0".$

Джерело: Складено автором за даними [1; 3]

Група показників, що характеризує платоспроможність малих підприємств налічує шість показників, на основі яких оцінюється рівень автономії, фінансової залежності, маневреності власного капіталу а також забезпеченості підприємств власними оборотними коштами.

Таким чином, запропонований підхід дозволяє вимірювати індикативні показники за єдиною шкалою від 0,0 до 1,0, що забезпечує їх порівнянність та дозволяє роз-

раховувати узагальнюючі оцінки за окремими вимірами фінансового стану та економічної діяльності.

Аналогічний підхід було застосовано для визначення коефіцієнту ліквідності, що вимірюється за чотирма показниками, які визначають абсолютну, швидку, загальну ліквідності та рівень співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств (табл. 3):

Таблиця 3. Нормування значень індикативних показників на прикладі оцінки ліквідності малих підприємств

Умовні позначення	Показники	Норма	Порядок нормування
K7	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\geq 0,2$	$K7 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K7 < 0,5 \rightarrow "0,5";$ $K7 \geq 0,5 \rightarrow "1,0".$
K8	Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\geq 0,7$	$K8 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K8 < 1,0 \rightarrow "0,5";$ $K8 \geq 1,0 \rightarrow "1,0".$
K9	Коефіцієнт загальної ліквідності	$\geq 1,5$	$K9 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K9 < 1,0 \rightarrow "0,5";$ $K9 \geq 1,0 \rightarrow "1,0".$
K10	Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	$\geq 0,5$	$K10 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K10 \leq 0,5 \rightarrow "0,5";$ $K10 > 0,5 \rightarrow "1,0".$

Джерело: Складено автором за даними [1; 3]

Група показників, що визначають рівень ділової активності малих підприємств, вимірюється п'ятьма показниками оборотності: активів, оборотних активів, поточ-

ної дебіторської заборгованості, кредиторської заборгованості, а також віддачі власного капіталу. Їх порядок нормування наведено в табл. 4.

Таблиця 4. Нормування значень індикативних показників на прикладі оцінки ділової активності малих підприємств

Умовні позначення	Показники	Норма	Порядок нормування
K11	Коефіцієнт оборотності активів	$\geq 1,0$	$K11 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K11 < 1,0 \rightarrow "0,5";$ $K11 \geq 1,0 \rightarrow "1,0".$
K12	Коефіцієнт оборотності оборотних активів	$\geq 1,0$	$K12 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K12 < 1,0 \rightarrow "0,5";$ $K12 \geq 1,0 \rightarrow "1,0".$

Закінчення табл. 4

Умовні позначення	Показники	Норма	Порядок нормування
K13	Коефіцієнт оборотності поточної дебіторської заборгованості	$\geq 1,0$	$K13 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K13 < 1,0 \rightarrow "0,5";$ $K13 \geq 1,0 \rightarrow "1,0".$
K14	Коефіцієнт віддачі власного капіталу	$\geq 1,0$	$K14 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K14 < 1,0 \rightarrow "0,5";$ $K14 \geq 1,0 \rightarrow "1,0".$
K15	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	$\geq 1,0$	$K15 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K15 < 1,0 \rightarrow "0,5";$ $K15 \geq 1,0 \rightarrow "1,0".$

Джерело: Складено автором за даними [1; 3]

Коефіцієнт ефективності витрат і капіталу вимірюється п'ятьма показниками рентабельності (збитковості), зокрема: рентабельності виробничих запасів, витрат

господарської діяльності, продажу, сукупного та власного капіталу. Їх порядок нормування наведено в табл. 5.

Таблиця 5. Нормування значень індикативних показників на прикладі оцінки ефективності витрат і капіталу малих підприємств

Умовні позначення	Показники	Норма	Порядок нормування
K16	Коефіцієнт рентабельності (збитковості) виробничих витрат	$\geq 0,5$	$K16 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K16 \leq 0,5 \rightarrow "0,5";$ $K16 > 0,5 \rightarrow "1,0".$
K17	Коефіцієнт загальної рентабельності (збитковості) витрат господарської діяльності	$\geq 0,5$	$K17 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K17 \leq 0,5 \rightarrow "0,5";$ $K17 > 0,5 \rightarrow "1,0".$
K18	Коефіцієнт рентабельності (збитковості) продажу	$\geq 0,5$	$K18 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K18 \leq 0,5 \rightarrow "0,5";$ $K18 > 0,5 \rightarrow "1,0".$
K19	Коефіцієнт загальної рентабельності (збитковості) сукупного капіталу	$\geq 0,5$	$K19 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K19 \leq 0,5 \rightarrow "0,5";$ $K19 > 0,5 \rightarrow "1,0".$
K20	Коефіцієнт загальної рентабельності (збитковості) власного капіталу	$\geq 0,5$	$K20 \leq 0,0 \rightarrow "0,0";$ $0,0 < K20 \leq 0,5 \rightarrow "0,5";$ $K20 > 0,5 \rightarrow "1,0".$

Джерело: Складено автором за даними [1; 3]

На основі узагальнюючих оцінок може бути визначений інтегральний коефіцієнт фінансового стану та ефективності діяльності підприємств (I_{fin}) як суму чотирьох складових – зважених узагальнюючих коефіцієнтів: коефіцієнту платоспроможності (I_p), коефіцієнту ліквідності (I_l), коефіцієнту ділової активності (I_d) та коефіцієнту ефективності витрат і капіталу (I_e):

$$I_{fin} = 0,3 \cdot I_p + 0,2 \cdot I_l + 0,25 \cdot I_d + 0,25 \cdot I_e$$

При цьому, вагові коефіцієнти визначені як частка кількості показників, що вимірюють окремий коефіцієнт у сукупності всіх 20 показників, за якими оцінюється фінансовий стан та результативність діяльності малих підприємств.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. За результатами нормування значень індикативних показників фінансового стану малих підприємств для оцінювання за-

лежності рівня платоспроможності малих підприємств від показників ліквідності, ділової активності та ефективності витрат та капіталу може бути використано метод кореляційно-регресійного аналізу. Запропонований методологічний підхід до нормування та оцінювання ефективності діяльності малих підприємств дозволяє приймати обґрунтовані рішення з боку державних органів з метою підтримки та підвищення ефективності малого бізнесу.

1. Михайлов В.С. Удосконалення методичних рекомендацій та впровадження практичних розрахунків показників оцінки фінансового стану підприємств на регіональному та державному рівнях: науковий звіт / В.С. Михайлов. – К: НТК статистичних досліджень, 2005. – 254 с.
2. Огай М.Ю. Методологічні підходи до оцінювання показників робочої сили для малих сукупностей населення / М.Ю. Огай // Статистика України. – 2009. – № 4 – С. 24 – 29.
3. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: навч. посібник [Текст] / Ю.С. Цал-Цалко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 360 с.

Надійшла до редколегії 12.11.12

УДК: 31:338.432

І. Ковалевська, асп.
(Національна академія статистики, обліку та аудиту)

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ДОВКІЛЛЯ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ І ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Проаналізовано взаємозв'язок екологічних і соціальних умов виробництва на основі комплексного використання системи статистичних показників природно-екологічного стану довкілля і стану захворюваності населення.

Ключові слова: оцінка, статистична оцінка, комплексна оцінка, інтегральна оцінка, екологічна оцінка, соціальна оцінка.

Проанализирована взаимосвязь экологических и социальных условий производства на основе комплексного использования системы статистических показателей природно-экологической ситуации и состояния заболеваемости населения.

Ключевые слова: оценка, статистическая оценка, комплексная оценка, интегральная оценка, экологическая оценка, социальная оценка.

This article analyzed the relationship of environmental and social conditions of production based on the integrated use of system of statistical indicators of natural ecological state of the environment and of morbidity of population.

Keywords: assessment, statistical assessment, complex assessment, integrated assessment, ecological assessment, social assessment.

Постановка проблеми. Метою стратегії державної екологічної політики України є стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища, гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем. Взаємодія суспільства і довкілля ґрунтуються на взаємозв'язках трьох складових умов виробництва – екологічної, соціальної та економічної. Кожна складова представлена комплексною оцінкою системи показників, поєднаних за методом питомої участі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Комплексна оцінка слугує засобом обліку, аналізу і планування; індикатором і критерієм порівняльної оцінки екологічного, соціального та економічного стану; показником ефективності прийняття управлінських рішень та стимулятором виробництва. Основоположниками комплексної оцінки є провідні закордонні й вітчизняні вчені Росії (А. Ноткін, В. Рябцев, В. Свободінта ін.), Білорусії (Г. Лич [3], Ф. Мартинкевич [4], А. Шандибін та ін.), Литви й Латвії (Б. Пошкус, А. Калниньш та ін.), України (В. Андрійчук [1], О. Кулинич [2], Б. Пасхавер [5], В. Тарасова [6], Р. Тринько, А. Юзефович). В останній час розробка спектру питань комплексної оцінки набула широкого застосування в різних сферах господарського управління. Вона запропонована Постановами КМУ "Про затвердження Методики визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів", що розроблена О.І. Кулиничем.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Для зведення багатьох показників в один комплексний показник автори пропонують різні методи оцінювання. Але деякі методологічні аспекти комплексної оцінки розроблені недостатньо: конкретизації вимагають методичні підходи до інтегральних оцінок природних умов виробництва, впливу стану довкілля на здоров'я і якість життя людей, медико-демографічні характеристики та проблеми охорони здоров'я населення.

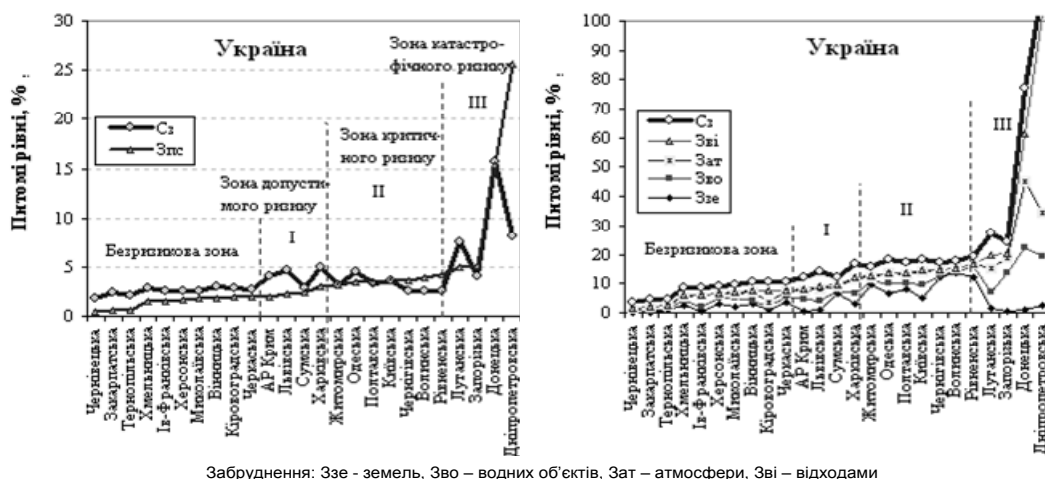
Метою дослідження є оцінювання взаємозв'язку між екологічними і соціальними умовами виробництва на

основі комплексного використання системи статистичних показників природно-екологічного стану довкілля і стану захворюваності населення. Об'єктом дослідження є оцінювання впливу екологічного стану довкілля на здоров'я населення і якість життя людини в регіональних умовах України за 2005-2010 роки. Основними завданнями виступали: класифікація екологічних чинників, що впливають на стан забруднення довкілля та пов'язаних з ним показників здоров'я населення і якість життя людини; вивчення методичних підходів до інтегральної і комплексної оцінок систем різномірних показників; кількісна статистична оцінка взаємозв'язків суспільства і довкілля.

Виклад основного матеріалу дослідження. При дослідженні цього питання проведено узагальнення територіальних відмінностей стану забруднення довкілля за багатьма небезпечними факторами. Інтегральна оцінка стану довкілля визначає передусім рівень екологічного ризику, тобто ймовірність несприятливих для життєдіяльності суспільства і населення наслідків антропогенних і техногенних змін природи, що впливають на якість життя людини та соціально-економічні умови середовища життєдіяльності. Вона проведена за системою екологічних і соціально-демографічних показників.

Загальна екологічна ситуація в регіонах, інтегрована за системами факторів антропогенного забруднення природного середовища (Зпс) та факторів техногенного небезпечного забруднення. Зважаючи на концентрацію промислових підприємств, високі рівні забруднення атмосферного повітря, водних об'єктів, ґрунтів, механічного порушення земель тощо, територію Донбасу і промислового Придніпров'я вже зараз розглядають як зону екологічної кризи. Серед сукупності факторів, які формують та впродовж усього життя впливають на стан здоров'я людини, експерти ВООЗ встановили, що стан здоров'я безпосередньо залежить від стану довкілля на 18-20 %, тоді як залежність від рівня розвитку системи охорони здоров'я становить лише 7-12 %. Причини, що формують небезпеку здоров'ю розглянуті далі.

Залежності стану небезпеки здоров'ю від стану забруднення природних сфер розглянуто за даними паралельного ряду і проілюстровано на рис. 1.

Забруднення: Ззе - земель, Зво - водних об'єктів, Зат - атмосфери, Зві - відходами

Рис. 1. Залежність стану здоров'я (Сз) від антропогенного забруднення природних сфер за 2005-2010 рр.

Джерело: Побудовано автором за результатами дослідження

Ранжирувані дані за станом забруднення природних сфер (Зпс), що відображено на лівій діаграмі рис. 1, дозволяють констатувати високий ступінь зв'язку з небезпекою стану здоров'ю (парний коефіцієнт кореляції між ними становить $r=0,720$) та дали можливість виділити зони ризику забруднення довкілля і встановити залежність від нього рівнів небезпеки здоров'я населення. Найбільш небезпечними серед них є зона II – критичного і зона III – катастрофічного ризику. В зону катастрофічного ризику забруднення довкілля входять п'ять областей – Рівненська, Луганська, Закарпатська, Донецька і Дніпропетровська, які мають показники рівнів небезпеки здоров'ю набагато вищі за середньодержавний.

Вплив окремих компонентів забруднення довкілля на стан здоров'я населення відображено на правій діаграмі рис. 1. Всі компоненти (окрім Ззе) мають прямий і досить тісний зв'язок з показником небезпеки здоров'ю (сукупний коефіцієнт кореляції $R=0,983$) при високій значимості за критерієм Фішера ($F=195$, $F_{0,05}=3,44$).

Розглядаючи фактори та ефекти впливу середовища життєдіяльності на стан здоров'я населення, виділимо серед них найважливіші, які створюють високі ризики для здоров'я людей. Матриця парних коефіцієнтів кореляції, яка підтверджує вище сказане, дається в таблиці 1:

Таблиця 1. Матриця парних коефіцієнтів кореляції – r

	Сз	Ззе	Зво	Зат	Зві	Зпс
Сз	1					
Ззе	-0,219	1				
Зво	0,867	-0,250	1			
Зат	0,966	-0,262	0,924	1		
Зві	0,503	-0,137	0,663	0,661	1	
Зпс	0,720	-0,019	0,840	0,835	0,935	1

Джерело: Розраховано автором за результатами дослідження

Небезпеку здоров'ю населення (Сз) спричиняють ті компоненти забруднення довкілля, що мають більші коефіцієнти парної кореляції у першому вертикальному стовпчику. Серед них найнебезпечнішим є показник Зат, що має дуже високий вплив ($r=0,966$) на стан здоров'я людей (Сз). Накопичення в атмосферному повітрі

шкідливих речовин проявляється в зростанні показників захворюваності й смертності від хвороб органів дихання. Вплив забруднення атмосферного повітря на стан здоров'я відображено на рис. 2, який побудовано за даними паралельного ряду.

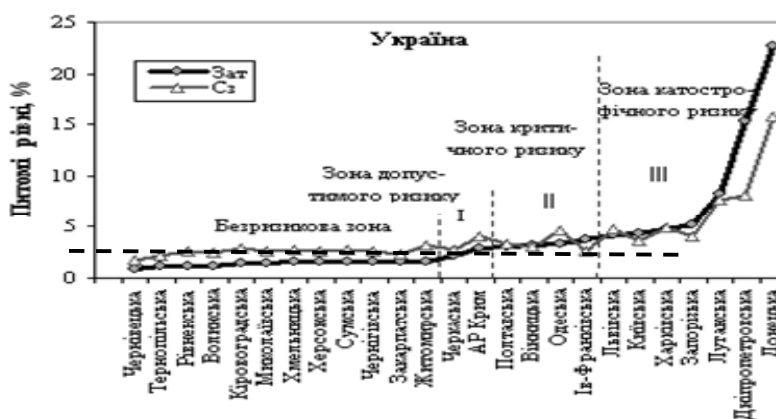

Рис. 2. Вплив забруднення атмосфери на стан здоров'я населення, 2005-2010 рр.

Джерело: Побудовано автором за результатами дослідження

Дані рис. 2 свідчать про дуже щільний зв'язок між забрудненням атмосфери і проблемами зі станом здоров'я (обидві лінії майже співпадають між собою). В зоні катастрофічного забруднення атмосферного повітря знаходяться сім областей, в яких забруднення перевищує середній державний рівень в 1,5-5,5 разів. Особливо це стосується Дніпропетровській і Донецькій областей, в яких дуже висока небезпека розвитку захворювань легень та епідемії різних видів. В умовах України кожен відсоток підвищення забруднення атмосферного повітря підвищує стан небезпеки захворювань на 0,56 відсотка.

Стан забруднення водних об'єктів (Зво) є другим важливим компонентом стану забруднення довкілля. ($r = 0,867$). Підземні води України, зокрема артезіанські, в багатьох регіонах (АР Крим, Донбас, Придніпров'я) за своєю якістю не відповідають нормативам на джерела водопостачання, що пов'язано не тільки з природними умовами їх формування, а й з антропогенним забрудненням і тому потребують очищення. Споживання питної води нестандартної якості пов'язане зі спалахом кишкових інфекцій. Нашими дослідженнями встановлено, що стан небезпеки кишкових захворювань в Луганській і Дніпропетровській областях у 2 рази вищий за середній, а в Донецькій – більше як у 5 разів.

Два інші компоненти забруднення довкілля (Ззе, Зві) не мають суттєвого впливу на стан здоров'я населення.

Поряд з розглянутими екологічними факторами очікується подальше посилення впливу на здоров'я людини з боку планетарних змін клімату (зменшення озонного шару на 1 % може, зокрема, спричинити зростання захворюваності меланою на 2 %, немеланомним раком – на 3 %, катарактою – на 0,6-0,8 %). Крім того, існуючі кліматичні умови опосередковано впливають на захворюваність, визначаючи особливості розвитку в побутовому середовищі патогенних мікроорганізмів (через їжу, конструкцію житлових і виробничих приміщень та об'єктів сфери послуг, якість роботи водопровідно-каналізаційних мереж), що формують рівень інфекційної захворюваності.

На фоні потепління клімату відбувається розширення географічних ареалів розповсюдження небезпечних тропічних вірусів (малярії, вірусів лихоманки тощо), загрожуючи також спалахами епідемій черевного тифу, холери, чуми

та інших інфекцій, збудники яких мають схильність до мутацій і здатні адаптуватися до змін середовища.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Загальний екологічний стан довкілля формується в основному за рахунок забруднення природних сфер і в меншій мірі за рахунок техногенно-небезпечної забруднення довкілля. Стан захворюваності населення або небезпека його здоров'я найбільш тісно пов'язана з обсягами виробництва промислової продукції, станом забруднення окремих природних сфер, небезпечних техногенних виробництв гігантів індустрії. Небезпеку здоров'ю населення спричиняють також планетарні зміни клімату – зменшення озонного шару і потепління клімату. Щільність зв'язку між основними ознаками високій і чітко виражений. Ризик небезпеки здоров'ю населення в АР Крим та у Львівській, Херсонській і Рівненській областях є особливо високим.

Кількісна оцінка впливу екологічного стану довкілля на здоров'я населення і якість життя людини дозволить контролювати найбільш небезпечні компоненти забруднення довкілля буде відповідати не лише зміцненню людського капіталу, але й підвищенню рівня екологічної безпеки, зниженню ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, зменшенню соціально-економічних збитків суспільства від впливу несприятливих факторів довкілля та впровадженню інноваційних технологій природокористування, диверсифікації господарської діяльності підприємств аграрної сфери.

1. Андрийчук В. Методологические и методические вопросы определения аграрного потенциала с.-х. предприятий и регионов / В. Андрийчук. – Экономика Сов. Украины. – 1981. – №9. – С. 53-59.
2. Кулинич О. Теория комплексных статистических коэффициентов. Комплексная статистическая оценка управленческой и хозяйственной деятельности: сборник научных работ / О. Кулинич. – Хмельницкий: Хмельницкий университет управления та права, 2006. – С. 5-11.
3. Лыч Г. Комплексный подход к определению показателей / Г. Лыч. – Экономика сел. Хозяйства, 1979. – № 3. – С. 61-64.
4. Мартинкевич Ф. Критерии эффективности социалистического производства / Ф. Мартинкевич, М. Кунявский. – Вопросы экономики, 1974. – № 12. – С. 111-115.
5. Пасхавер Б. Интегральный показатель эффективности сельскохозяйственного производства / Б. Пасхавер. – К.: Вопросы экономики, 1979. – № 10. – С. 67-77.
6. Тарасова В. Ресурсоемкость та землеємність в аграрному секторі АПК України / Тарасова В. – К.: вид-во ННЦ "Институт аграрной экономики", 2009. – 296 с.

Надійшла до редколегії 14.11.12

Н. Ковтун, д-р екон. наук, проф.
(КНУ імені Тараса Шевченка),
І. Романюк, асп.
(КНУ імені Тараса Шевченка)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ І МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

В статті аналізуються міжнародні підходи до оцінювання якості життя населення, а також досліджуються можливості використання міжнародного досвіду для оцінювання якості життя населення України як мірила досягнення прогресу суспільного розвитку.

Ключові поняття: міжнародні концепції якості життя, рейтингування, стандарти життя, якість життя, індекс якості життя.

В статье анализируются международные методики измерения качества жизни населения, а также исследуются возможности использования международного опыта для оценивания качества жизни населения Украины как меры достижения прогресса общественного развития.

Ключевые слова: международные концепции качества жизни, рейтингование, стандарты жизни, качество жизни, индекс качества жизни.

International approaches of life quality evaluation are analyzed in the article. Possibilities of using international experience for life quality evaluation as measure for social development are investigated.

Keywords: international life quality models, rating, standards of life, quality of life, quality of life index.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли наслідки глобальної фінансової кризи суттєво вплинули на всі країни світу, питання забезпечення належної якості життя населення та відповідність стандартам життя є

одним із найважливіших не тільки в Україні, а й у всьому світі. У розвинених країнах результати оцінювання якості життя населення покладаються в основу формування державної політики досягнення прогресу суспіль-

© Ковтун Н., Романюк І., 2013

ного розвитку. В Україні такі дослідження на сьогодні носять лише пошуковий характер. Визначеної методики на даний час в Україні немає. Крім того, у наукових колах вітає ідея щодо розроблення власної методики оцінювання якості життя населення, яка не тільки принципово буде відрізнятися від методики визначення індексу людського розвитку, а і дозволить здійснювати позиціонування України у міжнародних рейтингах якості життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі компоненти оцінювання якості життя населення досліджені у працях таких вчених, як А. Боулін [3], А. Іванов [6], М. Хагерті [5] та вітчизняних вчених О. Грішнова [1], Е. Лібанова [2], Л. Ткаченко [2]. Невивченими залишаються теоретико-методологічні та організаційні питання, пов'язані із забезпеченням міжнародної порівняльності якості життя населення України, які засновані на використанні сучасних інструментів моніторингу якості життя та впровадження їх у сучасну практику оцінювання якості життя населення України.

Метою дослідження є вивчення можливостей використання міжнародного досвіду для оцінювання якості життя населення України як мірила досягнення прогресу суспільного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведемо порівняльний аналіз можливостей використання існуючих міжнародних підходів до оцінювання якості життя в Україні для цілей міжнародних співставлень. Аналіз побудуємо на базі трьох основних міжнародних концепцій, а саме:

1. Концепції стандартів життя і якості життя – Standard of Living and Quality of Life [4].

2. Концепції OECD: Індекс якості життя – Better Life Index [8].

3. Концепції, яку було покладено в основу Другого огляду Європейської якості життя – Second European Quality of Life Survey [7].

За результатами проведеного аналізу були побудовані порівняльні таблиці інформаційного забезпечення систем показників за різними концепціями, а також визначено рівень забезпечення кожної концепції відповідною інформацією для потреб України.

Першою до розгляду візьмемо концепцію стандартів життя і якості життя, яка включає як об'єктивні, так і суб'єктивні оцінки. Моніторинг якості життя населення ЄС базується на суб'єктивних оцінках і є альтернативним джерелом даних, оскільки доповнює об'єктивну оцінку, що базується на даних Евростату. Статистика ЄС стосовно питань доходів та умов життя (European Union Statistics on Income and Living Conditions, EU-SILC) застосовується для оцінки якості та рівня життя, для здійснення співставлень між країнами, порівняння кращих практик та вимірювання суспільного прогресу. При цьому соціальне залучення виступає одним з пріоритетних напрямів політики ЄС, оскільки на якість життя населення впливає незадоволеність життям соціально відторгнених груп населення. Оцінки рівня добробуту в країні (згідно підходам ЄС) не можуть базуватися лише на оцінюванні економічних показників (зокрема, ВВП), необхідно здійснювати також вимір якості життя населення. Дані отриманого моніторингу можуть використовуватися у процесі розроблення заходів державної політики, яка повинна бути оцінена з позицій впливу на добробут населення, з урахуванням соціальної та екологічної складової якості життя. Всього концепція включає 19 груп показників з яких 8 – це групи об'єктивних індикаторів і 11 – суб'єктивних (табл. 1).

Таблиця 1. Порівняльна таблиця інформаційного забезпечення системи показників згідно концепції SLQL

Показники концепції SLQL	Показники, які є в Україні
а) Об'єктивні показники:	а) Об'єктивні показники:
1. ВВП на особу населення	ВВП на особу за ПКС
2. Індекс споживчих цін	Індекс споживчих цін
3. Споживчий кошик	Споживчий кошик
4. Витрати домогосподарств	Витрати домогосподарств
5. GFK кошик *	x**
6. Рівень бідності	Рівень бідності за відносним критерієм
7. Нерівність у доходах	Коефіцієнт децильної диференціації доходів
8. Індекс людського розвитку	Індекс людського розвитку
Рівень забезпеченості	7 показників з 8 (87,5%)
б) Суб'єктивні показники:	
1. Задоволеність життям і щастям	Частка респондентів, які скоріше задоволені своїм життям (не регулярний) Частка домогосподарств, які оцінили рівень своїх доходів як достатній Частка домогосподарств, задоволених своїми житловими умовами Частка респондентів, які переважно або цілком довіряють своїм співвітчизникам
2. Депривація	Індекс Джині Частка осіб, які вважають себе бідними Частка населення, чий споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму Частка осіб, які вважають себе бідними
3. Оптимізм щодо майбутнього	Частка населення, яке позитивно сприймає зміни свого матеріального становища протягом останніх 12 місяців
4. Прожитковий мінімум	Прожитковий мінімум
5. Смертність	Сумарний коефіцієнт смертності Рівень смертності немовлят, кількість померлих дітей віком до 5 років на 1000 народжених живими Смертність від СНІДу, на 100 тис. населення Кількість померлих від туберкульозу на 100 тис. населення
6. Надання медичних послуг	Суспільні видатки на охорону здоров'я у % до ВВП Частка домогосподарств, які, в разі потреби, не змогли відвідати лікаря Очікувана тривалість життя при народженні Частка респондентів, які оцінили стан свого здоров'я як добрий
7. Рівень освіти	Чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3–5 років Частка респондентів, які користуються Інтернетом Частка осіб з повною вищою освітою серед населення віком 22 років і старше Частка респондентів, скоріше або повністю задоволених своєю освітою (не регулярні)

Показники концепції SLQL	Показники, які є в Україні
8. Структура населення та щільність населення (neighbourhood structure and density)	x
9. Соціально-економічна структура населення	x
10. Показники нерівності і злочинності в районі	Коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення) Питома вага молоді у віці до 30 років, засудженої за окремі види злочинів Частка респондентів, які відповіли, що біля їх будинку/в мікрорайоні практично не трапляються випадки хуліганства та пограбувань Частка респондентів, які відповіли, що протягом останніх 12 місяців значно погіршилася особиста безпека (на вулиці, в громадських місцях)
11. "Індивідуалізація суспільства": показники індивідуалістичних цінностей, можливість людей робити вибір, можливість вільного політичного вибору, економічного та особистого вибору	Індекс довіри до ЗМІ Інтегральний індекс соціального самопочуття Частка респондентів, які скоріше задоволені роботою органів місцевої влади Частка респондентів, на думку яких сьогодні в Україні люди можуть вільно висловлювати свої політичні погляди
Рівень забезпеченості	9 показників з 11 (81,8%)
Загальний рівень забезпеченості	16 показників з 19 (84,2%)

*) GFK кошик складається з 60 груп продуктів для щоденного вживання. Для цілей цього показника виділяють три підгрупи: основні продукти харчування (молоко, масло, кава); основні засоби гігієни (миючий засіб для посуду і пральної машини, мило, зубна паста, шампуні та інші миючі засоби); замінні продукти (кава, фрукти соки, вода, холодний чай, кисломолочні продукти, молочні десерти, шоколад, маргарин, майонез, кетчуп і гірчиця);

**) тут і надалі аналогічний показник відсутній або не має однозначного визначення.

Джерело: складено авторами за даними [4]

Таким чином, на наш погляд, дана методика є дуже привабливою з точки зору її використання в Україні для здійснення міжнародних порівнянь (див. табл. 1). Рівень забезпеченості даної методики інформацією складає 84,2 %. Залишається питання щодо таких груп показників:

1. Серед об'єктивних це: GFK кошик (потребує додаткового обстеження).

2. Серед суб'єктивних це: структура населення та щільність населення і соціально-економічна структура населення, де слід визначитися які саме показники доцільно включити до розрахунку індексу якості життя.

Якщо вирішити питання із суб'єктивними чинниками, то рівень інформаційної підтримки цієї методики сягне 95%, але реалізація цього підходу потребує часу.

Наступною розглянемо концепцію OECD: Індекс якості життя – Better Life Index (табл. 2). *Методологія OECР*, що використовує базу даних за категорією "Якість життя", базується на інноваційній платформі *Better Life Initiative*. Ця платформа надає результати рейтингу громадян 34 країн в інтерактивному режимі стосовно оцінювання якості життя за 11 основними напрямками: Доходи, Праця, Баланс праця-життя, Здоров'я, Освіта, Житло, Громада, Участь у суспільному житті, Навколишнє середовище, Безпека, Задоволеність життям. Ця методологія передбачає побудову персональних індексів якості життя кожним респондентом, що бере участь в інтерактивному режимі, забезпечує можливість вибору пріоритетів та порівняння країн між собою (між персонального).

Таблиця 2. Порівняльна таблиця інформаційного забезпечення системи показників згідно концепції OECD: Better Life Index

Показники концепції OECD	Показники, які є в Україні
а) житло: – кімнати на одну людину, – житло з базовими умовами, – витрати на житло	Середня кількість кімнат на 1 особу Забезпеченість житлом, кв. м загальної площі на особу Частка житла, обладнаного каналізацією Частка домогосподарств, задоволених своїми житловими умовами Частка респондентів, яким вистачає добротного житла Частка домогосподарств, задоволених своїми житловими умовами Частка витрат домогосподарств на житло
б) доходи: – чистий скоригований наявний дохід домогосподарств, – фінансовий достаток домогосподарств	Середньодушовий наявний дохід в цінах базового року, грн. на рік Частка домогосподарств, які оцінили рівень своїх доходів як достатній Частка населення, чие споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму Частка витрат на продовольчі товари у сукупних витратах домогосподарств Середньомісячний розмір заробітної плати в цінах базового року Питома вага домогосподарств які робили заощадження, або купували нерухомість Частка витрат на непродовольчі товари та послуги у сукупних витратах домогосподарств
в) робочі місця: – рівень зайнятості, – довгострокового безробіття, – особисті доходи, – гарантія зайнятості	Рівень зайнятості населення Рівень тривалого безробіття (понад 1 рік) населення у віці 15-70 років (за методологією МОП) Рівень безробіття (частка безробітних серед населення 18-65 років), МОП Середньомісячний розмір заробітної плати у % до мінімальної зарплати Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів Суспільні видатки на активну політику зайнятості, у % до ВВП Рівень охоплення безробітних активними заходами Державної служби зайнятості (професійне навчання, громадські роботи, працевлаштовано), % до чисельності незайнятого населення, яке перебувало на обліку у службі зайнятості

Закінчення табл. 2

Показники концепції OECD	Показники, які є в Україні
г) суспільство: – якість підтримки мережі	Індекс довіри до ЗМІ Інтегральний індекс соціального самопочуття
д) освіта: – рівень освіти, – навички студентів, – кількість років навчання	Частка осіб з повною вищою освітою серед населення віком 22 років і старше Частка професіоналів та фахівців серед зайнятого населення Середня тривалість навчання осіб віком 25 років і старше x Середня тривалість навчання осіб віком 25 років і старше
е) навколишнє середовище: – забруднення повітря, – якість води	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел забруднення, у розрахунку на 1 кв. км Обсяг скидів зворотних вод, млн. куб. м. на рік Частка домогосподарств, які беруть питну воду з мережі водопостачання
є) громадянська активність: – консультації з питань нормотворчої діяльності, – явка виборців	Інтегральний індекс національної дистанційованості Частка респондентів, які скоріше задоволені роботою органів місцевої влади Частка респондентів, на думку яких сьогодні в Україні люди можуть вільно висловлювати свої політичні погляди x
ж) здоров'я: – тривалість життя, – самооцінка здоров'я	Очікувана тривалість життя при народженні Частка респондентів, які оцінили стан свого здоров'я як добрий
з) задоволеність життям:	Частка респондентів, які скоріше задоволені своїм життям Частка респондентів, які скоріше або цілком задоволені своєю роботою Частка респондентів, які переважно або цілком довіряють своїм співвітчизникам Частка зневірених знайти роботу, % до економічно активного населення віком 15-70 років (за методологією МОП)
і) безпека: – рівень насильства, – рівень вбивств	Коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення) Частка респондентів, які відповіли, що біля їх будинку/в мікрорайоні практично не трапляються випадки хуліганства та пограбувань Частка респондентів, які відповіли, що протягом останніх 12 місяців значно погіршилася особиста безпека (на вулиці, в громадських місцях) Коефіцієнт вбивств (кількість зареєстрованих вбивств на 100 тис. населення)
к) баланс роботи та особистого життя: – співробітники, які працюють тривалий робочий день, – час, присвячений відпочинку	x Частка респондентів, яким вистачає повноцінного дозвілля
Рівень забезпеченості	21 показник з 24 (87,5%)

Джерело: складено авторами за даними [8]

Як бачимо з результатів порівняльного аналізу табл. 2, з 24 показників 87,5 % мають відповідне інформаційне забезпечення. Не мають інформаційного наповнення такі показники:

1. Навички студентів (потребує додаткового обстеження).

2. Явка виборців (не має щорічної динаміки).

3. Співробітники, які працюють тривалий робочий день (потребує додаткового обстеження).

Таким чином, на перший погляд, дану методику також можна використовувати для міжнародних порівнянь, але слід враховувати, що знайти заміну відсутнім показникам по Україні практично не можливо, а тому реалізувати процедуру міжнародних порівнянь повною мірою на даний момент часу не має можливості. Таке дослідження потребує додаткових обстежень.

Третя концепція, яку ми проаналізуємо на предмет інформаційної достатності для оцінювання якості життя населення України, це система показників Другого огляду Європейської якості життя. Нова європейська стратегія розвитку на наступні 10 років – "Європа 2020:

Стратегія розумного, сталого і інклюзивного зростання", прийнята Радою ЄС у 2010 р., базується на результатах аналізу моніторингу якості життя населення країн ЄС. Відповідно до Стратегії 2020, визначаються три найважливіших напрями зростання [7]:

1. Розумне зростання (розвиток економіки, що базується на знаннях та інноваціях).

2. Стієке зростання (створення економіки, що передбачає раціональне використання ресурсів, зеленої економіки).

3. Інклюзивне зростання (соціальна інклюзія, підвищення рівня зайнятості населення, досягнення соціального та територіального узгодження).

Як видно з табл. 3, дана методика є найменш забезпеченою інформацією з точки зору можливості її використання для України з метою здійснення міжнародних порівнянь. Рівень забезпеченості даної методики інформацією складає 75,6 %.

Таблиця 3. Порівняльна таблиця інформаційного забезпечення системи показників згідно концепції Second European Quality of Life Survey

Показники концепції Second European Quality of Life Survey	Показники, які є в Україні
а) доходи, рівень життя та деривація: – ВВП на особу населення – Нерівність у доходах – Доходи домашніх господарств – депривація – Заборгованість домогосподарств – Фінансова вразливість – Суб'єктивні економічні труднощі – Фактори, що впливають на доходи: зайнятість, рівень освіти, стан здоров'я, вік, стать, розмір та склад сім'ї	ВВП на особу населення за ПКС Коефіцієнт децильної диференціації Середньодушовий наявний дохід домогосподарств в цінах базового року Частка домогосподарств, які оцінили рівень своїх доходів як достатній Індекс Джині Частка осіб, які вважають себе бідними Частка населення, чиє споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму Рівень бідності за відносним критерієм Заборгованість домогосподарств по кредитах Питома вага домогосподарств які робили заощадження, або купували нерухомість Частка населення, чиє споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму Рівень бідності за відносним критерієм Частка витрат на непродовольчі товари та послуги у сукупних витратах домогосподарств
б) суб'єктивне благополуччя: – Рівень задоволеності життям – Індекс щастя – Почуття задоволення в житті – Оптимізм щодо майбутнього	Частка респондентів, які скоріше задоволені своїм життям x Частка респондентів, які переважно або цілком довіряють своїм співвітчизникам Частка населення, яке позитивно сприймає зміни свого матеріального становища протягом останніх 12 місяців
в) баланс роботи та особистого життя: – Рівень зайнятості – Робочий час – Неповна зайнятість	Рівень зайнятості населення Рівень безробіття (частка безробітних серед населення 18-65 років), МОП Частка респондентів, яким вистачає повноцінного дозвілля x
г) Сімейне життя: – Контакт з родиною і друзями – Задоволеність сімейним і соціальним життям – Розмір домогосподарства – Склад сім'ї	Інтегральний індекс соціального самопочуття Частка респондентів, які скоріше задоволені своїм життям x x
д) забезпечення житлом і місцеве навколишнє середовище: – кількість кімнат на одну людину – Задоволеність житлом – Місцеве навколишнє середовище – Домоволодіння	Середня кількість кімнат на 1 особу Забезпеченість житлом, кв. м загальної площі на особу Частка домогосподарств, задоволених своїми житловими умовами Частка респондентів, яким вистачає добротного житла Частка респондентів, задоволених благоустроєм та санітарним станом вулиць, парків, довкілля (за місцем проживання) Частка респондентів, які вважають екологічну ситуацію у своєму місті/селі відносно або цілком благополучною x
е) Здоров'я та охорона здоров'я: – Стан здоров'я – Задоволеність здоров'ям – Доступність і якість послуг – Психічне здоров'я	Очікувана тривалість життя при народженні Частка респондентів, які оцінили стан свого здоров'я як добрий Суспільні видатки на охорону здоров'я у % до ВВП Частка домогосподарств, які, в разі потреби, не змогли відвідати лікаря x
є) якість суспільства: – Громадські послуги: громадський транспорт, освіта, державна пенсійна система – Соціальний капітал: почуття довіри, співпраця, взаємопов'язаність – Суспільні відносини: відмінності між бідними і багатими людьми, керівництвом і працівниками, різноманітні расові та етнічні групи, різноманітні релігійні групи.	Пенсійне забезпечення у % до ВВП Індекс довіри до ЗМІ Індекс довіри співвітчизникам Інтегральний індекс соціального самопочуття x
д) освіта: – рівень освіти, – кількість років навчання – навички студентів	Частка осіб з повною вищою освітою серед населення віком 22 років і старше Частка професіоналів та фахівців серед зайнятого населення Середня тривалість навчання осіб віком 25 років і старше x
е) навколишнє середовище: – забруднення повітря, – якість води	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел забруднення, у розрахунок на 1 кв. км Обсяг скидів зворотних вод, млн. куб. м. на рік Частка домогосподарств, які беруть питну воду з мережі водопостачання
є) громадянська активність: – консультації з питань нормотворчої діяльності – явка виборців	Інтегральний індекс демократії Частка респондентів, які скоріше задоволені роботою органів місцевої влади Частка респондентів, на думку яких сьогодні в Україні люди можуть вільно висловлювати свої політичні погляди x

Закінчення табл. 3

Показники концепції Second European Quality of Life Survey	Показники, які є в Україні
і) безпека: – рівень вбивств	Коефіцієнт вбивств (кількість зареєстрованих вбивств на 100 тис. населення)
– рівень насильства,	Коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення) Частка респондентів, які відповіли, що біля їх будинку/в мікрорайоні практично не трапляються випадки хуліганства та пограбувань Частка респондентів, які відповіли, що протягом останніх 12 місяців значно погіршилася особиста безпека (на вулиці, в громадських місцях)
к) баланс роботи та особистого життя: – час, присвячений відпочинку, – співробітники, які працюють тривалий робочий день	Частка респондентів, яким вистачає повноцінного дозвілля х
Рівень забезпеченості	31 показник з 41 (75,6%)

Джерело: складено авторами за даними [7]

Не забезпеченими інформацією є показники:

1. Індекс щастя (потребує додаткового обстеження).
2. Домоволодіння (потребує додаткового обстеження).
3. Психічне здоров'я (потребує додаткового обстеження).
4. Громадський транспорт (потребує додаткового обстеження).
5. Навички студентів (потребує додаткового обстеження).
6. Явка виборців (не має щорічної динаміки).
7. Співробітники, які працюють тривалий робочий день (потребує додаткового обстеження).

Показники, які потребують змістовного наповнення:

1. Фактори, що впливають на доходи: зайнятість, рівень освіти, стан здоров'я, вік, стать, розмір та склад сім'ї, розмір домогосподарства.
 2. Неповна зайнятість.
 3. Суспільні відносини: відмінності між бідними і багатими людьми, керівництвом і працівниками, різноманітні расові та етнічні групи, різноманітні релігійні групи.
- Якщо вирішити питання з другою групою показників, то рівень інформаційної підтримки цієї методики досягне 83 %, а це найнижчий показник серед розглянутих методик.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, серед основних міжнародних методик, орієнтованих на оцінювання якості життя, з точки зору інформаційної наповненості даних методик на даний момент часу та можливостей адаптації до національних, можна виділи-

ти дві, які придатні для використання в Україні з метою проведення міжнародних співставлень. До них належать:

1. Методика оцінювання стандартів життя і якості життя (SLQL), рівень інформаційної наповненості може бути на рівні 95 %.

2. Методика за концепцією OECD: Better Life Index, рівень забезпеченості інформацією може бути доведений до 87,5 %.

Основна проблема реалізації даних методик полягає в необхідності обґрунтування показників, які будуть виступати аналогами тих, які в Україні поки не розраховуються. І це проблема, яку слід найближчим часом вирішити.

1. Грішнова О.А. Людський розвиток : навч. посіб. / О.А. Грішнова. – К. : КНЕУ, 2006. – 308 с.
2. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.
3. Brown, J and Bowling, A and Flynn, T. Models of quality of life: A taxonomy, overview and systematic review of quality of life. In: (Proceedings) European Forum on Population Ageing Research, 2004. Sheffield, Dept of Sociological Studies [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.ageingresearch.group.shef.ac.uk/pdf/qol_review_no_tables.pdf.
4. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.eurofound.europa.eu/>.
5. Hagerly M.R., Cummis R.A., Ferriss A.L. et al. (2001): Quality of Life Indexes for National Policy: Review and Agenda for Research. Social Indicator Research.
6. Regional Human Development Report on social inclusion [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://issuu.com/undp_in_europe_cis/docs/rhdr_socialinclusion/1.
7. Second European Quality of Life Survey [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2009/02/en/2/EF_0902EN.pdf.
8. OECD Better Life Index [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oecdbetterlifeindex.org/>.

Надійшла до редколегії 14.11.12

УДК 311.313: 332.72

Н. Ковтун, д-р екон. наук, проф.
(КНУ імені Тараса Шевченка),
С. Шибіріна, канд. екон. наук, асист.
(КНУ імені Тараса Шевченка)

СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗБАЛАНСОВАНOSTІ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ РИНКУ НЕРУХОМОСТІ

Розроблено систему статичних показників та здійснено оцінювання рівня збалансованості ринку нерухомості за рівнями його функціонування.

Ключові слова: рівень збалансованості ринку нерухомості, регіональна інвестиційна віддача будівництва об'єктів нерухомості, регіональна інвестиційна місткість будівництва об'єктів нерухомості.

Разработана система статистических показателей и проведено оценивание сбалансированности рынка недвижимости по уровням его функционирования.

Ключевые слова: уровень сбалансированности рынка недвижимости, региональная инвестиционная отдача строительства объектов недвижимости, региональная инвестиционная емкость строительства объектов недвижимости.

In the article was developed the system of statistical indicators of the real estate market. The balance of the real estate market was evaluated at the levels of its operation.

Keywords: real estate balance level, regional return on invested capital of real estate construction, regional capital intensity of real estate construction.

Постановка проблеми. Збалансованість ринку нерухомості є визначальною характеристикою результатів розвитку ринку нерухомості. Оскільки ринок нерухомості являє собою систему взаємопов'язаних елементів, які

характеризують учасників ринку, об'єкти нерухомості і процеси – операції які виникають між учасниками ринку з приводу об'єктів, то збалансованість ринку, на нашу думку, доцільно визначати відносно окремих його сег-

ментів. Саме тому можна вести мову про збалансованість на ринку нерухомості і про збалансованість показників розвитку ринку. Виходячи з цього, оцінювання результативності ринку нерухомості має бути диференційованим, залежно від рівня здійснення операцій: на макрорівні – через роль ринку нерухомості в економіці країни; на рівні регіонів – через збалансованість показників, що характеризують ринок нерухомості, яка забезпечується відповідністю задіяних ресурсів результатам їх використання, а також через вплив локальних ринків на результати діяльності регіональних ринків; на рівні суб'єктів ринку – шляхом оцінювання ефективності їх діяльності. Збалансованість показників розвитку ринку нерухомості. Рівень збалансованості ринку нерухомості досягається через рівновагу попиту та пропозиції об'єктів нерухомості на первинному та вторинному ринках нерухомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним аспектам економічної природи й проблемам організації і функціонування ринку нерухомості присвячені праці А. Асаула, Д. Галагана, В. Геєця, І. Геллер, О. Гриценко, О. Драпіковського, І. Кривов'язюк, О. Мухіна, І. Пилипенка, Л. Свистун-Золоторенко, С. Сивця, Г. Стерника та ін. Віддаючи належне напрацюванням вчених економістів з питань розвитку та регулювання ринку нерухомості, слід зауважити, що поза увагою лишився комплекс питань, що охоплюють методологічні та організаційні засади оцінювання економічного та соціально-економічного ефекту від функціонування ринку нерухомості та впливу розвитку ринку нерухомості на економіку країни. Таким чином, виникає потреба в оцінюванні оцінювання рівня збалансованості на ринку нерухомості з урахуванням різних рівнів його функціонування.

Метою дослідження є розроблення системи статистичних показників та оцінювання рівня збалансованості на ринку нерухомості з урахуванням різних рівнів його функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінити результативність ринку нерухомості на макрорівні можна через ефективність його інвестиційної діяльності, виражену середньою інвестиційною віддачею, яка обчислюється як $\bar{f} = \frac{\sum G}{\sum V}$ та середньою інвестиційною місткістю будівництва об'єктів нерухомості, яка розра-

ховується за формулою $\bar{v} = \frac{\sum V}{\sum G} = \frac{1}{\bar{f}}$, де G – обсяги

введення в експлуатацію об'єктів нерухомості в цілому по країні (тис. м² загальної площі), V – обсяги інвестицій у будівництво об'єктів нерухомості в цілому по країні (тис. грн).

Середня інвестиційна віддача будівництва об'єктів нерухомості – це показник освоєння інвестицій в будівництво нерухомості, який характеризує введення в експлуатацію об'єктів нерухомості на тисячу інвестованого капіталу. Збільшення показника свідчить про зниження потреби в інвестиціях при будівництві нерухомості, а отже про ефективне використання інвестицій в основний капітал у будівництві.

Показник середньої інвестиційної місткості будівництва об'єктів нерухомості характеризує обсяги інвестованого капіталу на м² загальної площі введення в експлуатацію об'єктів нерухомості. Він виражається як обернене значення показника інвестиційної віддачі. Зниження показника характеризує скорочення інвестицій в основний капітал у будівництво м² загальної площі об'єктів нерухомості.

Оцінювання результативності ринку проведемо на прикладі житлової нерухомості, оскільки для нежитлової нерухомості не можливо здійснити розрахунок показника інвестиційної місткості за відсутності інформації про інвестиції в основний капітал у її будівництво.

Аналіз, на основі запропонованих показників інвестиційної активності з урахуванням індексу інфляції, виявив, що рівномірне використання залучених ресурсів у будівництво житла на ринку житлової нерухомості спостерігалось впродовж 2000-2005 рр. (рис. 1).

Неузгодженість освоєння інвестицій у будівництві житлової нерухомості спостерігалась впродовж 2006–2008 рр., де має місце зростання потреби в інвестиціях в основний капітал у будівництво житлової нерухомості при їх достатньо великому обсягу (від 1904 грн/м² до 2666 грн/м²). Критичною невідповідністю залучених інвестицій та введеного житла характеризується 2007 р., де на 1000 грн інвестованих ресурсів припадало 0,77 м² загальної площі об'єктів житлової нерухомості. В результаті у 2010 р. середня інвестиційна віддача досягає рівня 2003 р. і становить 1,3 м² загальної площі на 1000 грн.

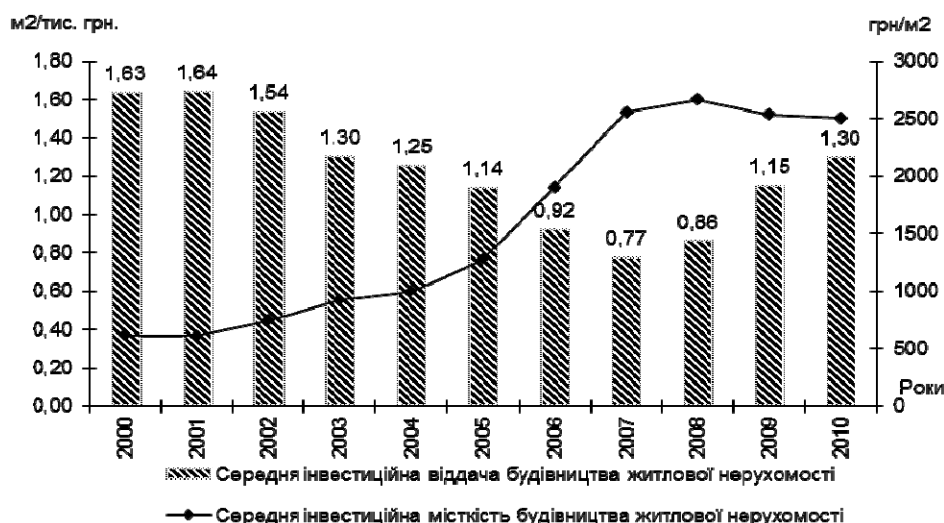

Рис. 1. Показники ефективності інвестиційної діяльності на ринку житлової нерухомості

Оцінювання рівня збалансованості ринку нерухомості на рівні регіонів можна здійснити за показниками обсягів фінансування: показника рівня відповідності використання ресурсів, який обчислюється як $k = \frac{d_G}{d_V}$,

де d_G – частка регіону за обсягами ведення в експлуатацію об'єктів нерухомості за його видами (тис. м² загальної площі), d_V – частка регіону в обсягах інвестицій в основний капітал у будівництво об'єктів нерухомості за його видами (млн грн); регіональної інвестиційної віддачі будівництва об'єктів нерухомості – $f_j = \frac{G_j}{V_j}$ та регіональної інвестиційної місткості будівни-

цтва об'єктів нерухомості – $v_j = \frac{V_j}{G_j} = \frac{1}{f_j}$, де G_j – обсяги

введення в експлуатацію об'єктів нерухомості j-го регіону (тис. м² загальної площі), V_j – обсяги інвестицій у будівництво об'єктів нерухомості j-го регіону (тис. грн).

Оскільки результати аналізу показника рівня відповідності використання ресурсів були окреслені раніше (див. [2]), то в даному дослідженні більш детально зупинимось на аналізі двох інших показників збалансованості ринку нерухомості.

За результатами розрахунків коефіцієнта інвестиційної віддачі будівництва об'єктів житлової нерухомості на первинному ринку у 2000–2010 рр. найбільш ефективно використання інвестицій в основний капітал у будівництво житла мале місце у чотирьох регіонах:

- Житомирській області, де середнє значення дорівнює 2,27 м²/тис. грн;
- Кіровоградській області, де середнє значення дорівнює 2,16 м²/тис. грн;
- Луганській області, де середнє значення дорівнює 2,20 м²/тис. грн;
- Чернівецькій області, де середнє значення дорівнює 2,39 м²/тис. грн.

Крім того, у регіональному розподілі методом клас-терного аналізу виділено два періоди зміни показника: 2001–2005 рр. – зниження інвестиційної віддачі; 2006–2010 рр. – зростання показника віддачі (рис. 2).

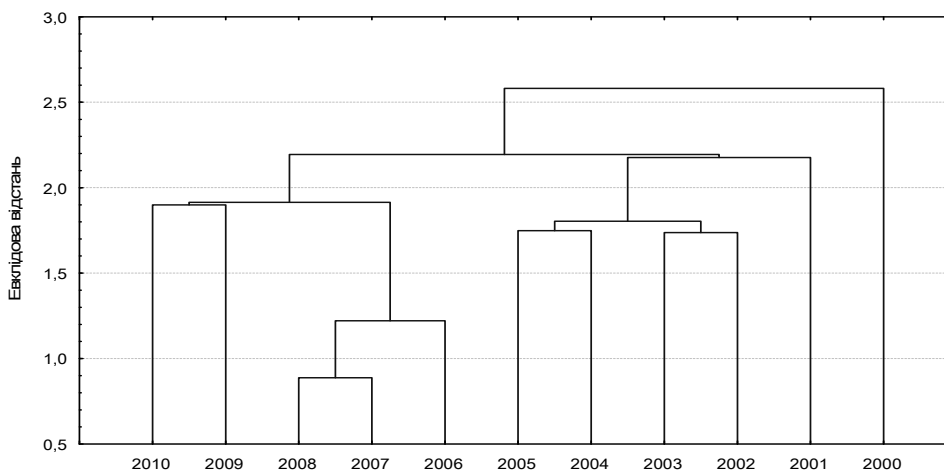

Рис. 2. Періоди змін показника інвестиційної віддачі на первинному ринку житлової нерухомості в м. Києві та по Україні у 2000–2010 рр.

Джерело: Побудовано авторами за даними Державної статистичної служби: [6, с. 5; 7, с. 9–10, с. 19–20; 8, с. 212]

В регіональному перерозподілі найбільші зміни показника відбулися:

1) впродовж 2001–2005 рр. зниження інвестиційної віддачі:

- Вінницька область у 2 рази – з 2,67 до 1,29 м²/тис. грн;
 - Донецька область у 1,8 рази – з 2,38 до 1,3 м²/тис. грн;
 - Запорізька область у 1,5 рази – з 2,61 до 1,75 м²/тис. грн;
 - Київська область – з 2,29 до 1,28 м²/тис. грн;
 - Чернівецька область – з 3,39 до 2,16 м²/тис. грн;
- 2) впродовж 2006–2010 рр. постійне зростання інвестиційної віддачі:

- Івано-Франківська область – з 0,81 до 1,26 м²/тис. грн;
- Львівська область – з 1,05 до 1,61 м²/тис. грн;
- Одеська область – з 0,82 до 1,63 м²/тис. грн;
- Тернопільська область – з 1,06 до 1,5 м²/тис. грн;

- Чернігівська область – з 1,01 до 1,55 м²/тис. грн.

Слід також зазначити, що не зважаючи на низький рівень потенціалу первинного ринку житлової нерухомості та низку інвестиційну активність зазначені регіони характеризуються ефективним використанням інвестицій в основний капітал у будівництві житла.

Зниження показника відбулось впродовж 2006–2008 рр., що було обумовлено низькою інвестиційною активністю на первинному ринку житла. Крім того, серед регіонів низьким рівнем інвестиційної активності характеризуються м. Київ та Севастополь, де середні значення показника відповідно дорівнюють 0,57 та 1,00 м²/тис. грн.

Серед всіх регіонів виділяється м. Київ, який за потенціалом ринку та активністю в усіх рейтингах посідає найвище місце але за ефективністю використання ресурсів – останнє, що підтверджує припущення щодо завищення вартості житла і наявність тіньового сектору (рис. 3).

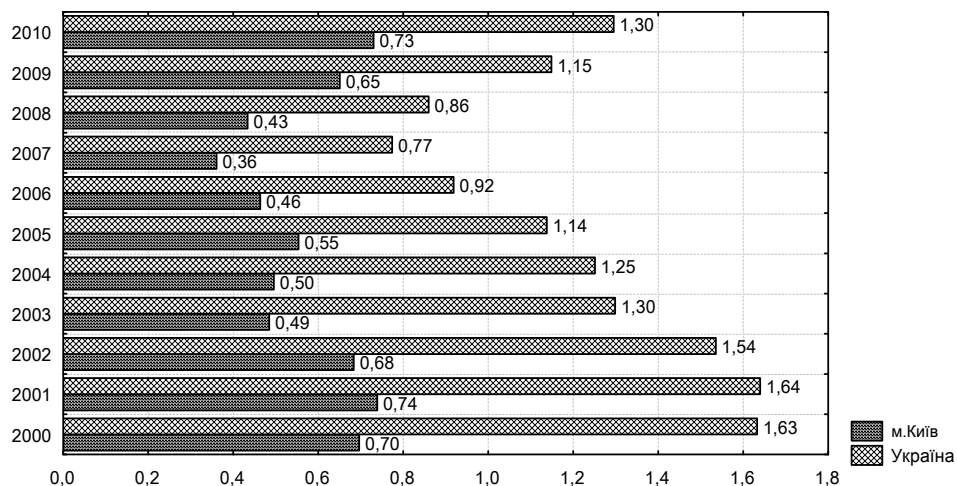

Рис. 3. Рівень ефективності інвестиційної діяльності на первинному ринку житлової нерухомості в м. Києві та по Україні у 2000–2010 рр.

Джерело: Побудовано авторами за даними Державної статистичної служби: [6, с. 5; 7, с. 9–10, с. 19–20; 8, с. 212]

Показовими є зміни рівнів ефективності інвестиційної діяльності на первинному ринку житлової нерухомості між Київською областю, яка з початку періоду характеризувалася високою інвестиційною віддачею, та м. Києва – з низкою ефективністю. Інвестиційна

віддача Київської області знижувалась впродовж періоду з 2,25 до 0,61 м²/тис. грн. Починаючи з 2007 р., тренди рівня ефективності інвестицій в основний капітал у будівництво житла в Київській області і м. Києва співпадає (рис. 4).

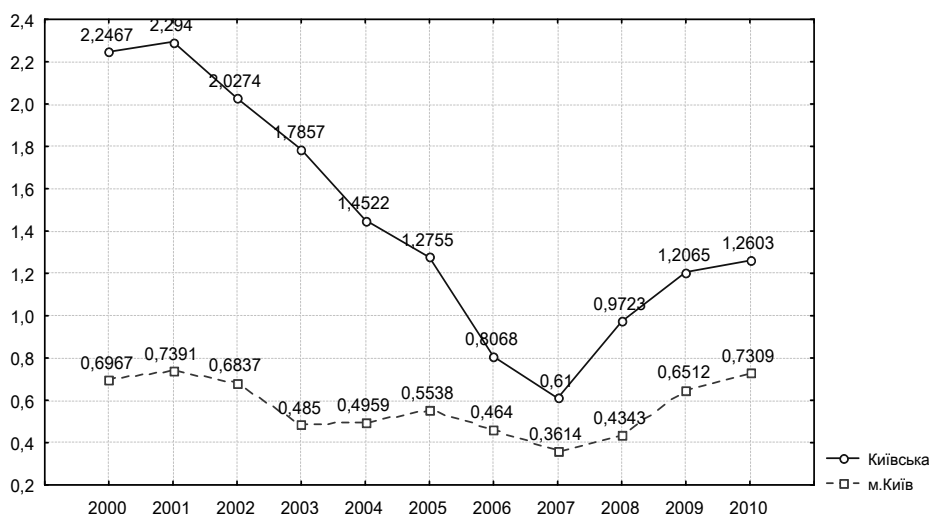

Рис. 4. Зміни ефективності інвестиційної діяльності на первинному ринку житлової нерухомості в м. Києві та Київській області у 2000–2010 рр.

Джерело: Побудовано авторами за даними Державної статистичної служби: [6, с. 5; 7, с. 9–10, с. 19–20; 8, с. 212]

Розрахунок коефіцієнта інвестиційної місткості (ν) дозволяє визначити скільки м² житлової площі введеного в експлуатацію об'єкта нерухомості припадає на одиницю інвестованих ресурсів у будівництво житла.

У регіональному розподілі за результатами розрахунків показника інвестиційної місткості найбільші зміни у 2000–2010 рр. мали місце:

- впродовж 2000–2007 рр. зростання інвестиційної місткості: Волинська область – від 492 до 1097 грн/м²; Дніпропетровська область – від 559 до 1121 грн/м²; Донецька область – від 427 до 1161 грн/м²; Київська область – від 445 до 1639 грн/м²; Одеська область – від 552 до 1342 грн/м²; м. Київ – від 1435 до 2767 грн/м²;

- впродовж 2000–2008 рр. зростання інвестиційної місткості: АР Крим – від 603 до 1517 грн/м²; Запорізька область – від 435 до 1114 грн/м²; Харківська область – від 711 до 2781 грн/м²; м. Севастополь – від 694 до 1162 грн/м²;

- впродовж 2000–2009 рр. зростання інвестиційної місткості: Луганська область – від 376 до 1340 грн/м².

Низька ефективність використання ресурсів спостерігається в Житомирській, Кіровоградській, Миколаївській, Херсонській областях, де впродовж 2000–2010 рр. характеризуються низьким рівнем будівельної та інвестиційної активності на ринку житлової нерухомості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чи-

ном, результати дослідження дозволяють окреслити і зняти проблеми методологічного і практичного характеру, а саме:

- в результаті дослідження виявлена неоднорідність періодів формування потенціалу первинного ринку нерухомості, що безумовно має вплив на динаміку і структуру вторинного ринку;

- на ринку житлової нерухомості виявлено регіональну диференціацію обсягів введення в експлуатацію житла, що пов'язано з нерівномірністю процесів концентрації інвестицій в житлову нерухомість, низькою інвестиційною активністю та неефективною інвестиційною політикою в окремих регіонах;

- розроблена система показників результативності ринку нерухомості залежно від рівня на основі якої були зроблені висновки про невідповідність результатів діяльності задіяним ресурсам.

В подальшому, отримані розрахунки надають змогу комплексно охарактеризувати результати функціонування первинного ринку нерухомості використовуючи узагальнюючі оцінки. Це дозволить здійснити регіональний порівняльний аналіз і, у такий спосіб, виявити типологію регіонів за рівнем збалансованості показників

первинного ринку житлової та нежитлової нерухомості, а також виявити основні зміни у розвитку регіональних ринків нерухомості.

1. Гриценко О.А. Вплив макроекономічних показників на стан ринку нерухомості України / О.А. Гриценко // Держ. інформ. бюл. про приватизацію. – 2002. – № 9. – С. 59-61.
2. Ковтун Н.В. Статистичне оцінювання збалансованості регіональних ринків нерухомості / Н.В. Ковтун, С.О. Шибіріна // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. (Державний комітет статистики України, ДАСОУ). – 2012. – № 5. – С. 36–43.
3. Корнило І.М. Становлення і розвиток регіональних ринків нерухомості / І.М. Корнило // Економіка і управління. – 2006. – № 6. – С. 25 – 28.
4. Кривов'язюк І.В. Систематизація підходів до управління об'єктами нерухомості / І.В. Кривов'язюк, Н.Ю. Смолярчук // Регіональна бізнес-економіка та управління. – 2008. – №1(17). – С. 106-110.
5. Свистун-Золоторенко Л.О. Статистика ринку нерухомого майна // Статистика ринків: Підруч. для вищ. навч. закл. – [наук. ред. Н.О. Парфенцева] / Л.О. Свистун-Золоторенко – К.: ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2007. – С. 179-275.
6. Статистичний бюлетень "Введення в експлуатацію житла в Україні за 2010 рік". – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 45 с.
7. Статистичний збірник "Житлове будівництво в Україні у 2000-2009 рр.". – К.: Державна служба статистики України, 2010. – 91 с.
8. Статистичному щорічнику за 2010 / Державний комітет статистики України / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агентство, 2010. – 560 с.

Надійшла до редколегії 15.11.12

УДК311.336

Я. Колеснік, канд. екон. наук
(пров. екон. НБУ, м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗНИКА ДЛЯ ОЦІНКИ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ

У статті розглядаються статистичні підходи до розробки інтегрального показника на основі багатовимірних статистичних методів для оцінки достатності капіталу банків. Доведено необхідність використання рейтингової методики для характеристики ефективності управління капіталом банків.

Ключові слова: капітал банку, статистичне забезпечення, управління капіталом, рейтинг, достатність капіталу.

В статье рассматриваются статистические подходы разработки интегрального показателя на основе многомерных статистических методов для оценки достаточности капитала банков. Доказано необходимость использования рейтинговой методики для характеристики эффективности управления капиталом банков.

Ключевые слова: капитал банка, статистическое обеспечение, управление капиталом, рейтинг, достаточность капитала.

The article deals with the statistical approaches integral indicator based on multivariate statistical techniques for assessing the capital adequacy of bank. The necessity of using the rating methodology to characterize the efficiency of capital banks.

Keywords: banking capital, statistical support, capital management, rating, capital adequacy.

Постановка проблеми. Важливим етапом побудови системи статистичного забезпечення управління капіталом банків є обґрунтування особливостей застосування багатовимірних статистичних методів з метою підвищення ефективності функціонування механізму формування капіталу. Незважаючи на значну взаємозалежність основних індикаторів фінансового стану банків – показників достатності капіталу та ефективності його використання, ліквідності та платоспроможності, рентабельності тощо – їхні значення за окремим банком можуть бути різноспрямованими. За таких умов маючи достатній (адекватний) розмір капіталу, банк неефективно його використовує або навпаки. При цьому суб'єкти управління зацікавлені в отриманні чіткої, зрозумілої та однозначно інтерпретованої інформації, зручної для сприйняття та придатної до використання. Такою інформацією є багатовимірні статистичні оцінки, які є інтегральними щодо вхідного масиву інформації (системи показників) та водночас забезпечують діалектичну єдність між окремими показниками та багатовимірною оцінкою. Особливо гостро проблема оцінювання адекватності капіталу банків постає перед органами банківського нагляду, зокрема, що стосується встановлення нормативів капіталу та реалізації регуляторної політики центрального банку [3,4,5,6,8,9]. У результаті заниження нормативів капіталу банківська система знижує рівень

свого захисту від імовірних ризиків, однак, завищення нормативів капіталу стримує кредитну активність банків та уповільнює темпи розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед відомих вітчизняних рейтингів що характеризують упорядкування банків за показниками фінансового стану, є: рейтинг Національного банку України за обсягом активів банків; рейтинг Асоціації українських банків (за обсягом активів, капіталу, депозитів, вартістю кредитного портфеля тощо); упорядкування банків за обсягом активів, власного капіталу, кредитного портфеля, депозитів фізичних та юридичних осіб та розміром фінансового результату, що є предметом досліджень багатьох вчених-економістів: Р. Набока, А. Незнамової, Л. Долінського, І. Вішнякова, В. Вітлінського, В. Майби, І. Гумена та ін.

Метою статті є розроблення інтегрального показника (рейтингу) на основі багатовимірних статистичних методів для вимірювання рівня достатності капіталу. Це дозволяє розширити аналітичний потенціал та інструментарій для оцінки фінансової стійкості банків за конкретних умов їх діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність використання рейтингової методики з метою проведення інтегрального оцінювання ефективності управління капіталом банків пояснюється, насамперед, комплексністю цього завдання, що полягає у такому:

по-перше, характеристиками ефективності управління капіталом банків є не лише його достатність, як прояв захищеності від ризиків, і ряд інших характеристик – ліквідність, надійність, платоспроможність, прибутковість тощо; по-друге, кількісне оцінювання ефективності управління капіталом банків полягає у зведенні в одну оцінку множини кількісних характеристик, різних як за аналітичною функцією, шкалами вимірювання, так і за способом їх отримання.

Очевидно, що переважна більшість методологічних обмежень спричинена суб'єктивним наповненням рейтингових методик, яке проявляється, насамперед, щодо наступних їхніх складових: системи показників, методики згортки показників у інтегральну оцінку, визначення функції ваг та змістовної характеристики значень рейтингової шкали.

У зв'язку з цим у наукових працях зустрічаються діаметрально протилежні позиції щодо доцільності застосування рейтингових методик: одні дослідники наголошують на їхній доцільності та інформативності, а інші вказують на їхню суб'єктивність та "комерціалізацію" або ж взагалі називають рейтинг "чорною скринею", що перетворює вхідну інформацію на продукт з наперед визначеними характеристиками [1, 7, 12].

При цьому рейтинговий підхід є дієвим способом зниження розмірності масиву вхідної інформації та, відповідно, трудомісткості процесу управління. Для забезпечення об'єктивності рейтингової оцінки необхідно

чітко дотримуватися ключових принципів її побудови, серед яких:

- методологічна обґрунтованість моделі рейтингової оцінки;
- змістовна інтерпретованість рейтингової шкали.

Інтегральна оцінка має бути методологічно обґрунтованою як з позиції використання загальнонаукових і специфічних методів (статистичних, логічних, математичних тощо), так і з урахуванням положень економічної теорії. Вплив окремих характеристик (показників) на формування інтегральної оцінки має бути зрозумілим та інтерпретованим.

Національна рейтингова шкала має 10 рейтингових рівнів: від найвищого uaAAA до найнижчого uaD, що забезпечує достатню диференціацію банків за досліджуваними характеристиками. Причому рейтингові позиції від uaAAA до uaBBB належать до інвестиційної категорії (категорії "достатньо капіталізовані"), а рейтингові рівні від uaBB до uaD – до спекулятивної категорії (категорії "потребують докапіталізації"). У разі застосування Національної рейтингової шкали з наведеними рівнями рейтингу також можуть використовуватися додаткові позначення "+" або "-", які характеризують проміжні категорії рейтингу щодо основних рівнів [10]. Станом на кінець I півріччя 2012 р. серед 176-ти банків, які подавали звітність до НБУ та мали ліцензію на надання банківських послуг, лише 92 банки (52,3 %) мали довгострокові рейтинги (рис. 1).

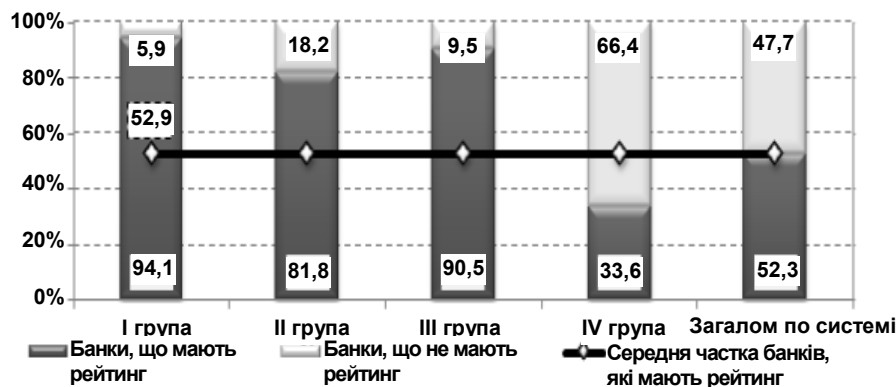

Рис. 1. Частка інших депозитних корпорацій, які мають рейтинги

Джерело: Побудовано автором відповідно до [8]

Із 84-х банків, що не мають кредитних рейтингів, 77 (майже 92 % від загальної кількості) належать до IV групи і лише 7 банків – до інших груп. З I групи не має кредитного рейтингу. Усього національними та міжнародними рейтинговими агентствами підтримується 104 рейтинги банків. При цьому 12 банків мають одночасно рейтинги у двох агентствах, серед них 6 банків – національного на міжнародного рейтингового агентства. Усі банки отримують рейтингові оцінки за Національною рейтинговою шкалою, що затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 665 [10] та гармонізована з глобальною шкалою міжнародного рейтингового агентства Standard & Poor's.

Серед усіх рейтингів банків України лише 4 банки мають рейтинги на рівні спекулятивної категорії. Рейтинги решти 100 банків (98,2 %) підтримуються на рівні інвестиційної категорії.

Переважна більшість вітчизняних банків має кредитні рейтинги в межах інвестиційної категорії uaBBB, згідно з якою банк характеризується достатньою кредитоспроможністю, що залежить від впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних умов. Зокрема, "середній" банк із сукупності банків, яким присвоєно рейтинги, має проміжну категорію "плюс" рівня uaBBB, половина всіх банків має рейтинг не нижче рівня uaBBB. Найбільша кількість банків мають рейтинг на рівні "мінус" uaBBB, та балансують на межі переходу до групи банків спекулятивної категорії.

Нерівномірним є розподіл рейтингів банків за обсягом активів (НБУ). Представлення даних за допомогою комбінаційної таблиці (за обсягом активів та рейтинговою позицією) дає можливість простежити залежність між цими двома ознаками (табл. 1).

Таблиця 1. Комбінаційний розподіл рейтингів банків по групах за розміром активів станом на кінець I півріччя 2011 року

Група банків за розміром активів \ Рівень рейтингу	uaAAA	uaAA	uaA	uaBBB	uaBB	uaB	Усього
I група	4	9	3	4	1	0	21
II група	2	6	5	9	1	1	24
III група	1	1	3	13	1	0	19
IV група	0	0	7	33	0	0	40
Усього	7	16	18	59	3	1	104

Джерело: Побудовано автором відповідно до Рішення комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків "Про розподіл банків на групи" від 30.12.2010 р. № 868

Характер комбінаційного розподілу, зокрема зосередженість частот біля головної діагоналі, свідчить про наявність стохастичного зв'язку між досліджуваними ознаками. Так, можна зробити припущення про наявність прямої залежності між рейтинговою позицією банків та обсягом їх активів.

З метою підтвердження чи спростування цього припущення скористаємося критерієм Пірсона, розрахунок

якого ґрунтується на відхиленнях частот умовних розподілів від безумовного: чим помітніші ці відхилення, тим щільніший зв'язок між ознаками [2, с. 221].

Загальний розподіл рейтингів банків, присвоєних національними та міжнародними рейтинговими агентствами, має певні відмінності (табл. 2).

Таблиця 2. Розподіл рейтингів банків України станом на кінець I півріччя 2011 року

Види рейтингів \ Рівень рейтингу	uaAAA	uaAA	uaA	uaBBB	uaBB	uaB	Усього
Рейтинги національних рейтингових агентств	1	7	15	54	1	0	78
Рейтинги міжнародних рейтингових агентств	6	9	3	5	2	1	26
Усього	7	16	18	59	3	1	104

Джерело: Побудовано автором відповідно до Рішення комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків "Про розподіл банків на групи" від 30.12.2010 р. № 868

Національні рейтингові агентства підтримують більше кредитних рейтингів банків на рівні uaBBB та uaA – 69 % та 19 % відповідно. Міжнародні рейтингові агентства підтримують більше кредитних рейтингів рівнів uaAAA та uaAA – 23 % та 35 % відповідно (рис. 3).

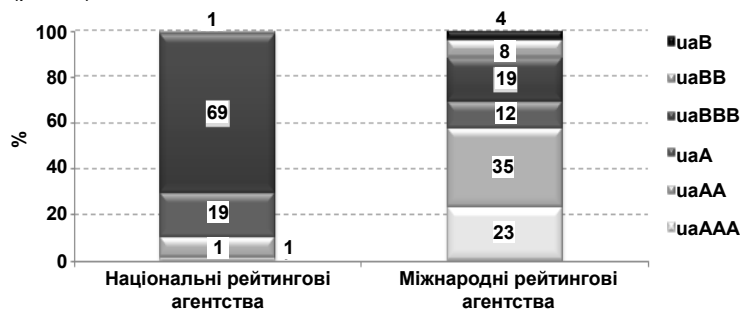

Рис. 3. Структура рейтингів, присвоєних банкам України

Джерело: Побудовано автором відповідно до [8]

Помітною є значна відмінність структур присвоєних рейтингів національними та міжнародними рейтинговими агентствами. У результаті середньозважений рейтинг за національною шкалою – uaBBB знаходиться на рівні нижчому, ніж відповідний середньозважений рейтинг, присвоєний українським банкам міжнародними рейтинговими агентствами – uaA.

На перший погляд така асиметрія – міжнародні рейтингові агенції в середньому вище оцінюють банки України, аніж – вітчизняні видається незрозумілою. Однак пояснення криється у розподілі банків, рейтинги яких підтримують міжнародні агентства, за групами відповідно до розміру активів (рис. 4).

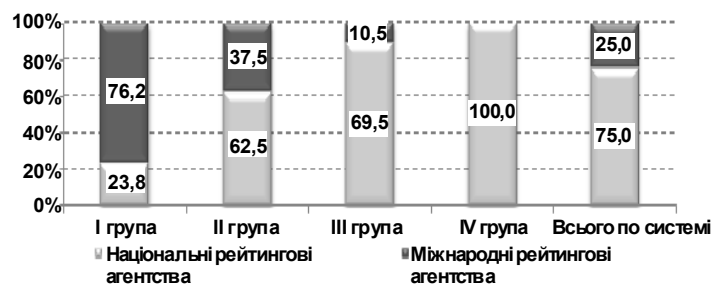

Рис. 4. Структура рейтингів банків України за групами

Джерело: Побудовано автором відповідно до [8]

Частка рейтингів, які підтримують міжнародні рейтингові агентства становить 25,0 % від загальної кількості рейтингів, присвоєних банкам України.

Як свідчать дані рис. 4, найбільша частка рейтингів, які підтримують міжнародні агентства, належить банкам I групи – 76,2 % (16 банків). Майже вдвічі меншою вона

є для банків II групи – 37,5 % (9 банків); ще меншою – для банків третьої групи, лише 10,5 % (2 банки). Серед банків IV групи міжнародні рейтингові агентства не підтримують жодного кредитного рейтингу. Отже банки I та II груп надають перевагу рейтинговим послугам міжнародних агентств, що зумовлено, насамперед, їх прагненням до виходу на міжнародний ринок капіталу та залучення коштів іноземних інвесторів. Це, у свою чергу, вимагає наявності у них рейтингів, присвоєних авторитетними рейтинговими агенціями, що мають всесвітнє визнання. Водночас банки III та IV груп передусім орієнтуються на внутрішній ринок капіталу та національних інвесторів, для яких авторитетною є оцінка національних рейтингових агентств. Іншою причиною такої структури попиту на рейтингові послуги може бути різниця у їх вартості, адже послуги міжнародних рейтингових агентств є значно дорожчими порівняно з послугами національних агентств.

Деякі дослідники та представники банківського бізнесу пояснюють високу частку рейтингів, підтримуваних вітчизняними рейтинговими агентствами серед банків III та IV груп тим, що національні рейтинги є більш "лояльними" щодо міжнародних. Тобто, замовляючи рейтингову послугу у національного агентства, банки априорі очікують отримати вищий рівень рейтингу ніж той, який би їм присвоїли міжнародні рейтингові агентства. Підтвердженням цієї позиції той факт, що серед усіх банків, рейтинги яких підтримуються одночасно національними та міжнародними рейтинговими агентствами, є такі, для яких рівні рейтингів, присвоєні національними рейтинговими агентствами, вищі за рейтинги, присвоєні їм міжнародними агентствами.

УДК 311:332.851

Висновки з даного дослідження. Результати проведеного дослідження показали, що на сьогодні популярність методу рейтингового оцінювання в управлінні банківською діяльністю та власним капіталом зокрема є досить високою. Попит на рейтингову інформацію та, відповідно, послуги рейтингових агентств з боку суб'єктів економічної діяльності зростає з кожним роком.

1. Вітлінський В. В. Моделювання економіки : [навч. посіб.] / Вітлінський В. В. – К. : КНЕУ, 2003. – 408 с.
2. Єрина А. М. Теорія статистики : [підруч.] / Єрина А. М., Пальян З. О. – К. : КНЕУ, 2010. – 351 с.
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності комерційних банків в Україні; затверджена Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
4. Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала: новые подходы (Базель – II) / Базельский комитет по банковскому надзору. – Базель: Банк международных расчетов, 2004. – 266 с.
5. Міщенко В. І. Удосконалення регулювання капіталу банків у умовах кризи / В. І. Міщенко, О. П. Кандиба // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 2. – С. 81–84.
6. Мюллер Х. І. О банковском надзоре в странах с рыночной ориентацией / Х. І. Мюллер // Деньги и кредит. – 1999. – № 3. – С. 51–55.
7. Набок Р. Концептуальна схема рейтингування банків України / Р. Набок, О. Набок // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 8. – С. 20–25.
8. Показники діяльності банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aub.org.ua>
9. Положення "Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України"; затверджено Постановою Правління Національного банку України від 30.04.2009 р. № 259 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>
10. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Національної рейтингової шкали" від 26.04.2007 р. № 665 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>
11. Полфреман Д. Основы банковского дела : [учеб.] / Полфреман Д., Форд Ф.; пер. с англ. А. Дорошенко. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 622 с.
12. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : [підруч.] / Примостка Л. О. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.

Надійшла до редколегії 16.11.12

С. Козак, асп.
(Національна академія статистики, обліку та аудиту)

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ РИНКУ ЖИТЛА В УКРАЇНІ

Розглянуті питання щодо методичних підходів для статистичного оцінювання основних складових ринку нерухомості в Україні.

Ключові слова: ринок нерухомості, методичні підходи, метод аналізу ієрархій.

Рассмотрены вопросы относительно методических подходов для статистической оценки основных составляющих рынка недвижимости в Украине.

Ключевые слова: рынок недвижимости, методические подходы, метод анализа иерархий.

The article discusses methodological approaches to statistical surveys of Ukrainian real estate market components.

Keywords: real estate market, methodological approaches, hierarchy analysis method.

Постановка проблеми. В період становлення ринкових відносин в Україні все більш важливе значення набуває ринок нерухомості. Основою ринкових відносин та економічного зростання в цілому є становлення і розвиток права власності, в тому числі і на нерухоме майно. Право власності – це правова категорія, яка об'єднує сукупність нормативно-правових актів, які регулюють відносини власності. В період адміністративно-командної системи це право було дуже обмеженим, і як наслідок, ринок нерухомості був обмежений лише певною мірою сектором приватного житла.

З точки зору статистичного підходу, який є основним предметом дослідження в даній статті, об'єктивна ринкова оцінка ринку нерухомості повинна базуватись на методології заповнення форм фінансової і іншої статистичної звітності. Тобто для статистичного оцінювання, зокрема, важливо відслідковувати такі види вартості, як первинна, балансова, відтворена, залишкова і для певних видів нерухомості – ринкову вартість та удосконалювати сам методичний інструментарій такого статистичного оцінювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом, різним аспектам дослідження ринку нерухомості, в тому числі і його складової – ринку житла, присвячено значна кількість публікацій як вітчизняних, так і закордонних фахівців, наприклад [1-5, 7, 9-11 та ін.].

Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження ринку нерухомості є праці закордонних і вітчизняних фахівців у сфері теорії ринкових відносин і ринкової кон'юнктури таких, як Дж. Фрідмен, М. Кондратьєв, С. Харісон, Н. Ордуей, Дж. Фішмен, О. Мендрул, І. Бланк, Ю. Козир, П. Рогожин, К. Борисюк та інші. Різним аспектам організації та регулювання ринку нерухомості присвячені роботи вітчизняних спеціалістів: В. Вороніна, С. Грабовського, С. Гриненко, М. Гончаренко, О. Бондарева, Г. Жердецького, Г. Богословець, Ф. Пузий, С. Скринько, І. Галкіна та ін. Безпосередньо статистичні дослідження окремих сегментів і характеристик ринку нерухомості за кордоном і в Україні здійснювали у своїх працях С. Айвазян, І. Белявський, А. Єрина, С. Шибіріна, Н. Парфенцева, В. Захожай та деякі інші спеціалісти.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Разом з тим, комплексне, системне статистичне дослідження ринку нерухомості в нашій країні фактично залишилося за межею уваги переважної більшості фахівців. У цьому сенсі з'явилась певна дослідницька лакуна для вітчизняної статистичної науки. Зважаючи на суттєві роль і значення ринку нерухомості у формуванні ринкових відносин в цілому, розвитку соціально-орієнтованої економіки, задачі створення адекватного статистичного забезпечення щодо дослідження цього сегменту ринку представляються достатньо актуальними і своєчасними, що й свідчить, серед іншого, про нагальну потребу та актуальність проведення такого дослідження, удосконалення статистичного інструментарію щодо оцінювання ринку житла зокрема.

Метою дослідження є науковий пошук та апробація підходів щодо статистичного оцінювання основних складових ринку нерухомості в Україні, в першу чергу, – важливої його частини, – ринку житла із застосуванням сучасних методів статистичного аналізу, які базуються на використанні методології системного аналізу (в даному випадку – методу дослідження ієрархій).

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведене дослідження, зокрема, показало, що одним із сучасних і найбільш ефективних методів системного аналізу, що застосовуються при плануванні на різних рівнях, є метод аналізу ієрархій (МАІ), розроблений Т. Сааті [6]. Цей метод виявився корисним при прийнятті компромісних рішень на основі факторів, що як і формалізуються, так і не формалізуються, вплив яких не має описаної аналітичної залежності. Головною рисою зазначеного методу є те, що він відображає природне мислення людини, що приймає рішення, незалежно від природи спектру проблем. По суті він належить до математичної обробки знань, що відображають взаємозв'язок багатьох елементів, від яких залежить вирішення тих чи інших складних проблем.

МАІ полягає в декомпозиції проблеми на більш прості складові частини та елементи, а потім у подальшій обробці методами матричної алгебри послідовності суджень експертів, які дають оцінки при попарне порівняння, починаючи від початкових елементів і переходячи від рівня до рівня, поки не буде отримана кінцева оцінка розв'язку проблеми. При цьому визначається відносний ступінь (інтенсивність) взаємного впливу структурних елементів в ієрархії. Далі роздуми експертів переводяться в чисельні значення. Найважливішою складовою частиною МАІ є процедура синтезу множини суджень. В результаті її обґрунтовується вибір з альтернативних рішень.

Опишемо можливості застосування зазначеного методу у виборі об'єкту інвестування у нерухомість. Кожен із об'єктів характеризується елементами $A_1, A_2, \dots, A_m$ – елементами. Система розбивається на два рівні: перший, – кожен елемент отримує певну оцінку і зіставляється попарно між собою для отримання ваг (важливості) кожного елемента в системі. Другий рівень: кожен відповідний елемент об'єктів співставляються між собою для отримання своєї ваги на другому рівні. Таким чином, попарне порівняння за Т. Сааті елементів $A_1, A_2, \dots, A_m$ кожного рівня ієрархії, починав з другого, зіставляються попарно по відношенню до їх впливу ("ваги") на загальну для них характеристику попереднього рівня. При цьому використовується шкала від 1 до 9, де:

- 1 – рівна важливість порівнюваних елементів,
- 3 – помірна перевага одного над іншим,
- 5 – значна перевага,

7 – сильна або істотна перевага,

9 – дуже сильна перевага.

2, 4, 6, 8 – проміжні рішення між двома сусідніми судженнями.

Оцінки експертів розташовуються в квадратній матриці у вигляді відношення ваг i -го і j -го елемента (W_i / W_j), які визначаються експертами шляхом оцінки важливості i -го елемента в порівнянні з j -м по відношенню до певного елемента попереднього рівня.

Зазначені відносини мають такі властивості:

$$\frac{W_i}{W_j} = 1 / \left(\frac{W_j}{W_i} \right); \quad \frac{W_i}{W_j} = 1. \quad (1)$$

Якщо на попередньому рівні K елементів, то для оцінюваного рівня слід побудувати K матриць попарно порівняння.

Матриці попарних порівнянь можуть бути заповнені або на підставі консенсусу між суб'єктами обговорення проблеми або кожним індивідуально. В останньому випадку результати зводяться до однієї матриці на основі геометричного середнього, враховуючи те, що оцінки даються у вигляді відношень.

Нехай маємо a_i параметрів, що характеризують об'єкт, ($i=1, \dots, n$). Параметри a_i – це попарні відношення ваг i -го і j -го елемента (W_i / W_j). Під час математичної обробки результатів оцінок для переходу до значимості кожного елемента необхідно обчислити унормовані ваги елементів у чотири різні способи:

1. Підсумовуємо елементи кожного рядка, знаходимо загальну суму всіх рядків і нормалізуємо поділом кожної суми рядка на загальну суму всіх елементів. Перший елемент результуючого вектора буде пріоритетом першого об'єкту, другий – другого об'єкту тощо.

$$A_i = \sum j \cdot a_i \quad (2)$$

$$A_i^1 = \frac{A_i}{\sum i \cdot A_i} \quad (3)$$

2. Підсумовуємо елементи кожного рядка, одиницю ділимо на кожну суму і отримаємо зворотні величини цих сум. Кожну отриману величину ділимо на суму всіх зворотних величин.

$$A_i = \frac{1}{\sum i \cdot a_i} \quad (4)$$

$$A_i^1 = \frac{\frac{A_i}{\sum i \cdot a_i}}{\sum i \cdot A_i} \quad (5)$$

де A_i^1 – нормалізоване значення i -ї оцінки.

3. Ділимо елементи кожного стовпця на суму елементів цього стовпця (тобто нормалізувати стовпець), потім складаємо елементи кожного отриманого рядка і ділимо цю суму на кількість елементів рядка.

$$A_i = \frac{a_i}{\sum i \cdot a_i} \quad (6)$$

$$A_i^1 = \frac{\sum i \cdot A_i}{n} \quad (7)$$

4. Множимо n елементів кожного рядка і вилучаємо корінь n -го ступеня.

$$A_i = \sqrt[n]{\prod_i a_i} \quad (8)$$

За кожних із цих способів нормалізації отримуємо дещо різні значення ваг. Будемо вважати, що найкраще значення отримаємо як усереднене від чотирьох результатів за формулою

$$A_i^2 = \frac{\sum k \cdot A_{ik}^1}{\sum k \cdot A_{ik}^1} \quad (9)$$

де A_{ik}^1 – нормалізоване значення i -ї оцінки за k -м способом ($k=1,2,3,4$); A_i^2 – нормалізоване усереднене значення i -ї оцінки.

Формули (2-9) у представленому виді дають в результаті відносну вагу кожного параметра (елемента (W_i / W_j)) на першому рівні. На другому рівні складаються матриці для кожного i -го елемента по всіх об'єктах (l – об'єктів).

За формулами (2-9) обчислюються унормовані значення x_{ij} , тобто вагу l -го об'єкту за i -м елементом. Оцінивши кожен елемент другого рівня поміж відповідними

елементами об'єктів отримаємо ряд оцінок: $X_{L1}, X_{L1}, \dots, X_{LM}$.

Для отримання зваженої оцінки X_i всіх i -х елементів A_{ij} , необхідно зважити їх за допомогою оцінок A_i^2 ($i = 1 \dots m$) за формулою:

$$X_{L1}A_1^2 + X_{L2}A_2^2 + \dots + X_{LM}A_m^2 = X_i \quad (9)$$

Результати розрахунків інтегральної оцінки за трьома варіантами (умовний приклад) представлені у таблиці 1.

Найбільше значення має варіант А (0,399), на другому місці варіант В і на третьому – Б. Перший варіант виграє за рахунок Найкращої суми балів у Ціні (купівлі) та Ціні (продажу) (0,243+0,476=0,719). До того ж ці критерії мають найвищу вагу серед інших (0,276 та 0,193).

Таблиця 1. Розрахунок інтегральної оцінки напрямку вкладення коштів у нерухомість

Об'єкт	1. Ціна	2. Площа	3. Транспорт	4. Довкілля	5. Обладнання	6. Стан	7. Перспективна ціна	Інтегральний коефіцієнт
Вага	0,276	0,161	0,048	0,145	0,040	0,137	0,193	
А	0,243	0,743	0,078	0,743	0,054	0,052	0,476	0,399
Б	0,223	0,188	0,441	0,069	0,451	0,400	0,333	0,260
В	0,534	0,069	0,481	0,188	0,494	0,547	0,190	0,340

Джерело: Розраховано автором за даними Державної статистичної служби

Цьому варіанту також належить найвища оцінка Довкілля (0,749). Друге місце займає варіант В завдяки найменшій вартості купівлі житла і ремонту, найкращому транспортному сполученню (0,481) і Обладнанню (0,494).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідження, зокрема, показало, що нерухомість входить до складу не фінансових активів у формі будівель та споруд (виробничі активи) і землі (невиробничі активи). Як економічний ресурс нерухомість є капітал і набуває всі властивості капіталу. У поєднання з іншими факторами виробництва нерухомість приносить дохід і здатна до самозростання вартості. У вузькому понятті нерухомість представляє собою об'єкт купівлі – продажу і є товаром, хоча сегмент земель сільськогосподарського призначення офіційно, в силу дії мораторію, не входить у межі ринкових відносин. З початку незалежності в Україні сформувався ринок відповідний нерухомості. Особливо активно функціонує ринок житла. Менш інтенсивно розвивається фондовий ринок, який охоплює певну частку виробничої нерухомості.

Важливим напрямом удосконалення статистичного забезпечення оцінювання ринку нерухомості є розроблення та адаптація сучасних статистичних методів аналізу рівня, структури, динаміки, взаємозв'язків окремих чинників, що характеризують цей важливий ринковий сегмент. Сектор нерухомого майна як бізнесовий вид діяльності в розвинених країнах є дуже привабливим для інвестування капіталу. Статистика забезпечує прозорість обігу капіталу на цьому ринку і надає широкий спектр параметрів для заохочення вкладень і отримання прибутків від операцій з капіталом у цьому секторі. Вітчизняна статистика надає лише обмежений перелік показників, що не дозволяє об'єктивно приймати рішення і стимулювати інвестування у сферу нерухомості. Гальмує прийняття законодавчих актів щодо ринкової оцінки нерухомості, особливо землі, відсутність

єдиного реєстру нерухомого майна, що створює багато можливостей для зловживань і шахрайства в цій сфері. Вдосконалення статистичного забезпечення унеможливило б тіньову діяльність у цьому секторі.

З метою покращення статистичних досліджень ринку нерухомості, зокрема, на мікрорівні пропонується використання методу аналізу ієрархії, який має значні перспективи у оцінці нерухомості і дозволяє поєднувати у єдині кількісні критерії як кількісні так і якісні показники. Метод вперше апробований на виборі різних варіантів інвестування у нерухомість. Він показує деякі переваги перед звичайними методами оцінки ефективності капіталовкладень за рахунок поєднання фінансових і якісних критеріїв в єдину оцінку.

1. Балабанов И.Т. Экономика недвижимости [Текст]: [монография] / И.Т. Балабанов. – СПб.: Питер, 2000. – 208 с. 2. Бланк И.А. Управление использованием капитала [Текст]: [монография] / И.А. Бланк – К.: Ольга, 2002. – 656 с. 3. Грибовский С.В. Оценка доходной недвижимости [Текст]: [монография] / С.В. Грибовский. – СПб.: ГТУ. С.-П., 2001. – 334 с. 4. Лейфер Л.А. Определение валового рентного мультипликатора на основе "исторических" данных. – [Электронный ресурс] // Библиотека оценщика LABRATE.RU: [сайт]. – Режим доступа: <http://www.labrate.ru/leifer/determination-of-the-gross-rental-multiplier-2009.htm>. – Назва з екрана. 5. Оценка недвижимости [Текст]: [монография] / Под ред. А.Г. Грязновой, М.А. Федотовой, М.: "Финансы и статистика", 2002. – 494 с. 6. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий [Текст]: [монография] / Т. Саати; пер. с англ. М.: Радио и связь. 1993. – 278 с. 7. Сейс С. Оценка недвижимого имущества: от стоимости к ценности [Текст]: [монография] / С. Сейс, Дж. Смит; пер. с англ.; под. ред. Г.И. Микеринна, И.Л. Артеменкова. – М.: Общероссийская общественная организация "Российское общество оценщиков", 2009. – 504 с. 8. Статистика [Текст]: [підручник] / [С.С. Герасименко, А.В. Головач, А.М. Єрина та ін.]; за наук. ред. Герасименка С.С. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 517 с. 9. Стерник Г.М. Анализ рынка недвижимости для профессионалов [Текст]: [монография] / Г.М. Стерник, С.Г. Стерник. – М.: Изд-во "Экономика", 2010. – 601 с. 10. Тенденції ринку нерухомості України. Реалії та прогнози: криза 2008-20???. [Текст]: [монография] / [В.О. Воронін, В.В. Галасюк, А.С. Гусельников] – К.: "Ар-те", 2009. – 300 с. 11. Фридман Дж. Анализ и оценка приносящей доход недвижимости [Текст]: [монография] / Дж. Фридман, Н. Ордуей; пер. с англ. М.: Дело ЛТД, 1995. – 256 с.

Надійшла до редколегії 19.11.12

УДК 330.322.5 : 336.53

С. Науменкова, д-р екон. наук, проф.
(КНУ імені Тараса Шевченка),
Я. Овсянникова, асп.
(КНУ імені Тараса Шевченка)

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЕКТІВ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

В статті проведено аналіз існуючих в міжнародній практиці методичних підходів до оцінки ефективності проектів публічно-приватного партнерства, розкрито особливості основних з них, а також досліджено можливості їх використання в Україні та надано рекомендації щодо їх практичного застосування з урахуванням міжнародного досвіду.

Ключові слова: публічно-приватне партнерство, державні закупівлі, ефективність публічно-приватного партнерства, *Public Sector Comparator, Cost Benefit Analysis*.

В статье проведен анализ существующих в международной практике методических подходов к оценке эффективности проектов публично-частного партнерства, раскрыты особенности основных из них, а также исследованы возможности их использования в Украине и даны рекомендации по их практическому применению с учетом международного опыта.

Ключевые слова: публично-частное партнёрство, государственные закупки, эффективность ПЧП, *Public Sector Comparator, Cost Benefit Analysis*.

In the article the methodical approaches existing in international practice to the estimation of the public-private partnership efficiency are analyzed, the features of the main ones are released, and also the possibilities of their use in Ukraine are explored and recommendations of their practical application based on international experience are presented.

Keywords: public-private partnership, public procurement, PPP efficiency, *Public Sector Comparator, Cost Benefit Analysis*.

Постановка проблеми. Реалізація проектів на засадах публічно-приватного партнерства являє собою якісно новий етап взаємодії держави і бізнесу, який дозволяє подолати обмежені можливості держави та територіальних громад щодо фінансування соціальних та інфраструктурних проектів, відрізняється масштабістю, високою ефективністю використання ресурсів, схильністю до інновацій, дозволяє ефективно використовувати переваги приватної форми власності для підвищення якості послуг та ефективності управління об'єктами суспільної інфраструктури.

Необхідність забезпечення високої ефективності взаємодії публічно-приватного партнерства обумовлює важливість уточнення методичних підходів до економічного обґрунтування проектів, що реалізуються на засадах публічно-приватного партнерства з урахуванням специфіки національної економіки, виявлення можливих ризиків, методів їх оцінки та форм управління ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що окремі аспекти досліджуваного напряму знайшли відображення у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема А. Акінтою, М. Бекка, Ф. Бюргера, Д. Грімсі, М. Льюїса, М. Пангерана, Р. Андруцого, В. Базилевича, В. Бороноса, В. Гейца, І. Запатриної, Н. Котенка, Д. Назарова, О. Пильтяя, а також у практичних рекомендаціях міжнародних фінансових інститутів та Європейської комісії. Однак, складність питань оцінки ефективності проектів публічно-приватного партнерства (PPP) та недостатність їх відображення у наукових публікаціях зумовлює потребу у подальшому поглибленні досліджень у даному напрямку.

З огляду на це, **метою дослідження є** аналіз існуючих методичних підходів до оцінки ефективності проектів публічно-приватного партнерства в сучасних умовах з урахуванням зарубіжного досвіду та вітчизняної практики, визначення їх переваг та недоліків, а також обґрунтування конкретних рекомендацій щодо їх практичного застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як ми вже зазначали, реалізація проектів PPP характеризується наявністю ризиків, що мають певні відмінності. Серед основних ризиків, притаманних проектам, які реалізуються на засадах публічно-приватного партнерства визначають: комерційні; пов'язані з невиконанням партнерами умов договору; фінансові; політичні; еколо-

гічні; пов'язані з впливом зовнішніх обставин, що не залежать від волі партнерів.

Згідно з затвердженою методикою для проведення оцінки ризиків та обґрунтування їх впливу на ефективність проекту рекомендовано застосовувати один або кілька з наведених нижче методів:

1) статистичний метод, який полягає у визначенні рівня загрози виникнення ризику залежно від ступеня ймовірності його виникнення. Для визначення ступеня ймовірності виникнення ризику може бути застосований дисперсійний аналіз, який полягає в оцінці окремих факторів, що впливають на періодичність його виникнення.

Для вітчизняної практики ступінь ймовірності виникнення ризику становить:

- до 0,1 – для низького рівня загрози;
- від 0,11 до 0,25 – для середнього рівня загрози;
- більш як 0,25 – для високого рівня загрози.

Слід зауважити, що унікальність та обмеженість реалізації багатьох проектів унеможливають застосування цього методу з огляду на відсутність точного підрахунку кількості випадків виникнення ризику в статистичній вибірці;

2) **метод доцільності витрат**, що полягає у визначенні рівня загрози виникнення ризику перевищення обсягу коштів, які плануються витратити під час виконання умов договору, порівняно з попередньо визначеним і погодженим партнерами. Рівень загрози виникнення такого ризику визначається окремо для кожного етапу виконання умов договору PPP залежно від ступеня ймовірності його виникнення. Застосування даного методу на практиці, на наш погляд, містить певні складності з огляду на точний кількісний вимір ризику на кожному етапі реалізації проекту з урахуванням непередбачуваності умов вітчизняної економіки.

3) **метод експертної оцінки**, який застосовується у разі, коли застосувати інший метод неможливо і полягає у проведенні оцінки ризиків групою експертів та визначенні за результатами такої оцінки ризику з найбільшим рівнем загрози його виникнення). Даний метод достатньо широко застосовується на практиці з огляду на відсутність практичного досвіду та початковий етап розвитку відносин публічно-приватного партнерства.

4) **метод аналогів**, який базується на визначенні рівня загрози виникнення ризику шляхом вивчення міжнародного досвіду партнерства. Доцільність застосу-

вання даного методу є особливо актуальною для проектів, що реалізуються за участю іноземних учасників.

На жаль, відсутність належного обґрунтування щодо вартісного виміру проектних ризиків та переважання суб'єктивного підходу в оцінці рівня загрози їх виникнення обумовлюють необхідність більш детального вивчення методичних підходів відповідно до діючої міжнародної практики. Досі не існує чітких критеріїв щодо вибору найкращого методу у досягненні поставленої мети. Як свідчить зарубіжний досвід, традиційні державні закупівлі обираються як стандартний підхід по забезпеченню товарів та послуг суспільства, у той час можливість публічно-приватного партнерства розглядається як виключення або тільки після вивчення досвіду лідера у сфері реалізації даних проектів. Тому досить часто виникає необхідність уточнення необхідного переліку критеріїв, який призведе до найкращого співвідношення ціни і якості в процесі реалізації проекту, спрямованого на забезпечення відповідними товарами та послугами.

В міжнародній практиці традиційно процес оцінки ефективності проектів PPP базується на використанні

концепції VFM ("Value for Money"), яка передбачає забезпечення найкращого співвідношення "ціна – якість", тобто вартості проекту та якості його виконання та визначає орієнтацію на досягнення головної мети проекту за умов мінімізації витрат та максимізації віддачі на вкладені ресурси. Співвідношення "ціна – якість" характеризує сукупний корисний ефект, що отримує держава від реалізації проекту публічно-приватного партнерства з урахуванням економічного зростання, впливу на навколишнє середовище, соціальних наслідків та ін.

На сьогодні існують такі основні альтернативні методи оцінки ефективності проектів публічно-приватного партнерства, які базуються на застосуванні концепції VFM на практиці: *Cost-Benefit Analysis (CBA)* – повний аналіз витрат і вигід; *Public Sector Comparator (PSC)* – порівняльний аналіз витрат державного сектора; і *конкурсні торги* (тендер) (табл. 1). Між іншим, англійська модель PSC порівняння переваг була адаптована в багатьох країнах, таких як Австралія, Гонконг, Японія і Канада.

Таблиця 1. Основні методи оцінювання ефективності проектів публічно-приватного партнерства згідно з зарубіжною практикою

Назва методу	Рівень складності методу	Для якого типу проектів застосовується	Країни, у яких відповідний метод здебільшого використовується при реалізації проектів PPP
Аналіз витрат і вигід (<i>Cost Benefit Analysis</i>)	Найвищий	Традиційний проект	Німеччина, нові країни-члени ЄС
Порівняльний аналіз витрат державного сектора (<i>Public Sector Comparator</i>)	до процедури конкурентних торгів	Традиційний проект	Японія, Південна Африка, Гонконг, Ірландія, Нідерланди
	після процедури конкурентних торгів	Традиційний проект	Австралія, США
Конкурсні торги	Найнижчий	Інші проекти PPP	Франція, Латинська Америка, Східна Європа

Джерело: Складено авторами на основі: [4, с. 62; 6, с.256]

Результати дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), зробленого наприкінці 2010 року свідчать про те, що в процесі оцінки ефективності проектів публічно-приватного партнерства 20 країн, що брали участь у дослідженні, у 85 % випадках використовувався метод PSC як основний. У разі здійснення традиційних закупівель, для оцінки ефективності 60% проектів застосовується метод аналізу витрат і вигід (CBA) [7, с. 93]. Проте, метод CBA також використовується при аналізі проектів ППП, поряд з застосуванням додаткових методичними вказівок урядів та організацій.

Розглянемо особливості наведених методів в таблиці 1 більш детально.

Так, метод *Cost-Benefit analysis* (пер. с англ. – аналіз витрат і вигід) являє собою систематичний процес розрахунку та зіставлення витрат і вигід проекту. CBA переслідує дві мети:

- 1) визначити чи є надійною інвестиція / рішення,
- 2) сформулювати основу для порівняння різних проектів шляхом співставлення загальної очікуваної вартості кожного варіанту та загальних очікуваних вигід з метою визначення, які вигоди і в якому обсязі переважають проектні витрати.

При застосуванні методу CBA витрати і вигоди обчислюють у вартісному вимірі з урахуванням тимчасової вартості грошей. Даний метод застосовується для оцінки проектів PPP, але він має певні особливості. Так, при застосуванні цього методу обов'язково аналізується вплив проекту на суспільний добробут. Процес оцінки складається з декількох етапів, протягом кожного з яких ретельно оцінюються витрати і вигоди для різних груп населення, розглядаються можливі наслідки проекту, які можуть спричинити за собою додаткові втрати

або доходи. При застосуванні методу CBA в першу чергу необхідно визначитись з цілями проекту та встановити їхню ієрархію відповідно характеру проекту. Важливим етапом аналізу є порівняльний аналіз альтернативних варіантів проекту для більш ґрунтовної оцінки можливих соціально-економічних наслідків його реалізації. Найскладнішим етапом є вартісна оцінка активів нематеріального характеру. В процесі аналізу визначається вплив проекту на його користувачів та учасників і розраховується чистий приведений дохід (ENPV) як різниця між вигодами (PVB) та витратами (PVC) проекту, та обчислюється ефективність проекту за основними показниками (NPV, FIRR, DPP, PI, DSCR, LLSR та ін.) Багатоступеневий аналіз розкриває вплив інших факторів на проект, які не можуть бути оцінені безпосередньо (політична ситуація, навколишнє середовище, безпека та інші).

Перевагами застосування методу CBA є оцінка комплексного впливу проекту можливих факторів на проект з урахуванням фактора часу, що дає змогу оцінити проект у цілому. Однак, при використанні CBA-методу точність результатів залежить від правильності оцінки витрат і вигід. Але на практиці при аналізі нематеріальних активів фактичні витрати часто є завищеними, в той час як фактичні вигоди – заниженими.

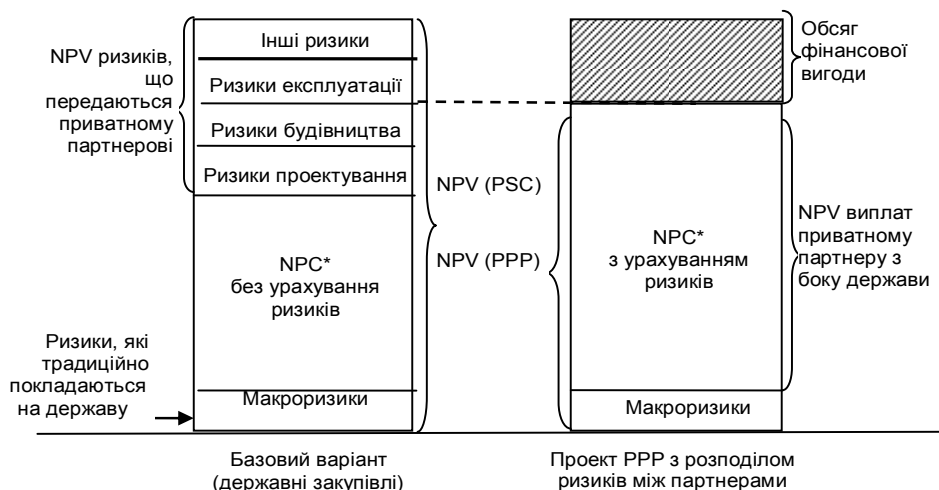
Останнім часом більшість країн при здійсненні проектів PPP застосовують метод *Public Sector Comparator (PSC)*, відомий як "порівняльний аналіз витрат державного сектора". Його особливістю є порівняння результативності реалізації проекту на засадах публічно-приватного партнерства з традиційними державними закупівлями за критерієм "ціна-якість". Метод PSC базується на системі оціночних показників, яка була розроблена для перевірки того, чи забезпечується отримання додаткових вартісних VFM переваг проектів у

разі фінансування їх з приватних джерел порівняно з традиційними методами державних закупівель. Інакше кажучи, метод *PSC* базується на порівнянні запропонованого базового проекту державних закупівель (еталону), який забезпечує певний рівень і якість обслуговування, та альтернативного проекту, запропонованого приватним сектором.

Метод *PSC* передбачає оцінку загальної вартості проекту, реалізованого за рахунок державних коштів, протягом усього життєвого циклу. При застосуванні цього методу розраховують чисту приведену вартість (*NPV*) реалізації базового проекту та різних варіантів

реалізації проекту на засадах публічно-приватного партнерства (рис.1). При цьому різниця між чистою приведеною вартістю базового варіанту проекту і проекту *PPP* фактично визначає розмір фінансової вигоди.

Показник фінансової вигоди є характеристикою вартісної оцінки переваг одного варіанту реалізації проекту над іншим з урахуванням відмінностей у розподілі ризиків, за умови досягнення однакових результатів за якістю та обсягом послуг. При розрахунку враховується повна вартість проекту за весь життєвий цикл з поправкою на ризик, обсяг і якість послуг, що відповідають вимогам користувачів [5, с. 6].

* NPC (Net Present Cost) – чисті приведені витрати

Рис. 1. Порівняння результативності реалізації проекту на засадах публічно-приватного партнерства з традиційними державними закупівлями

Джерело: Складено авторами на основі: [5, с.7; 8, с. 154]

Точність та правильність проведення порівняння залежить від оцінки ризиків проекту, адже вартість ризиків, які покладаються на державу як партнера, визначається з урахуванням історичних відомостей щодо результативності інших подібних проектів, реалізованих традиційним способом. Вартість ризиків у проектах *PPP* для приватних партнерів може відрізнитись, адже частину ризиків приватний партнер може перекидати на посередників. При обчисленні результативності базового варіанту (проекту державних закупівель) слід враховувати вплив макроекономічних ризиків, які, зазвичай, бере на себе держава, тому що, приватний партнер, як правило, не здатний вміло контролювати та управляти ними.

Особливості застосування методу *PSC* можна розглянути на прикладі проекту будівництва швидкісної ав-

томагістралі, який пропонується реалізувати на засадах публічно-приватного партнерства, на умовах концесії типу *DBOM* (проекткування, будівництво, експлуатація та обслуговування). Обсяг капітальних витрат на проект складає 530 млн євро, обсяг загальних капітальних витрат з поправкою на ризик – 669 млн євро. Від приватного партнера очікується: детальне проектування та будівництво дороги, забезпечення необхідного обсягу фінансування капітальних витрат, експлуатація та обслуговування об'єкту відповідно вимог замовника на період договору концесії строком на 30 років. Аналіз запропонованих проектів будівництва автомагістралі приватним та державним секторами відображено в табл.2.

Таблиця 2. Результати порівняння переваг базового проекту та пропозицій реалізації проектів на засадах публічно-приватного партнерства

NPV (млн. євро, з дисконтом 10%)	Базовий проект (PSC)	Проекти PPP	
		Пропозиція А	Пропозиція Б
Капітальні витрати	530,1	427,2	484,3
Економічні та соціальні витрати через несвоєчасне завершення будівництва	50,5		
Вартість конструкторської розробки		12,5	13,6
Управління та контроль	6,1	30,4	26,4
Страхування	14,8	15,3	15,6
Операційні витрати	30,8	49,6	44,7
Обслуговування та ремонт	34,2	27,6	32,1
ПДВ	3,2	3,0	3,1
Інші податки		20,5	21,3
Вартість фінансування		61,2	63,4
Разом	669,7	647,3	704,5
Фінансова вигода		+22,4	-34,8

Джерело: Складено авторами на основі: [6, с.275]

Як свідчать результати аналізу, пропозиція А забезпечує краще співвідношення ціни та якості, ніж традиційне державне фінансування проекту, адже дозволяє заощадити біля 22,4 млн євро. Здійснення порівняльного аналізу відповідно до концепції "Value-For-Money" має доповнюватися якісним аналізом всіх наявних факторів впливу на проект.

Обидва методи – *PSC* та *CBA* багато в чому є схожими, оскільки передбачають використання показника *NPV* та мають враховувати витрати, понесені протягом усього життєвого циклу проекту. Разом з тим, метод *PSC* має ряд відмінностей. Так, при застосуванні *CBA* аналізуються як грошові потоки (сформовані кумулятивно), так і нематеріальні активи, то *PSC* розглядає безпосередньо грошові потоки, не беручи до уваги базу їх нарахування. Таким чином, негрошові статті, такі як амортизація, не завжди враховуються.

З урахуванням зазначеного вище, можна визначити послідовність основних етапів проведення порівняльного аналізу альтернативних варіантів реалізації проектів (з приватним партнером та без його участі) (рис. 2). Насамперед, ініціюється проект, спосіб реалізації якого обирається за результатами аналізу проекту на засадах публічно-приватного партнерства та традиційним способом на основі державних закупівель. Якщо чисті приведені витрати за базовим проектом нижче, ніж за проектом *PPP*, обирається спосіб традиційних державних закупівель, якій піддають повному аналізу вигод та витрат (*CBA*), й остаточно визначають спосіб реалізації (пряме державне фінансування або державні закупівлі). У разі перевищення витрат базового варіанту над варіантом *PPP*, реалізація проекту здійснюється на засадах публічно-приватного партнерства.

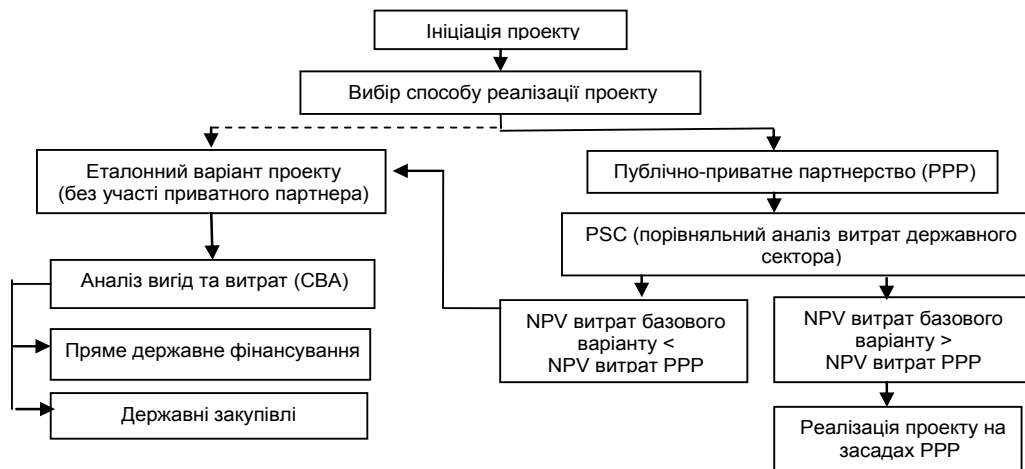

Рис. 2. Послідовність основних етапів проведення порівняльного аналізу альтернативних варіантів реалізації проектів (з приватним партнером та без його участі)

Джерело: Складено авторами за результатами дослідження

Проте, незважаючи на те, що *PSC* є одним з найпопулярніших методів оцінки та широко використовується у проектному аналізі, з приводу його застосування точаться гострі дискусії щодо надійності і точності розрахунків, складності фінансового моделювання.

Основними аргументами проти використання даного підходу є такі:

- 1) *виключення важливих ризиків*. Деякі ризики мають потенціальний вплив на вартість проекту, проте в умовах невизначеності їх важко оцінити, тому очікувана вартість проекту обчислюється без урахування їх впливу. В країнах з перехідною економікою такі ризики – основна причина перегляду умов контракту *PPP*;
- 2) *відсутність консенсусу щодо ставки дисконтування*. Невизначеність щодо вибору відповідної ставки дисконтування та прогнозування майбутніх грошових потоків;
- 3) *можливість маніпулювати даними*. Розрахунок результативності базового проекту – *PSC* – залежить від суб'єктивної оцінки, тому незначні зміни в оцінці впливу ризиків та величини ставки дисконтування можуть мати непередбачувані наслідки для кошторису.

Підтвердженням того, що метод *PSC* є складним та неоднозначним при його застосуванні є висновки державного аудиторського звіту Естонії, у якому зазначено, що естонські державні органи при оцінці відносної привабливості *PPP* не належним чином використовують метод *PSC*. Результати реалізації проектів *PPP* були оцінені шляхом примітивного розрахунку, а вигоди про-

екту були визначені як скорочення собівартості і отримання прибутку. Як наслідок, були підписані несприятливі і непрозорі контракти, які включали завищену вартість, надмірний прибуток та премію за ризик. За умов належної оцінки багато проектів *PPP* було б відхилено (дослідження в Естонії свідчать про те, що витрати довгострокових проектів *PPP* на 25 % перевищують аналогічні проекти державних закупівель) [9, с. 5].

Слід зазначити, що метод *PSC* не використовується в Україні. На наш погляд, це може бути спричинено наступним:

- 1) відсутність об'єктивної статистичної бази для обчислення вартості проекту, який триватиме протягом 25 – 30 років, що пов'язано з початковим етапом розвитку відносин публічно-приватного партнерства в Україні, а також з довгостроковістю самих проектів;
- 2) відсутність адаптованої для країн СНГ методики з урахуванням особливостей, та ризиків, притаманних цим країнам та їх ринкам;
- 3) висока вартість і трудомісткість фінансового моделювання у разі застосування методу *PSC*;
- 4) використання механізму *PPP*, перш за все, з метою залучення приватного капіталу у великомасштабні проекти з мінімальною державною участю, що за умов відсутності державного фінансування проекту створює підстави для розгляду даного способу залучення коштів як єдиного серед можливих.

Доцільність реалізації проекту на засадах публічно-приватного партнерства може здійснюватися також на

основі конкурсного відбору. Для дотримання принципів прозорості, об'єктивності та недискримінаційності конкурсу з визначення приватного партнера існують певні механізми відбору. В Україні організація конкурсу, його проведення та визначення переможця здійснюються Кабінетом Міністрів України чи уповноваженим ним органом – щодо об'єктів державної власності; Радою міністрів Автономної Республіки Крим – щодо об'єктів, які належать Автономній Республіці Крим; місцевими радами – щодо об'єктів комунальної власності. Механізм конкурсу визначено згідно діючого Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2011 р. № 384 [2].

Як свідчить зарубіжна практика, процедура конкурсного відбору передбачає ретельний аналіз пропозицій з огляду на їх стратегічну доцільність та життєздатність. В окремих випадках ініціатору пропозиції можуть надаватися наступні переваги:

1) додавання бонусних балів в межах офіційного процесу оцінки заявок;

2) надання права перевершити кращу конкуруючу заявку, пропонуючи власну більш вигідну альтернативу (система *Swiss Challenge*);

3) надання права автоматичної участі у фінальному етапі конкурсу;

4) застосування методу *Best and Final Offer (BAFO)* у разі проведення багатоетапного конкурсу, який передбачає включення в тендер додаткових етапів концесією, скорочення кількості учасників та їх наступне оцінювання на основі остаточних та удосконалених пропозицій та отримання належних фінансових гарантій;

5) виплата компенсації автору проектної ініціативи державою, переможцем тендеру або водночас обома.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідження особливостей використання методичних підходів до оцінювання ефективності проектів публічно-приватного партнерства свідчить про поширеність використання методів *CBA* – вигід та витрат й *PSC* – компаратора державного сектору. Метод *PSC* базується на порівнянні результатів оцінки чистої приведеної вартості і ризиків протягом усього життєвого циклу проекту, що реалізується традиційним для держави способом (дер-

жавних закупівель) та на засадах публічно-приватного партнерства. У разі застосування методу *PSC* точність отриманих результатів залежить від правильності оцінки доходів, витрат і ризиків проекту. В свою чергу, при використанні методу *CBA* здійснюється порівняння за кожною проектною пропозицією сукупних приведених витрат і вигід від реалізації проекту. Вибір конкретного методу оцінки залежить від розвитку відносин публічно-приватного партнерства, рівня економічного розвитку країни, фінансових умов, інвестиційного клімату в країні та ін. Так, українська методика оцінки ефективності здійснення ППП базується на методі *CBA*. Проте, зрозуміло, що досі відсутні чіткі критерії щодо вибору універсального методу оцінки ефективності проектів ППП для досягнення поставленої мети державою.

1. Закон України "Про державно-приватне партнерство" №2404-VI від 01.07.2010 р. [Електронний ресурс]/ Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>. 2. Порядок проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної, комунальної власності та об'єктів, які належать Автономній Республіці Крим [Електронний ресурс]/ Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2011 р. № 384. – Режим доступу: <http://www.iportal.rada.gov.ua>. 3. Андруцький Р. AD НОС аналіз інвестицій на основі *CBA* [Електронний ресурс]/ Р. Андруцький // "Учет и финансы". – 2009. – № 1. – Режим доступу: <http://www.cfin.ru/>. 4. Боронос В., Котенко Н. Вплив комплементарності розподілу ризиків на ефективність застосування публічно-приватного партнерства у сфері екологічних послуг / В. Боронос, Н. Котенко // Механізм регулювання економіки, – 2011, – № 1, – с.54-66. 5. Назаров Д. Аналіз фінансової вигоди – ключ к информированным решениям государства в проектах ГЧП [Електронний ресурс] / Д. Назаров // "Корпоративные стратегии". – 2010. – №25 (9341), – с.6-7. – Режим доступу: <http://www.cdipravo.ru>. 6. Akintoye A., Beck M. Policy, finance & management for public-private partnerships. / A. Akintoye, M. Beck / Published by Blackwell Publishing Ltd, London, 2009 – 457 p. 7. Burger Ph., Hawkesworth I. How To Attain Value for Money: Comparing PPP and Traditional Infrastructure Public Procurement [Електронний ресурс]/ Ph. Burger, I. Hawkesworth // OECD Journal on Budgeting. – 2011. – № 1, – p.91-146. – Режим доступу: <http://www.oecd-ilibrary.org>. 8. Grimsey D., Lewis M. Public-private partnership: the worldwide revolution in infrastructure provision and project finance/ D. Grimsey, M. Lewis. – Edward Elgar publishing Ltd, – 2004, – 285 p. 9. Pangeran M., Wirahadikusumah R. Challenges in implementing the public sector comparator for bid evaluation of PPP's infrastructure project investment [Електронний ресурс] / M. Pangeran, R. Wirahadikusumah // Proceedings of the First Makassar International Conference on Civil Engineering (MICCE2010), March 9-10, 2010. – Режим доступу: <http://www.ftsl.itb.ac.id>

Надійшла до редколегії 19.11.12

УДК 310.312

С. Огребя, асп.
(КНУ імені Тараса Шевченка)

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО СТАТИСТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

В статті представлено процес гармонізації аналітичного забезпечення кількісного вимірювання обсягів економіки, яка безпосередньо не спостерігається, у світі та запропоновано аналітичне забезпечення комплексного статистичного оцінювання тіньової економіки.

Ключові слова: аналітичне забезпечення, тіньова економіка, економіка, яка безпосередньо не спостерігається, неформальна економіка, комплексний підхід.

В статье представлен процесс гармонизации аналитического обеспечения количественного измерения объемов ненаблюдаемой экономики и предложено аналитическое обеспечение комплексного статистического оценивания теневой экономики.

Ключевые слова: аналитическое обеспечение, теневая экономика, ненаблюдаемая экономика, неформальная экономика, комплексный подход.

In the article the process of the harmonization of the analytical framework for quantity evaluation of the non-observed economy in the world is presented and new analytical framework for complex statistical assessment of the shadow economy is proposed.

Keywords: analytical framework, shadow economy, non-observed economy, informal economy, complex approach.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання тіньові економічні процеси набули значних масштабів, тому статистичний облік лише офіційної економіки є недостатнім для об'єктивної оцінки соціально-економічного розвитку країни та розробки ефектної державної економічної політики. Тіньова економіч-

на діяльність набула не менш значущої суспільної реальності, ніж "відкрита" офіційна економіка. Отже, для оцінки обсягів тіньової економіки з метою розробки системи заходів, спрямованих на подолання її негативного впливу на розвиток країни, необхідно створити дієву методичну базу для її кількісного вимірювання. Основ-

© Огребя С., 2013

ним та найбільш ґрунтовним етапом цього процесу є формування аналітичного забезпечення статистичного оцінювання тіньової економіки, яка допоможе зрозуміти сутність, структуру та базові напрями здійснення розрахунків обсягів цього явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових праць, в яких досліджуються проблеми тіньової економіки у цілому та окремі її сфери і аспекти зокрема, необхідно виділити дослідження таких зарубіжних вчених, як: Блейдс Д., Даллаго Б., Джонсон С., Енсте Д., Зойдо-Лобатон П., Ісааксен А., Кабір М., Кауфман Д., Квіст Г., Лако М., Мауро П., Могенсен Г., Роуз-Акерман С., Сторм С., Танзі В., Фей Е., Фрей Б., Хілл Р., Шнайдер Ф.

Серед вітчизняних дослідників даній проблематиці у своїх працях приділяли увагу: Базилевич В.Д., Базиліук А.В., Бородюк В.М., Варналій З.С., Коваленко С.О., Мазур І.І., Мандибуря В.О., Прилипко Ю.І., Харaziшвілі Ю.М.

Метою дослідження є формування аналітичного забезпечення статистичного оцінювання тіньової економіки з урахуванням комплексного підходу до сутності та структури цього явища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність аналітичного забезпечення статистичного оцінювання тіньової економіки полягає у розподілі тіньових видів діяльності на групи, які допомагають їх ідентифікувати та коректно та правильно виміряти. Першою країною світу, яка на початку 1990 років за підтримки Європейської комісії розробила та впровадила у практику аналітичну засади дослідження тіньової економіки, була Італія. Відповідно до цих розробок тіньова економічна діяльність розбивається на три групи: економічна діяльність незареєстрованих одиниць, недосліджена економічна діяльність та економічна діяльність, дані про яку є викривленими. З того часу процес статистичного вивчення тіньової економіки набув потужного розмаху. Серед найбільш вагомих та суттєвих етапів цього процесу слід відмітити розробку Європейським комітетом статистики (Євростатом) двох пакетів рекомендацій щодо кількісного вимірювання економіки, яка безпосередньо не спостерігається, головною метою яких було забезпечення систематизованого, уніфікованого та максимально повного вивчення цього явища. Перший варіант рекомендацій був розроблений у 1998–1999 рр. та містив аналітичні засади, які пропонують поділити невидиму економіку на вісім агрегованих груп. Це аналітичне забезпечення отримало назву "аналітична основа Т1–Т8".

Згідно цього аналітичного забезпечення економіка, яка безпосередньо не спостерігається поділяється на чотири інтегральні типи: прихована економіка (зі статистичних та економічних причин), неформальна економіка, незаконна економіка та інші види. Статистичними причинами неврахування економічної діяльності у національних рахунках є непередставлення звітності, використання неактуальної інформації реєстрів та наявність незареєстрованої економічної діяльності. Непредставлення звітності (тип Т1) виникає, коли суб'єкти економічної діяльності навмисно або випадково не надають дані про свою діяльність до органів статистики. Реєстр підприємств може втратити актуальність (тип Т2) через наявність у реєстрах так званих "мертвих одиниць" (більш не існуючих підприємств), неврахування створення нових підприємств, невірну інформацію про підприємства внаслідок їх реорганізації, помилкову інформацію про вид економічної діяльності, розмір або адресу підприємства. Підприємства можуть бути незареєстрованими по статистичним причинам (тип Т3) внаслідок швидкого кругообігу підприємств, який є поширеною

проблемою в країнах, де частка малих підприємств особливо велика, або внаслідок відсутності адекватного законодавства, яке регулює діяльність статистичних органів, або через недоліки в статистичній системі [4].

Економічними причинами неврахування органами статистики частини господарської діяльності є викривлення звітних даних та наявність незареєстрованих одиниць. Звітні дані можуть бути викривлені (тип Т4) з метою ухилення від сплати податків, внесків до фондів соціального страхування та ін. Деякі підприємства можуть бути неврахованими органами офіційної статистики (тип Т5) внаслідок того, що їх власники ухилялись від обов'язкової реєстрації з метою уникнення додаткових витрат (податків на додану вартість, внесків до фондів соціального страхування, затрат, пов'язаних з дотриманням стандартів безпеки, санітарних норм та ін.) [4].

До неформального сектору (тип Т6) відносяться підприємства, які можуть бути неврахованими тому, що від них не вимагається здійснювати реєстрацію згідно з діючим законодавством. Підприємства, які здійснюють незаконну економічну діяльність, (тип Т7) в більшості випадків залишаються незареєстрованими. У деяких випадках вони можуть бути зареєстрованими, але з невірною характеристикою діяльності. Наприклад, нелегальні публічні будинки можуть характеризуватись як оздоровлюючі клуби або масажні салони, а незаконні ігрові заклади – як нічні клуби та ін. Неврахування економічної діяльності по іншим, ніж вищеперераховані, причинам виникає внаслідок багатьох факторів, але найбільшу частку такої діяльності складає виробництво домогосподарств для власного кінцевого використання [4].

Другий пакет рекомендацій Євростату щодо статистичного вивчення оцінки невидимої економіки був оприлюднений у 2003 році. Згідно з цими рекомендаціями було удосконалене групування економіки, яка безпосередньо не спостерігається з метою уточнення меж її структурних елементів. У відмінності від "аналітичної основи Т1–Т8", яка розбиває невидиму економіку на вісім груп, більш пізніша версія аналітичного забезпечення 2003 року включає в себе всього сім груп та має назву "аналітична основа N1–N7". Головною відмінністю між цими двома групуваннями невидимої економіки є те, що якщо "аналітична основа Т1–Т8" фокусується на проблемних областях невидимої економіки, то "аналітична основа N1–N7" базується на групуванні суб'єктів економічної діяльності згідно з можливим неповним охоптом їхньої діяльності [5].

Згідно "аналітичної основи N1–N7" сім типів економіки, яка безпосередньо не спостерігається можна об'єднати у чотири більш агреговані групи: незареєстрована економічна діяльність, недосліджена економічна діяльність, діяльність, дані про яку є викривленими, неохоплена або неповністю охоплена статистичним спостереженням економічна діяльність через недоліки статистичної системи.

До незареєстрованої економічної діяльності відноситься діяльність суб'єктів економічної діяльності (СЕД), які навмисно не реєструються з метою ухилення від сплати податків та обов'язкових соціальних внесків (тип N1); діяльність СЕД, які навмисно не реєструються через ведення забороненої діючим законодавством діяльності (тип N2); діяльність СЕД, яким не обов'язково реєструватись (тип N3), наприклад, виробництво домогосподарствами товарів та послуг для власного кінцевого споживання [5].

У структурі недослідженої економічної діяльності слід виділити діяльність юридичних осіб, яка не досліджена органами офіційної статистики (тип N4) внаслідок неактуальності реєстрів підприємств, помилкових

даних про підприємства у органах офіційної статистики або не включення у обстеження підприємств, обсяги діяльності яких є нижчими, ніж порогове значення, яке є суттєвим для обстеження; недосліджену органами офіційної статистики економічну діяльність зареєстрованих підприємств (тип N5) через помилки або недоліки системи статистичного спостереження [5].

Економічну діяльність, дані про яку є викривленими (тип N6) здійснюють суб'єкти економічної діяльності, які намагаються частково ухилитися від сплати податків та обов'язкових соціальних внесків. Найбільш поширеними методами приховування частини діяльності є ведення подвійної бухгалтерії, сплата заробітної плати у конвертах, шахрайство з податком на додану вартість та ін. Тип N7 економіки, яка безпосередньо не спостерігається, поділяється на два підтипи: N7a – економічна діяльність, дані про яку відображені не в повному обсязі через недоліки статистичного спостереження (заробітна плата у натуральній формі, чайові та ін.); N7b – економічна діяльність, дані про яку невірно або некоректно зібрані, оброблені та згруповані [5].

Згідно аналітичних основ, запропонованих у двох пакетах рекомендацій Євростату, економіка, яка безпосередньо не спостерігається, досить коректно та обґрунтовано розбивається на групи для цілей статистичного вивчення цього явища. Але проблема полягає у тому, що відповідно до комплексного підходу до кількісного вимірювання тіньових економічних процесів такі поняття, як "економіка, яка безпосередньо не спостерігається" та "тіньова економіка" мають певні відмінності.

Термін "економіка, яка безпосередньо не спостерігається" був запропонований спеціалістами-статистиками Європейського комітету статистики у 2002 році з метою характеристики економічної діяльності, яка не включається у офіційні розрахунки валового внутріш-

нього продукту, і яка охоплює наступні сектори господарювання (рис.1):

- неформальна економічна діяльність;
- прихована економічна діяльність;
- нелегальна економічна діяльність;
- виробництво домогосподарствами для власного кінцевого використання;
- виробництво, яке не враховане внаслідок недоліків у програмі збору даних [4].

Згідно комплексного підходу тіньова економіка включає в себе такі сектори економічної діяльності:

- неформальна економічна діяльність;
- прихована економічна діяльність;
- нелегальна економічна діяльність;
- фіктивна економіка і кримінальна розподільча діяльність.

До тіньової економіки не включаються обсяги виробництва домогосподарствами для власного кінцевого використання та недоліки у програмі збору даних, тому що ці сегменти відсікаються із запропонованої сутності об'єкта дослідження через врахування економічного змісту тіньової економіки, оскільки ця категорія характеризує не просто обсяги діяльності, яку з тих чи інших причин неможливо прямо відобразити у реєстрах офіційної статистики, але реальні приховані від органів державної влади економічні процеси, наслідком прояву яких неможливість прямої статистичної реєстрації даних про їх обсяги. Вивчення фіктивної та кримінальної розподільної діяльності ґрунтується на тому, що поняття "економіка" включає в себе не тільки виробничу діяльність, але й відносини з розподілу та перерозподілу активів, та врахування перерозподільних видів активності є необхідною умовою для комплексного вивчення тіньової економіки.

Рис. 1. Сектори господарювання, які охоплюються поняттями "тіньова економіка" та "економіка, яка безпосередньо не спостерігається"

Джерело: Розроблено автором за результатами дослідження

Головною відмінністю між поняттями "економіка, яка безпосередньо не спостерігається" та "тіньова економіка" полягає у тому, що якщо метою вивчення першої є повний охоплення статистичним спостереженням виробничої діяльності для найбільш точного розрахунку валового внутрішнього продукту, то статистичне дослідження другої спрямовується на кількісне вираження усіх (як

виробничих, так і невиробничих) тіньових процесів, які відбуваються в економіці країни.

Таким чином, аналітичні основи Євростату потребують подальшого удосконалення та пристосування до потреб статистичного вивчення саме тіньової економіки. З цією метою пропонуємо аналітичне забезпечення з урахуванням комплексного підходу до кількісного вимірювання тіньової економіки (рис.2).

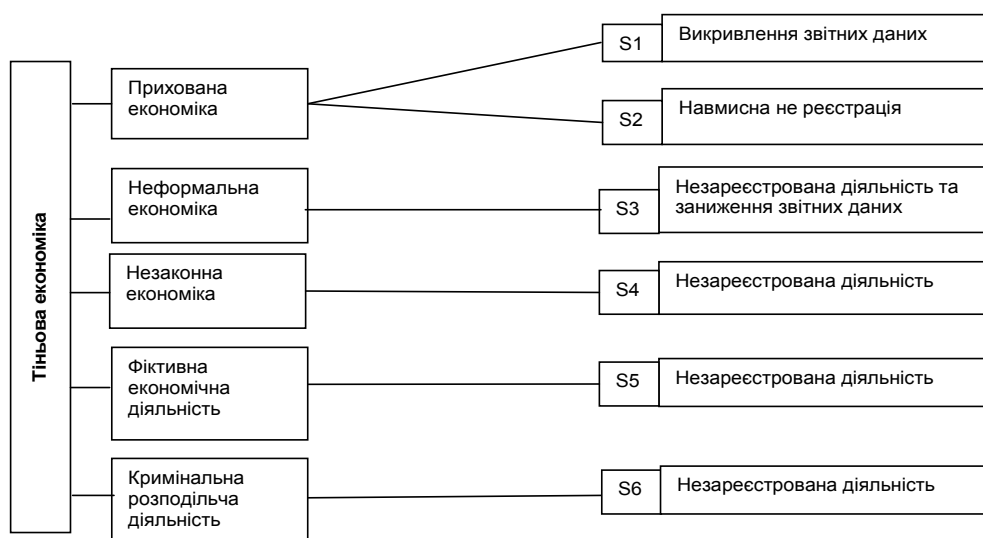

Рис. 2. Аналітична основа для статистичного вивчення тіньової економіки

Джерело: Розроблено автором за результатами дослідження

Згідно запропонованого аналітичного забезпечення тіньова економіка поділяється на шість груп (S1, S2, S3, S4, S5, S6), які можна об'єднати у п'ять видів: прихована економіка, неформальна економіка, незаконна економіка, фіктивна економічна діяльність та кримінальна розподільча діяльність. Прихована економіка складається з S1 – прихованої економічної діяльності, причиною якої є викривлення даних фінансової та/або податкової звітності, та S2 – прихованої діяльності, причиною якої є відмова від реєстрації. В загалом приховану економіку можна охарактеризувати як господарську діяльність, яка повністю або частково уникає моніторингу та контролю державних органів з метою ухилення від сплати податків, внесків в органи державного страхування та невиконання обов'язкових адміністративних процедур та стандартів. До неформальної економіки (S3) відноситься економічна діяльність, яка ведеться незареєстрованими у відповідності із спеціальними нормами національного законодавства некорпорованими підприємствами домашніх господарств. Незаконна економіка охоплює такі типи діяльності, як виробництво та розповсюдження заборонених законом товарів та послуг, виробництво товарів та послуг не уповноваженими особами чи підприємствами, що не мають на це необхідної ліцензії, торгівля контрабандними товарами. Під фіктивною економікою (S5) можна розуміти невиробничу діяльність, яка відображає процес протиправного перерозподілу ресурсів або активів у межах офіційної економіки. Таким чином, фіктивна економіка охоплює спекулятивну діяльність, хабарництво, шахрайство, отримання вигід та пільг на основі організованих корумпованих зв'язків. Кримінальна розподільча діяльність представляє собою процес перерозподілу ресурсів та активів шляхом розбою, грабежу, крадіжок та здирництва. Злочини проти особи та майна не розгля-

даються в Системі національних рахунків як економічні операції та не включаються у межі виробництва. Але для більш повної характеристики такого явища як тіньова економіка необхідною умовою є включення цих видів діяльності у розрахунки, оскільки кримінальна розподільча діяльність є частиною тіньових економічних процесів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, запропоноване аналітичне забезпечення комплексного статистичного оцінювання тіньової економіки, яке включає в себе дослідження не тільки виробничої діяльності, але й розподільчих та перерозподільних операцій, допомагає всебічне охарактеризувати тіньові економічні процеси. Це обґрунтовується тим, що економічна діяльність – це не тільки виробництво товарів та послуг (створення доданої вартості), але й система відносин між її суб'єктами, пов'язана з володінням, розпорядженням, користуванням активами. Тому, на нашу думку, сформовані аналітичні засади є змістовним підґрунтям для розробки організаційно-методичного забезпечення комплексної та об'єктивної оцінки обсягів тіньової економіки.

1. Мазур І.І. Детінізація економіки України: теорія та практика [Текст]: [монографія] / І.І. Мазур – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2006. – 239 с.
2. Прилипко Ю.І. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання [Текст]: [монографія] / Ю.І. Прилипко, Ю.М. Харазішвілі – К.: НІСД, 2011. – 31 с.
3. Рябушкин Б.Т. Методы оценки теневого и неформального секторов экономики [Текст]: [монографія] / Б.Т. Рябушкин, Э.Ю. Чурилова – М.: Финансы и статистика, 2003. – 144 с.
4. Measuring the Non-observed economy: A Handbook. – OECD, Paris, 2002. – 297 p.
5. Non-observed economy in national accounts. Survey of Country Practices. – United Nations, New York and Geneva, 2008. – 340 p.
6. Schneider F. The Shadow Economy in Europe, 2011. – Chicago, Illinois: A.T. Kearney, 2011.

Надійшла до редколегії 20.11.12

УДК 314.3 (477)

З. Пальян, канд. экон. наук, доц.
(КНУ им. Т. Шевченко)**ФАКТОРЫ ДИНАМИКИ РОЖДАЕМОСТИ В УКРАИНЕ: СТАТИСТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА**

В работе представлены результаты статистического оценивания влияния демографических и медико-биологических факторов на динамику рождаемости в Украине. Мультипликативная модель рождаемости Бонгаарта позволяет оценить роль каждой детерминанты в формировании суммарного коэффициента плодovitости.

Ключевые слова: динамика рождаемости, детородная активность, индексная модель, медико-демографические детерминанты рождаемости.

В роботі подано результати статистичного оцінювання впливу демографічних та медико-біологічних чинників на динаміку народжуваності в Україні. Мультиплікативна модель народжуваності Бонгаарта дозволяє оцінити роль кожної детермінанти у формуванні сумарного коефіцієнта плідності в Україні.

Ключові слова: динаміка народжуваності, дітородна активність, індексна модель, медико-демографічні детермінанти народжуваності.

This paper presents the results of statistical estimation impact of demographic and medico-biological factors on Ukraine's fertility trends. The Bongaarts fertility multiplicative model makes it possible to assess the role of each determinant in the formation of the total fertility rate in Ukraine.

Key words: fertility trend, childbearing activity, index model, medico- demographic fertility determinants.

Постановка проблемы. Характерной особенностью стран, вступивших в стадию демографической зрелости, в том числе и Украины, является переход на модель малодетности, преимущественно однодетности. В то же время, некоторым высокоразвитым странам таким как, Франция, Норвегия, Швеция, Дания и Финляндия, удается удерживаться на уровне простого замещения поколений. Следовательно, на фоне неотвратимых процессов современного режима воспроизводства, существенную регулирующую роль выполняют факторы государственной демографической политики. Возникает вопрос, способен ли имеющийся в стране демографический потенциал адекватно "ответить" на пронаталистические меры? Насколько сложившийся комплекс факторов рождаемости может определять интенсивность и динамику детородной активности населения?

К числу непосредственных детерминант рождаемости относятся демографические и медико-биологические факторы. Не менее важную роль играют, так называемые непрямые детерминанты: социально-экономические (занятость женщин в общественном производстве, уровень доходов и социальных гарантий, жилищные условия и пр.), культурно-психологические (образовательно-профессиональный уровень населения, в том числе женщин, этнические-религиозные традиции и др.), а также экологические.

Анализ последних исследований и публикаций.

Изучению факторов рождаемости, современных тенденций репродуктивного поведения населения в контексте его естественного воспроизводства посвящены научные работы многих зарубежных и отечественных авторов, в частности, Дж. Бонгаарта, В.А. Борисова, А.Г. Вишневского, С.В. Захарова, И.А. Курило, В.С. Стешенко и др.

Целью исследования является статистический анализ динамики рождаемости в Украине с учетом влияния медико-демографических детерминант. Исследование осуществлялось по данным Государственной службы статистики Украины за 1991-2010 гг., Центра медицинской статистики Минздрава Украины и результатам социологических обследований "Репродуктивное здоровье населения Украины".

Основной материал исследования. Количество родившихся зависит от численности и половозрастного соотношения поколения родителей, а также от их брачной и детородной активности. Детородная активность характеризуется повозрастной плодovitостью женщин, брачной и внебрачной рождаемостью, очередностью рождений, а также желанием и реальными намерениями иметь детей, или ограничивать их количество в семье или союзе. Медицинские факторы

чаще рассматривают в контексте их дестимулирующей функции, а именно плодовых и младенческих потерь (мертворождения, спонтанные аборт, преждевременные роды, внематочная беременность), а также бесплодия, которые можно считать, если напрямую, то вероятной потерей числа не рожденных младенцев. Особую роль играет состояние репродуктивного здоровья населения и система планирования семьи, в частности, применение средств контрацепции и распространенность искусственного прерывания беременности.

Естественная плодovitость определяется вероятным количеством детей, которое может родить одна женщина за всю свою детородную жизнь, находясь в брачных отношениях (браке или союзе с партнером) и сознательно не ограничивая зачатия и рождения. Попытаемся оценить роль отдельных медико-демографических детерминант в формировании показателя суммарной рождаемости женщин Украины с помощью мультипликативной индексной модели Дж. Бонгаарта [1]:

$$TFR = TF \cdot Ct \cdot Ca \cdot Cc \cdot Cm,$$

где TFR – суммарный коэффициент рождаемости; TF – суммарный коэффициент плодovitости, Ct – индекс влияния послеродовой стерильности, Ca – индекс влияния распространенности абортов, Cc – индекс влияния контрацепции, Cm – индекс влияния брачного состояния.

Предполагая, что каждая украинская женщина за весь свой детородный возраст без любых ограничений может родить 13 детей (нижний предел интервала максимальной плодovitости 13 – 17 детей), то по данным индексной модели, регулируемая рождаемость в современных условиях Украины может составлять в среднем 2,3 ребенка в расчете на одну женщину:

$$TFR = 13 \cdot 0,816 \cdot 0,769 \cdot 0,345 \cdot 0,816 = 2,297.$$

Если учесть возможные репродуктивные потери, которые по оценкам специалистов составляют приблизительно 20-25 % всех беременностей [2, с. 43], а также преждевременные роды, в которых живыми рождается примерно 30 % младенцев и смертность недоношенных детей, составляющая 50-60 % перинатальной смертности [9, с.26], тогда суммарный коэффициент рождаемости может быть в Украине на уровне 1,8 ребенка:

$$TFR = 10 \cdot 0,816 \cdot 0,769 \cdot 0,345 \cdot 0,816 = 1,767.$$

Оба показателя определялись, с учетом реальной распространенности искусственных абортов в Украине, длительности послеродовой стерильности (в том числе лактационного периода), доли женщин, которые находятся в союзе и используют любой метод контрацеп-

ции, эффективности методов контрацепции, брачной и внебрачной рождаемости.

Таким образом, при современных условиях, от каждой украинской женщины можно ожидать в среднем за всю ее репродуктивную жизнь рождения около 1,767 ребенка. Фактически же в 2010 году суммарный коэффициент рождаемости составил 1,445 ребенка. Можно ли расценивать разницу в 0,322 (322 ребенка на 1000 женщин) между потенциальным и фактическим показателями суммарной рождаемости индикатором размера возможных "репродуктивных потерь"? Следует учесть, что в этом "эталонном" уровне не учтено влияние таких демографических факторов, как численность репродуктивного контингента и его половозрастная сбалансированность. За период независимости 1991-2010 гг. число лиц в возрасте 15-49 лет уменьшилось незначительно с 24,26 млн до 23,04 млн чел., т.е. ежегодно в среднем

на 0,03 %. Одновременно сгладилась диспропорция пола в репродуктивном контингенте. Так, в 2010 г. на каждую тысячу женщин детородного возраста приходилось 984 мужчин, против 968 мужчин в 1991 г. С учетом 3-х летнего лага возраста брачных партнеров (данные Всеукраинской переписи населения 2001 г.), лучше всего "обеспечены" партнерами женщины самых молодых возрастных групп 15-19 лет и 20-24 года. Причем, вторая группа пока еще остается лидером в выполнении детородной функции. Менее сбалансированы потенциальные брачные партнеры старших возрастов 35-49 лет, хотя за последние 9 лет детородная активность женщин этого возраста увеличилась почти вдвое, в основном за счет рождения детей второй очередности.

Оценка влияния структурных факторов и возрастной плодородности осуществлялась с помощью трех факторной индексной модели (табл.1).

Таблица 1. Расчетные показатели изменения численности родившихся с учетом структурных факторов и повозрастной рождаемости в Украине за 1991 – 2010 гг.

Факторы изменения численности родившихся	Расчетная величина изменения численности родившихся за 1991 – 2010 гг.		
	абсолютная, тыс чел.	относительная, %	темп изменения, %
В целом	-129,4	79,8	-20,2
в том числе за счет:			
– возрастной плодородности женщин	-131,3	79,5	-20,5
– возрастной структуры женщин детородного контингента	-38,1	94,4	-5,6
– соотношения полов потенциальных брачных партнеров детородного возраста	40,0	106,3	6,3

Источник: Авторские расчеты по данным Госслужбы статистики Украины

За период 1991-2010 гг. численность родившихся в Украине уменьшилась на 20,2 %. Такие репродуктивные потери обусловлены, в первую очередь, снижением интенсивности деторождений во всех возрастных группах. Отрицательно повлияло постарение материнского контингента (-5,6 %). Как видим, среди структурных факторов положительно значимым оказалось установление благоприятного баланса полов среди потенциальных брачных партнеров (+6,3 %), что компенсировало потери численности родившихся от изменения возрастной структуры детородного контингента. Однако, репродуктивный эффект в результате подобного удачного соотношения полов зависит от характера брачного поведения населения.

В последние годы в Украине начали укореняться неформальные брачные отношения, особенно среди молодежи. По данным Всеукраинской переписи населения 2001 года, в юридически незарегистрированном браке состояло 25,3 % мужчин и 19,2 % женщин в возрасте 15-19 лет [8, с. 35]. Причем, именно у женщин 15-19 лет наблюдается наибольшая доля внебрачных детей (35 % от всех рожденных этими матерями). Тенденция распространения в Украине неформальных союзов и отсрочки юридической регистрации брака, особенно среди молодежи, является примером наследования не лучших "западных стандартов жизни". При консенсуальных взаимоотношениях и сожительстве затягивается период адаптации партнеров и формируется хроническое состояние семейной неопределенности. В результате, за 19 последних лет доля рождений вне зарегистрированного брака выросла практически вдвое и в 2010г. составила 21,9 % против 11,9 % в 1991 г. Следует заметить, что официально регистриру-

емый процент внебрачных детей может быть несколько завышенным в связи с тем, что определенные слои населения, обычно маргинальные, сознательно не оформляют брачные отношения из меркантильных соображений, например, получения государственных льгот или субсидий.

В целом, за период 1991-2010 гг. численность родившихся в Украине сокращалась ежегодно в среднем на 1,2 %. Вследствие стремительного падения детородной активности женщин, Украина ежегодно в течение 1991-2001 гг. недополучала в среднем по 26,8 тыс младенцев. Суммарный коэффициент рождаемости в 2001 году снизился до небывалого за всю историю страны уровня 1,09 ребенка в расчете на одну женщину детородного возраста (рис.1). Начиная с 2002 года, наблюдается оживление детородной деятельности почти во всех возрастных группах женщин и, особенно в тех возрастах, на которые приходятся рождения второго ребенка. Так, в группе 25-29 лет рождаемость возросла в полтора раза (ежегодно в среднем на 4,6 %), а в возрасте 30-49 лет более чем вдвое. То есть, наблюдается эффект компенсаторной реализации ранее отложенных рождений. Этому способствуют с одной стороны, некоторое улучшение благосостояния населения, а с другой – его адаптация к существующим условиям рыночной экономики. Постепенно начала восстанавливаться, разрушенная в годы переходного периода сеть детских дошкольных учреждений. Позитивную роль сыграло внедрение государственных программ планирования семьи, материальной поддержки родителей новорожденных, в частности, увеличения одnorазовой помощи при рождении детей каждой последующей очередности.

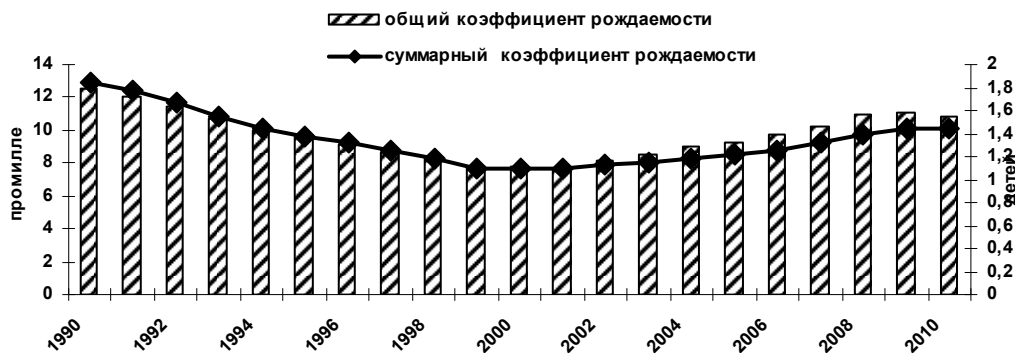

Рис. 1. Динамика общего и суммарного коэффициентов рождаемости в Украине, 1990 – 2010 гг.

Источник: Данные Госслужбы статистики Украины

Сегодня в Украине половина новорожденных – первенцы (50,8 %), причем, их вклад в суммарный коэффициент плодovitости в 2010 г. снизился на 12,3 п.п. по сравнению с 63,1 % в 2001 году. Одновременно увеличилась доля детей второй (36 %) и третьей (9,5 %) очередности рождения. В результате в 2010 г. имеем среднюю очередность рождений равную 1,72 ребенка. Очевидна существенная разница между этим показателем и суммарным коэффициентом рождаемости для условных поколений (1,445), что вызвано существенным изменением календаря репродуктивного поведения украинских родителей, а именно рождение детей в более старшем возрасте. Аналогичная ситуация наблюдается в ряде восточно-европейских стран, в частности, в Российской Федерации. Как справедливо отмечает С.В. Захаров, происходит "замедление темпов формирования семьи", что приводит к постарению по-возрастной модели рождаемости [5, с. 88-89].

В Украине за последние 6 лет явно наблюдается рождение, отложенных в кризисный период, детей 2-ой и 3-ей очередности, что привело к постарению материнского контингента. За 1991 – 2010 гг. средний возраст украинских матерей при рождении первых детей увеличился на 7,6 % и составил 24,1 года против 22,4 года в 1991 г. С меньшими темпами (+6,8 %) вырос средний возраст матерей при рождении детей всех очередностей, с 24,8 года до 26,5 лет. Такая динамика может свидетельствовать о начале перехода украинских женщин на западноевропейскую модель отложенных первых рождений. Это объясняется удлинением периода социализации молодых женщин, стремящихся получить высшее образование, а не редко и второе высшее, определенный профессиональный статус, постоянную работу, стабильную зарплату.

В то же время происходят структурные изменения в профиле возрастной рождаемости в пользу старших

репродуктивных групп. Если 19 лет тому назад основную детородную функцию выполняли 20-24-летние женщины, обеспечивая 44,2 % суммарной рождаемости, то в 2010 г. их доля сократилась почти на 30 %. В условиях определенной стабилизации материального положения семей, восстановления социальной инфраструктуры, реализуется естественная потребность семей в появлении вторых детей и, следственно, увеличивается интенсивность деторождений женщинами старшего возраста.

Детородная деятельность населения Украины регулируется, в том числе ограничивается состоянием его репродуктивного здоровья. Парадоксально, но состояние здоровья населения статистика оценивает не отсутствием болезней, а их наличием. Данные национальной статистики свидетельствуют о систематическом ухудшении состояния соматического и репродуктивного здоровья населения Украины. Одной из мер профилактики болезней репродуктивной системы является использование определенных средств контрацепции.

Результатом осуществления государственной программы планирования семьи является устойчивое снижение распространения абортoв (рис. 2). Бросаются в глаза диаметрально противоположные тенденции изменения рождаемости и частоты абортoв. В 2010 г. на каждую тысячу женщин детородного возраста зарегистрировано 15 абортoв и почти 43 живорождений. За последние 19 лет суммарный коэффициент абортoв снизился на 67 % и составил 0,52 абортa (против 1,6 в 1991 г.), т.е. каждая украинская женщина условного поколения за весь детородный период может сделать "пол-абортa", при сохранении существующей интенсивности абортoв. Разумеется, что наибольшая интенсивность абортoв отмечается в самом активном детородном возрасте 18-34 года (24,5 ‰ в 2010 г.).

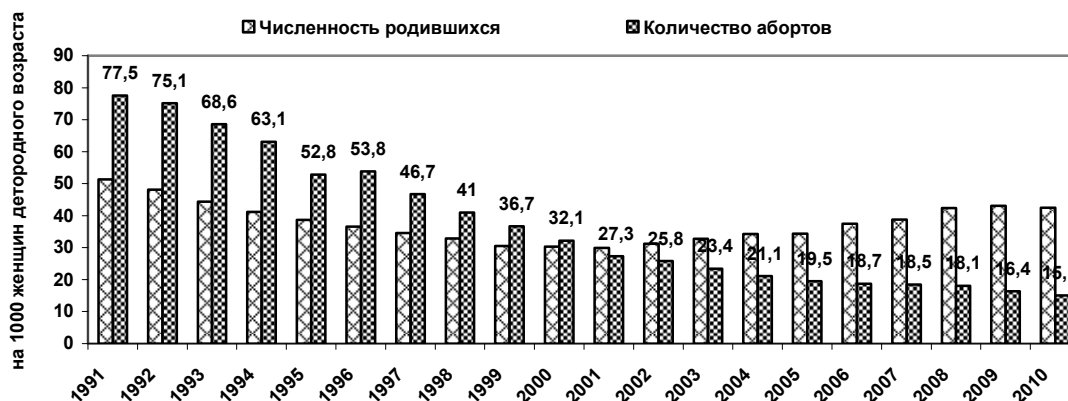

Рис. 2. Коэффициенты рождаемости и частоты абортoв на 1000 женщин детородного возраста в Украине, 1991 – 2010 гг.

Источник: МОЗ Украины

Как видно из рисунка 2, начиная с 2001 г. происходит восстановление репродуктивных потерь, а именно компенсация абортос числом живорожденных детей. Показатель компенсации искусственных репродуктивных потерь является соотношением численности живорожденных и количества абортос. Возникает вопрос, насколько положительная динамика распространенности абортос отражается на современном уровне рождаемости в Украине? Насколько сегодняшняя рождаемость нейтрализует искусственные репродуктивные потери от абортос?

За последние 19 лет общий уровень рождаемости ежегодно снижался в среднем на 0,6 % до 10,8 ‰ в 2010 г. В табл.2 приведены результаты расчета трехфакторной индексной модели общего коэффициента рождаемости с учетом: компенсации искусственных

репродуктивных потерь, частоты абортос на 1000 женщин детородного возраста и доли женщин детородного возраста в общей численности населения.

Очевидно, что снижение уровня рождаемости в стране (-10,7 %) сдерживалось уменьшением частоты абортос на 80,5 %, увеличением удельного веса детородного контингента (+8,1 %). На фоне сокращения частоты абортос и активизации детородной деятельности, уровень рождаемости за 1991–2010 гг. вырос в 4,2 раза путем компенсации искусственных репродуктивных потерь. Явный положительный эффект наблюдается на этапе выхода Украины из "репродуктивного коллапса" (2001–2010 гг), когда уровень рождаемости возрос на 38,5 %, несмотря на некоторое уменьшение доли женщин детородного возраста.

Таблица 2. Динамика общего коэффициента рождаемости с учетом распространенности абортос в Украине, 1991 – 2010 гг.

Показатель	Темпы изменения общего коэффициента рождаемости за период, %	
	1991–2010 гг.	в том числе за 2001–2010 гг.
Коэффициент рождаемости	89,3	138,5
в том числе с учетом:		
– компенсации искусственных репродуктивных потерь	423,7	253,8
– частоты абортос на 1000 женщин детородного возраста	19,5	55,3
– доли женщин детородного возраста в общей численности населения	108,1	98,6

Источник: Авторские расчеты по данным Госстата и МОЗ Украины

Рассматривая абортос как причину младенческих потерь, следует обратить внимание на изменения их структуры. За 1991 – 2009 гг резко сократилась доля абортос "по просьбе женщин" (-15,4 п.п.), а также миниабортос (-5,5 п.п.). Одновременно увеличился процент неуточненных (+18,4 п.п.) и спонтанных абортос (+1 п.п.). Следовательно, в последние годы часть искусственных абортос "ушла в тень", а часть (7 %) происходят вопреки желаниям беременных в форме выкидыша. Абортос, независимо от их формы наносят вред моральному и физическому здоровью, нередко приводя к последующим внутриутробным потерям и бесплодию.

В последние годы уровень зарегистрированного женского бесплодия колеблется в пределах 2,8-3,5 случая на 1000 женщин репродуктивного возраста. Бесплодие вызывает растущий за шесть лет уровень мужского бесплодия с 0,33 до 0,61 случая на 1000 мужчин в возрасте 15-59 лет. Этот скачек может объясняться большей выявляемостью ранее не регистрируемых патологий в процессе подготовки партнеров к экстракорпоральному оплодотворению, которые все чаще используются в рамках вспомогательных репродуктивных технологий. Лечение бесплодия является частью государственной политики стимулирования рождаемости. Учитывая высокую стоимость репродуктивных технологий, было принято решение оплачивать курс лечения за счет бюджетных средств.

Уровень желаемой рождаемости ограничивается внутриутробными потерями: мертворождениями, спонтанными абортос, преждевременными родами и внематочной беременностью. По данным медстатистики Украины доля мертворождений в числе внутриутробных потерь относительно невелика, в пределах 7 %. Основными причинами мертворождений являются внутриутробная гипоксия плода, его врожденные аномалии, а также беременность в раннем возрасте. В большинстве случаев этого можно избежать своевременным лечением железодефицитной анемии и назначением курса фолиевой кислоты, а также ранней ультразвуковой диагностикой.

Особого внимания требует невынашиваемость плода, которая составляет 2/3 всех внутриутробных по-

терь. Преждевременные роды и спонтанные абортос зачастую являются следствием предыдущих абортос, гормональных нарушений, патологий половых органов, неупорядоченных интимных отношений во время беременности. Большой риск преждевременных родов у подростков, женщин занятых на тяжелых работах.

Выводы из данного исследования и перспективы дальнейших исследований в данном направлении. Таким образом, забота о приумножении числа здорового потомства лежит на государственных социальных структурах и на самих будущих родителях. Государственная демографическая политика обязана касаться всех сфер жизни: социально-экономической, экологической, морально-этической, религиозной, воспитательной. Причем объектом воздействия должны быть не только женщины детородного возраста, но и мужчины, которые также отвечают за состояние здоровья пары и будущего ребенка, безопасность беременности, родов и материнства. Не меньшего внимания требуют подростки, от здоровья, образа жизни и сексуальной культуры которых зависит качество будущих поколений.

1. Bongaarts J. Fertility, biology and behavior: an analysis of the proximate determinants [Текст] / J. Bongaarts, R.G. Potter – New York: Academic Press, 1983 – 230 p. 2. Борисов В.А. Перспективы рождаемости [Текст] / В.А. Борисов. – М.: Статистика, 1976. – 248 с. 3. Довідник з питань репродуктивного здоров'я [Текст] / за ред. Н. Гойди. – К.: Вид-во Раєвського, 2004. – 128 с. 4. Залучення чоловіків до збереження здоров'я в Україні (аналітичний звіт) [Текст] / [Е.М. Лібанова, Г.В. Герасименко, С.В. Ничипоренко], Фонд народонаселення ООН в Україні. Мін-во сім'ї, молоді та спорту України. – К., 2006. – 70 с. 5. Захаров С.В. Демографический анализ эффекта мер семейной политики в России в 1980гг. [Электронный ресурс] // SPERO. Социальная политика, экспертиза, рекомендации, обзоры. 2006. №5. 33-69 (http://spero.socpol.ru/docs/№5_2006-33_69.pdf). 6. Курило І.О. Народжуваність в Україні: аналіз детермінант та статистична оцінка ефектів пронаталістських заходів [Текст] / І.О. Курило, Н.О. Рингач // Статистика України. – 2007. – №4. – С.80-89. 7. Население России 2008 [текст]: Шестнадцатый ежегодный демографический доклад [Текст] / Отв.ред. А.Г. Вишневский; Гос. ун-т. – Высшая школа экономики. М.: Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2010 – 352 с. 8. Перший Всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти [Текст] / [Власенко Н.С., Лібанова Е.М., Осауленко О.Г. та ін.]; за наук. ред. Кураса І.Ф., Пирожкова С.І. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 558 с. 9. Стан репродуктивного здоров'я в Україні (медико-демографічний огляд) [Текст] / [Н. Жилка, Т. Іркіна, В. Стещенко]; за ред. В. Стещенко; Ін-т економіки НАН України – К., 2001. – 68 с.

Надійшла до редакції 21.11.12

УДК 311.21:336

Н. Парфенцева, д-р екон. наук, проф.
(Національна академія статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики),
Л. Момотюк, канд. екон. наук, доц.
(Національна академія статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики)

РОЗРОБКА НОМЕНКЛАТУРИ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ З МЕТОЮ СТАТИСТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Розглянуто основні тенденції розвитку міжнародних та національних статистичних класифікацій, з метою статистичного оцінювання ринку фінансових послуг в Україні розроблено Номенклатуру фінансових послуг.

Ключові слова: класифікація, номенклатура, гармонізація, види економічної діяльності, продукція, фінансові послуги.

Рассмотрены основные тенденции развития международных и национальных статистических классификаций, с целью статистического оценивания рынка финансовых услуг в Украине разработано Номенклатуру финансовых услуг.

Ключевые слова: классификация, номенклатура, гармонизация, виды экономической деятельности, продукция, финансовые услуги.

The main trends of international and national statistical classification are considered. The Nomenclature of financial services is developed in order to assess statistically the market of financial services in Ukraine.

Keywords: classification, menu, harmonization, types of economic activities, production, financial services.

Постановка проблеми. Еволюція економічної системи обумовлює потреби її статистичного вивчення з метою оцінювання стану та передбачення подальшого розвитку. Основною передумовою статистичного вивчення економічної системи є розроблення та використання класифікацій, які дозволяють розподілити сукупність досліджуваних статистичних одиниць за певними ознаками і забезпечують можливість скористатися для цього спеціальними методами дослідження соціально-економічних явищ і процесів.

Класифікації відомі ще з часів шумерської культури, за допомогою яких були описані переліки предметів, що використовувались у побуті. Сучасний розвиток суспільства, використання інформаційно-комунікаційних технологій унеможливило оброблення будь-якої інформації без використання класифікацій. Класифікації у сучасному суспільстві набули ознаки своєрідної мови спілкування економістів, фінансистів, статистиків, менеджерів, фахівців інших спеціальностей, адже без використання єдиних кодів країн, валют, продукції, видів економічної діяльності неможливо уявити функціонування банківської та фінансової систем, оброблення інформації з продажу товарів та надання послуг у торговельній сфері, збирання та оброблення статистичної інформації, проведення міжнародних порівнянь у галузі статистики, обслуговування відвідувачів бібліотек та читальних залів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Статистичні класифікації почали стрімко розвиватися наприкінці першої половини XX століття за умов поглиблення торговельних стосунків між країнами напередодні Другої світової війни. Саме тоді (1938 р.) було розроблено першу Міжнародну статистичну торговельну класифікацію (SITC). Заснування Організації Об'єднаних Націй у 1945 р. започаткувало стрімкий розвиток статистичних класифікацій світового рівня.

Інтеграційні економічні процеси між країнами Європи у 60-х роках XX століття відкрили нову сторінку в історії розвитку статистичних класифікацій, яка характеризується створенням системи статистичних класифікацій багатонаціонального рівня.

Проголошення України незалежною державою обумовило необхідність створення системи національних статистичних класифікацій на базі міжнародних з метою здійснення міжнародних порівнянь статистичних даних країни.

У березні 1993 р. Президент України підписав Указ, де зазначено необхідність переходу країни на міжнародні стандарти у галузі обліку та статистики. 4 травня 1993 р. було ухвалено Постанову Кабінету Міністрів України № 326 "Про Концепцію побудови національної статистики

України" та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики", відповідно до якої з 1994 р. в Україні почали розроблятися 18 національних статистичних класифікацій, вісім з яких ґрунтуються на методології міжнародних статистичних класифікацій.

Для забезпечення можливості порівняння статистичних даних, при створенні основних національних статистичних класифікацій видів економічної діяльності, продукції, товарів у якості базових було використано похідні європейські класифікації у незмінному вигляді, а деталізацію (деагрегацію), що враховує національні особливості, здійснено на нижчих рівнях класифікації. Такий підхід забезпечив єдину інтерпретацію національних класифікацій з міжнародними, стандартизацію термінів, визначень, пояснень.

Процес створення системи статистичних класифікацій за Державною програмою переходу на міжнародну систему обліку і статистики в основному було завершено до 2000 р. Варто також зауважити, що система національних статистичних класифікацій не є статичною, незмінною структурою, а потребує постійного супроводження та удосконалення. Зміни у чинному законодавстві, перегляд міжнародних модельних статистичних класифікацій, виникнення нових потреб у вивченні певних об'єктів та явищ потребують внесення відповідних змін до класифікацій. Таким чином, постійно існує проблема перегляду і доопрацювання статистичних класифікацій з метою найточнішого опису ними явищ та процесів, що відбуваються в економіці країн.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Продовжуючи роботу у галузі статистичних класифікацій, Держкомстат України зобов'язався брати участь у черговому світовому перегляді та впровадженні міжнародних статистичних класифікацій, який передбачає оновлення національних статистичних класифікацій на базі європейських класифікацій: Статистичної класифікації видів економічної діяльності (NACE, Rev.2) та Класифікації продукції за видами діяльності (CPA, Rev.2).

У роботі над проектами оновлених версій національних статистичних класифікацій діяльності та продукції Держкомстат України дотримувався послідовності та строків, рекомендованих для їх розроблення та впровадження Статистичною комісією ООН на її тридцять восьмій сесії, а саме:

- розроблення національних адаптованих класифікацій діяльності 2009 р., продукції – 2010 р.;
- оновлення та актуалізація даних статистичних реєстрів підприємств – 2010 р.;

• використання переглянутих класифікацій у статистичних програмах – починаючи з 2011 р.

Результатом цієї роботи є оновлена редакція Класифікації видів економічної діяльності (ДК 009-2010), яка набула чинності в Україні з 01.01.2012 р.

Разом з цим, у державній статистичній діяльності застосовуються статистичні класифікації без статусу. Це так звані локальні довідники, які створюються безпосередньо структурними підрозділами Держкомстату для вирішення окремих конкретних завдань з оброблення статистичної інформації державних статистичних спостережень. Прикладом таких класифікацій є Номенклатура продукції промисловості та Номенклатура продукції будівництва.

Метою статті є узагальнення основних тенденцій створення та розвитку міжнародних і національних статистичних класифікацій, розгляд запропонованої Національною академією статистики, обліку та аудиту Номенклатури фінансових послуг для статистичного оцінювання ринку фінансових послуг в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою більш конкретного здійснення статистичного аналізу діяльності фінансового сектору у Національній академії статистики, обліку та аудиту у рамках науково-дослідної теми "Розробка методологічних засад статистичного дослідження соціально-економічного розвитку регіонів України" розроблено Номенклатуру фінансових послуг.

При розробленні Номенклатури фінансових послуг використано: Класифікацію видів економічної діяльності (ДК 009-2010), Центральну статистичну класифікацію продукції (ЦСКП).

Об'єктами Номенклатури є послуги, створені в результаті економічної діяльності за видами, включеними до секції К "Фінансова та страхова діяльність". Номенклатура містить групування послуг, які необхідні, перш за все, для потреб органів статистики, тому вона і по суті є статистичною класифікацією фінансових послуг. Номенклатура призначається для використання при збиранні, обробленні та міждержавному обміні статистичною інформацією і може бути корисною при вирішенні задач каталогізації продукції, а також для здійснення економіко-статистичного аналізу діяльності фінансового сектору на макроекономічному, регіональному і галузевому рівнях, для структурування інформації за видами фінансових послуг з метою проведення маркетингових досліджень та контролю за діяльністю фінансових установ.

Номенклатура є систематизованим зведенням найменувань групувань фінансових послуг, кодування яких побудовано на ієрархічній системі класифікації. Використання при розробленні Номенклатури методологічного принципу побудови зазначених вище класифікацій дозволяє об'єднати та гармонізувати в єдиному складовому коді коди різних, але взаємопов'язаних класифікацій – Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД, побудованої на базі NACE, Rev. 2 – 4 знаки) і продукції (додається ще 2 знаки, тобто всього 6 знаків, що відповідає коду CPA, Rev.2). У відповідності з цим принципом послуги класифікуються за тим видом діяльності (в рамках одного класу NACE, Rev. 2), який є характерним для надання даного виду послуг. Наступні 7-й, 8-й, 9-й знаки використовуються для подальшої деталізації послуг за класифікаційними ознаками. Угрупування, класифікація послуг в яких завершена на сьомому чи восьмому знаку, доповнена нулями до дев'ятизначного коду.

Загальна структура цифрових кодів для утворення класифікаційних угруповань у Номенклатурі має такий вигляд:

XX – розділ;
XX.X – група;

XX.XX – клас;
XX.XX.X – категорія;
XX.XX.XX – підкатегорія;
XX.XX.XX.XXX – тип.

З угруповання "тип" може виокремлюватися один або декілька видів фінансових послуг, що найбільш поширені в Україні, а для інших видів послуг визначається узагальнене класифікаційне угруповання – "інші".

Графа "періодичність подання" містить позначки "м" – місячна і "р" – річна, що вказує відповідно на обов'язковість наведення даних щодо надання послуг в місячних і річних звітах. Періодичність може змінюватися, про що органами статистики буде повідомлятися.

Фінансова послуга – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Фінансовими вважаються такі послуги:

- 1) випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- 2) довірче управління фінансовими активами;
- 3) діяльність з обміну валют;
- 4) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;
- 5) фінансовий лізинг;
- 6) надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;
- 7) надання гарантій та поручительств;
- 8) переказ коштів;
- 9) послуги у сфері страхування та у системі накопичувального пенсійного забезпечення;
- 10) професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню;
- 11) факторинг;
- 12) адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах;
- 13) інші операції.

В Номенклатурі фінансових послуг в розділі 64 "Фінансові послуги, крім послуг у сфері страхування та пенсійного забезпечення" виділяють групу 64.1. "Послуги з грошового посередництва" (класи: 64.11 "Послуги центрального банку" та 64.19 "Інші послуги з грошового посередництва"), групу 64.2 "Послуги холдингових компаній" (клас 64.20 "Послуги холдингових компаній"), групу 64.3 "Послуги трастів, фондів і подібних фінансових суб'єктів" (клас 64.30 "Послуги трастів, фондів і подібних фінансових суб'єктів"), групу 64.9 "Послуги фінансові інші, крім послуг у сфері страхування та пенсійного забезпечення" (класи: 64.91 "Послуги з фінансового лізингу", 64.92 "Послуги з надання кредитів інші", 64.99 "Послуги фінансові інші (крім послуг у сфері страхування та пенсійного забезпечення), не віднесені до інших угруповань").

В Номенклатурі фінансових послуг в розділі 65 "Послуги у сфері страхування, перестрахування та недержавного пенсійного забезпечення, крім послуг у сфері обов'язкового соціального страхування" виділяють групу 65.1. "Послуги у сфері страхування" (класи: 65.11 "Послуги у сфері страхування життя" та 65.12 "Послуги у сфері страхування інші, крім послуг у сфері страхування життя"), групу 65.2 "Послуги з перестрахування" (клас 65.20 "Послуги з перестрахування"), групу 65.3 "Послуги з недержавного пенсійного забезпечення" (клас 65.30 "Послуги з недержавного пенсійного забезпечення").

В Номенклатурі фінансових послуг в розділі 66 "Послуги допоміжні у сфері фінансових послуг і страхування" виділяють групу 66.1. "Послуги допоміжні у сфері

фінансових послуг, крім послуг у сфері страхування та пенсійного забезпечення" (класи: 66.11 "Послуги з управління фінансовими ринками", 66.12 "Послуги посередництва за договорами по цінних паперах або товарах" та 66.19 "Послуги допоміжні у сфері фінансових послуг, крім послуг у сфері страхування та пенсійного забезпечення, інші"), групу 66.2 "Послуги допоміжні у сфері страхування та пенсійного забезпечення" (класи: 66.21 "Послуги з оцінювання ризиків і завданої шкоди", 66.22 "Послуги страхових агентів і брокерів" та 66.29 "Послуги допоміжні у сфері страхування та пенсійного забезпечення, інші"), групу 66.3 "Послуги з управління фондами" (клас 66.30 "Послуги з управління фондами").

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, створена за вказаними ознаками Номенклатура дозволила здійснити групування закріплених у чинному законо-

давстві всіх видів фінансових послуг, які надаються в Україні. Гармонізація Номенклатури за змістом групувань та кодами з чинними в Україні Класифікацією видів економічної діяльності (ДК 009-2010) та класифікацією продукції дозволяє відносити запропоновану Номенклатуру до національної системи статистичних класифікацій і використовувати її у статистичних цілях. Це відкриває шлях для поглибленого аналізу органами державної статистики структури та обсягів фінансових послуг України.

1. Парфенцева Н.О. Міжнародні статистичні класифікації в Україні: розвиток і впровадження [Текст]: [монографія] / Н.О. Парфенцева – К.: ВПД "Формат", 2009. – 600 с. 2. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД ДК 009-2010). 3. Центральна статистична класифікація продукції (ЦСКП). 4. Nomenclature of Activities European Community (Rev.2 – 2006). 5. CPA Explanatory Notes. Statistical Office of the European Communities. Doc. B6/94/21/1 – 2009 р.

Надійшла до редколегії 21.11.12

УДК 331.556

О. Позняк, канд. екон. наук, зав. відділу міграційних досліджень
(Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України)

ПРОБЛЕМИ СТАТИСТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ОБСЯГІВ НЕЗАРЕЄСТРОВАНОГО НАСЕЛЕННЯ МІСТА КИЄВА

Здійснено статистичне оцінювання фактичної чисельності населення м. Києва, яке спирається на дані державної статистики щодо чисельності постійного населення столиці з урахуванням відомостей інших джерел. Вводяться в науковий обіг поняття "нічне населення" та "денне населення".

Ключові слова: фактичне населення, незареєстроване населення, нічне населення, денне населення.

Осуществлено статистическое оценивание фактической численности населения г. Киева, которое опирается на данные государственной статистики о численности постоянного населения столицы с учетом сведений других источников. Вводятся в научный оборот понятия "ночное население" и "дневное население".

Ключевые слова: фактическое население, незарегистрированное население, ночное население, дневное население.

The statistic evaluation of the real population size in Kyiv based on data from government statistics on the number of de-jure population in the capital, taking into account information from other sources is done. Terms "nightly population" and "daily population" are introduced into scientific use.

Keywords: real population, non-registered population, nightly population, daily population.

Постановка проблеми. Формування виваженої, ефективної регіональної соціально-економічної політики є неможливим без врахування тенденцій розвитку населення регіону як виробника матеріальних та духовних благ і водночас їх споживача, науково обґрунтованого передбачення майбутньої чисельності і структури населення. Адже відомості щодо фактичної кількості мешканців міста є базою для оцінки потреб у товарах та послугах, а також визначення навантаження на комунальне господарство, транспортну та соціальну інфраструктуру. Коректна оцінка поточних та перспективних потреб у дитячих садках, школах, закладах для осіб похилого віку вимагає наявності науково обґрунтованих даних про чисельність відповідних вікових контингентів на сьогодні та у майбутньому.

Оцінка чисельності населення великого міста, особливо з урахуванням сезонних, тижневих, добових її коливань є серйозною і актуальною проблемою, яка у світовій практиці не є вирішеною у загальному плані ні у методологічному, ні у практичному аспекті. Різні оцінки чисельності населення окремих міст світу можуть відрізнятися у рази.

Головна особливість демографічного розвитку Києва полягає в тому, що столиця є найбільш привабливим для мігрантів містом в Україні – протягом усього післявоєнного періоду (за винятком окремих років найбільш гострої економічної кризи кінця ХХ ст.) в столиці фіксувалося перевищення прибуття населення над вибуттям. Крім того, численними є контингенти осіб, які фактично живуть і працюють у м.Києві, будучи зареєстрованими в інших регіонах України.

Наявність значних контингентів незареєстрованого населення обумовлює необхідність оцінки його чисель-

ності. Відсутність надійної статистичної інформації породжує різного роду спекуляції: без будь-якого наукового обґрунтування називаються цифри чисельності населення Києва у 5 млн осіб і навіть більше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перша спроба оцінити фактичну чисельність населення Києва була здійснена в кінці 2007 р. Інститутом соціології НАН України з залученням групи експертів з інших організацій. На жаль, результати оцінки не знайшли адекватного відображення у науковій літературі. У 2009 р. фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України (ІДСД ім. М.В. Птухи НАНУ) була здійснена оцінка фактичної чисельності населення м. Києва та статеві-вікової структури незареєстрованого населення (трудова мігрантів та непрацюючих членів їх сімей), яка спиралася на дані державної статистики щодо чисельності постійного та наявного населення міста з урахуванням показників споживання харчових продуктів (зокрема солі), фактичної чисельності учнів у загальноосвітніх школах, даних обстеження іногородньої робочої сили на ринку праці м.Києва (проведеного відділом міграційних досліджень ІДСД ім. М.В. Птухи НАНУ у 2005 р.) [1]. Дана оцінка здійснювалася до початку світової фінансово-економічної кризи, що значно ускладнює застосування цієї ж методики для оцінки чисельності фактичного населення міста в сучасних умовах.

Метою дослідження є статистичне оцінювання чисельності населення м. Києва на основі нової методики, адаптованої до умов фінансово-економічної кризи, а також введення в науковий обіг понять "нічне населення" та "денне населення".

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема визначення реальної чисельності населення м. Києва, як і інших великих міст світу, є досить складною. Фактичне населення міста Києва є сумою двох складових: постійного населення міста (параметри якого відображені у матеріалах державної статистики) та т.з. незареєстрованого населення – сукупності осіб, які фактично живуть в Києві і працюють на київських підприємствах (або є членами сімей таких працівників) і при цьому не охоплені державною статистикою. При проведенні вищезгаданої оцінки у 2009 р. було розроблено чотири методи визначення фактичної чисельності населення міста [1].

1. Оцінка на основі обсягів реалізації солі та норм її споживання (для різних вікових груп); виявлена чисельність фактичного населення – 3009,9 тис. осіб.

2. Оцінка на основі відомостей перепису населення 2001 р. щодо кількості маятникових мігрантів у Києві, співвідношення між маятниковими та власне трудовими мігрантами за даними обстеження іногородньої робочої сили на ринку праці м. Києва (2005 р.) та оцінкою кількості непрацюючих членів сімей трудових мігрантів; виявлена чисельність – 3220,2 тис. осіб.

3. Оцінка, яка враховує зміни чисельності незареєстрованого населення, розрахованої другим методом, за післяпереписний період, на основі відомостей про кількість працюючих у м. Києві (на великих та середніх підприємствах), які проживають на території інших регіонів; виявлена чисельність – 3504,0 тис. осіб.

4. Оцінка на базі співставлення чисельності учнів загальноосвітніх навчальних закладів, відомостей про чисельність дітей шкільного віку (6-17 років) у складі постійного населення міста та рівня охоплення даної вікової групи шкільною освітою; виявлена чисельність фактичного населення – 2872,2 тис. осіб.

За узагальненою оцінкою чисельність фактичного населення м. Києва на початок 2009 р. була визначена у 3144,3 тис. осіб, відповідно чисельність незареєстрованого населення становила близько 420 тис. осіб.

Процеси, що відбуваються в період світової фінансово-економічної кризи, викликають необхідність перегляду методики. Як свідчать дані державної статистики, протягом 2009 р. у Києві було реалізовано 7481,5 т солі, а у 2010 р. – 4552,2 т проти 8788,8 т у 2008 р. Безумовно, майже двократне зменшення реалізації солі за два роки ніяк не може бути пов'язаним з таким же зменшенням чисельності населення міста. Вочевидь це є наслідком зміни моделей споживання киян у кризових умовах: зокрема, зменшення частоти великих закупок (які робляться у магазинах та супермаркетах) і підвищення кількості дрібних покупок, у т.ч. у фізичних осіб-підприємців (їхніх оборот не враховується державною статистикою).

Також навряд чи можливим є застосування для визначення чисельності фактичного населення другого із використаних у 2009 р. методів, оскільки його методологічною основою є гіпотеза про формування контингенту незареєстрованого населення на початку ХХІ ст. і стабілізацію протягом наступних років. В умовах кризи зменшилися можливості добре оплачуваної зайнятості у місті, що не могло не стимулювати частину іногородніх осіб до повернення у місця попереднього проживання. З іншого боку, масштаби відтоку навряд чи є значними: протягом 2009–2010 рр. в Києві не спостерігалось помітного зниження вартості оренди квартир, кількість зайнятих у зареєстрованому секторі економіки зменшилася не суттєво, темпи будівництва (у якому зайнята помітна частина іногородніх працівників) поновлюються.

Отже, оцінка чисельності фактичного населення м. Києва на початок 2010 та 2011 рр. базується на ви-

користання двох методів оцінки. Згідно з методом, який спирається на офіційні дані щодо іногородніх працівників на підприємствах Києва (метод I), оцінюється, що чисельність незареєстрованого населення за 2002–2009 рр. збільшилася у 1,54 рази, а за 2002–2010 рр. – у 1,50 рази (відповідно до зареєстрованої динаміки кількості працюючих на великих і середніх підприємствах Києва, які проживають в інших регіонах, за ці ж періоди). На момент перепису населення ця величина становила 496,0 тис. осіб (дані другого методу оцінки методики 2009 р.). Таким чином, отримуємо чисельність незареєстрованого населення у 765,6 тис. осіб на 1.01.2010 р. і у 744,7 тис. осіб на 1.01.2011 р., отже чисельність фактичного населення становить за цим методом оцінки 3509,4 та 3502,5 тис. осіб на початок 2010 та 2011 рр. відповідно.

Метод, який спирається на співставлення чисельності учнів загальноосвітніх навчальних закладів та відомостей про чисельність дітей шкільного віку у складі постійного населення міста (метод II), дає наступні результати. За даними статистичної звітності на початок 2009/2010 навчального року у загальноосвітніх навчальних закладах Києва навчалось 230,1 тис. осіб, на початок 2010/2011 навчального року – 224,9 тис. осіб (припускається, що протягом перших трьох місяців навчального року ця кількість істотно не змінюється). В складі постійного населення Києва на 1.01.2010 та 1.01.2011 рр. нараховувалося відповідно 265,7 та 262,7 тис. дітей шкільного віку (6-17 років). Згідно з даними перепису 2001 р. в загальноосвітніх навчальних закладах навчалось 79,3 % від загальної кількості дітей віком 6-17 років. Беручи за основу цю частку, отримуємо кількість дітей шкільного віку у місті Києві у 290,2 та 283,6 тис. осіб на початок 2010 та 2011 рр. відповідно. Отже, у складі незареєстрованого населення нараховувалося на дві дати 24,5 та 20,9 тис. дітей віком 6-17 років. Враховуючи їх питому вагу в структурі незареєстрованого населення, отримуємо чисельність останнього у 110,8 та 94,4 тис. осіб, чисельність фактичного населення – у 2854,6 та 2852,3 тис. осіб відповідно на початок 2010 та 2011 рр.

Комплексна оцінка чисельності фактичного населення визначається за формулою:

$$\bar{P} = \sum P_i \cdot \phi_i \quad (1)$$

де P_i – чисельність фактичного населення за i -тим методом оцінювання; ϕ_i – вагові коефіцієнти, що визначається з урахуванням ступеня надійності даних за i -тим методом оцінювання; при цьому $\sum \phi_i = 1$.

Визначення вагових коефіцієнтів є найскладнішим елементом оцінки. З високим ступенем впевненості можна стверджувати, що рівні надійності обох методів не можуть відрізнятися суттєво. Оскільки точних даних щодо співвідношення ступенів надійності прийомів немає, трохи вищий ваговий коефіцієнт присвоєний методу II (0,55 проти 0,45), оскільки він спирається на більш надійне інформаційне забезпечення. Дані щодо кількості учнів у школах є достатньо точними, що ж до відомостей про чисельність іногородніх працівників, то перевірки заповнення відповідного рядку форми 6-ПВ не здійснювалися.

На основі прийнятих припущень отримуємо чисельність фактичного населення м. Києва у 3149,3 та 3144,9 тис. осіб на початок 2010 та 2011 рр. відповідно, тобто чисельність незареєстрованого населення становила на дві дати 405,5 та 387,0 тис. осіб. Розрахована за цією ж методикою чисельність незареєстрованого населення на початок 2009 р. оцінюється у 432,3 тис.

осіб, що менш, ніж на 3% відрізняється від розрахунків, здійснених за методикою, розробленою у 2009 р.

Отже, на тлі зростання чисельності постійного населення Києва останніми роками фіксується зменшення чисельності незареєстрованого населення міста: на початок 2010 р. вона зменшилася на 6,2 % порівняно з початком 2009 р., на 1.01.2011 р. – на 4,6 % порівняно з 1.01.2010 р. і на 10,5 % порівняно з 1.01.2009 р.

Нічне населення, крім постійних та незареєстрованих мешканців, включає тимчасове населення. Останнє охоплює осіб, які тимчасово перебували в лікарнях, санаторіях, готелях, частину торговців на ринках (котрі не ввійшли до складу постійного населення), організованих і неорганізованих туристів, осіб, які перебувають у гостях та транзитом. При цьому віднесення особи до тимчасового населення здійснюється за умови ночівлі (у добу спостереження) в межах міста. Перепис 2001 р. зафіксував 63,9 тис. тимчасово проживаючих у Києві осіб. Вочевидь ці дані не повною мірою відображають сучасні параметри контингенту і можуть розглядатися як мінімальна оцінка. У 2008 р. порівняно з середнім за 2001-2002 рр. (роки, на рубежі яких проводився перепис) рівнем кількості приїжджих, обслуговуваних у готелях та інших місцях для тимчасового проживання, зросла більш, ніж у 1,4 рази, а чисельність обслуговуваних туристів – у 3,9 рази. Обидва показники після помітного зменшення у 2009 р., у 2010 р. знову зросли майже до рівня 2008 р. Щодо чисельності неорганізованих туристів та осіб, які приїждять у гості, будь-яких об'єднаних припущень немає. Враховуючи ймовірне співвідношення між окремими категоріями осіб, які складають тимчасове населення, можна припустити, що двократний обсяг мінімальної оцінки може розглядатися як максимальна оцінка. Таким чином, чисельність нічного населення м. Києва на початок 2010 р. становила 3213,2-3277,1 (в середньому 3245,2) тис. осіб, на початок 2011 р. – 3208,8-3272,7 (в середньому 3240,8) тис. осіб.

Денне населення населеного пункту визначається як загальна кількість осіб, котрі протягом будь-якого часу в межах доби спостереження перебували в адміністративних межах поселення. Денне населення міста Києва, крім нічного населення, включає також денних візитерів – маятникових мігрантів (осіб, які щоденно приїждять до м. Києва на роботу або навчання без зміни місця проживання), екскурсантів (осіб, які приїждять до м. Києва з туристичною метою, але не ночують у межах міста) та неорганізованих торговців на вулицях і у дворах.

Кількість організованих екскурсантів може бути визначена як різниця між чисельністю обслуговуваних туристів та кількістю приїжджих, обслуговуваних у готелях та інших місцях для тимчасового проживання. За 2009 р. ця різниця склала 631,6, за 2010 р. – 887,2 тис. осіб або відповідно

1,7 та 2,4 тис. осіб в середньому за день. Припускаючи, що на одного організованого екскурсанта припадає 2 або 3 неорганізованих, визначаємо кількість екскурсантів у 2009 р. у 5,1 (мінімальна оцінка) або 6,8 (максимальна оцінка) тис. осіб, у 2010 р. – у 7,2-9,6 тис. осіб.

Маятникові мігранти безумовно є найчисельнішим контингентом з тих, які входять до складу денного населення і не входять до складу нічного населення. Згідно з даними перепису 2001 р. у Києві працювали 139,8 тис. маятникових мігрантів. Прийmemo дану оцінку як мінімальну, в якості максимальної пропонується взяти рівень у 40 % від загальної чисельності зайнятого населення працездатного віку приміської зони м. Києва. Це близько 175 тис. осіб. До кількості працюючих маятникових мігрантів слід також додати чисельність контингенту маятникових учбових мігрантів. Надійних відомостей щодо останніх немає, за розрізненими даними в середині першого десятиліття ХХ ст. їх нараховувалося кілька десятків тисяч осіб. Відповідно прийmemo можливий діапазон їх чисельності від 30 (мінімальна оцінка) до 50 (максимальна оцінка) тис. осіб.

Приблизну кількість неорганізованих торговців на вулицях і у дворах можна вирахувати на основі оцінки їх щільності. Так, за авторськими спостереженням в одному з мікрорайонів Києва існує три ділянки концентрації неорганізованих торговців. Щоденна їх кількість на кожній із ділянок становить до 30 осіб. Територія, охоплена оцінкою становить близько 2,5 % площі Києва. Беручи за основу ці дані, а також враховуючи, що одна з цих ділянок є пограничною для виділеного ареалу (тобто кількість торговців на цій ділянці повинна враховуватися з коефіцієнтом 0,5) розраховуємо загальну кількість неорганізованих торговців у м. Києві $(30+30+30\cdot0,5)/2,5\cdot100=3000$ осіб. Цю чисельність слід розглядати як максимальну оцінку, в якості мінімальної пропонується взяти 2/3 від вищевказаної чисельності (тобто 2 тис. осіб) оскільки на стихійних ринках можуть продавати продукцію не лише мешканців навколишніх сіл, але й постійні жителі Києва (котрі мешкають у приватному секторі або мають дачі).

Методологічна проблема визначення чисельності денного населення м. Києва полягає в тому, що чисельності одних її складових визначаються станом на момент часу (початок року), інших – в середньорічному вимірі. Припустимо, що кількість екскурсантів, маятникових мігрантів та неорганізованих торговців на вулицях і у дворах є сталою протягом року і відповідно величина на початок року дорівнює середньорічному показнику за попередній рік. Тоді загальна чисельність денного населення м. Києва становила на 1.01.2010 р. від 3390,1 до 3511,9 (в середньому 3451,0) тис. осіб (табл. 1), на 1.01.2011 р. – від 3387,8 до 3510,3 (в середньому 3449,1) тис. осіб.

Таблиця 1. Розрахунок чисельності денного населення м. Києва на початок 2010 р., тис. осіб

Категорії осіб	Мінімальна оцінка	Максимальна оцінка
Постійне населення	2743,8	2743,8
Незареєстроване населення	405,5	405,5
Всього фактичне населення (постійне + незареєстроване)	3149,3	3149,3
Тимчасове населення	63,9	127,8
Всього нічне населення (фактичне + тимчасове)	3213,2	3277,1
Екскурсанти	5,1	6,8
Маятникові мігранти (в дужках – з них учбові)	169,8 (30,0)	225,0 (50,0)
Неорганізовані торговці на вулицях і у дворах	2,0	3,0
Всього денне населення	3390,1	3511,9

Джерело: Авторські розрахунки

В даній роботі використовується прогноз чисельності та складу населення м. Києва, розроблений фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім.

М.В. Птухи НАН України. Прогноз сформовано у трьох варіантах. Середній варіант прогнозу описує найбільш вірогідний сценарій розвитку, спираючись на особливості

динаміки окремих компонентів природного і механічного руху населення та відповідного досягнутого рівня показників. Високий варіант є вірогідним за умов швидкого поновлення сприятливих тенденцій соціально-економічного

розвитку та успішного здійснення заходів державної демографічної політики. Низький варіант є можливим при посиленні кризових явищ в економіці. основні параметри демографічного розвитку Києва представлені у таблиці 2.

Таблиця 2. Параметри демографічного розвитку м. Києва у прогностичному періоді

	2009 р.	2025 р.		
		середній в-нт	високий в-нт	низький в-нт
Сумарний коефіцієнт народжуваності	1,30	1,51	1,69	1,40
Середня очікувана тривалість життя чоловіків, років	68,62	71,94	75,24	68,61
Середня очікувана тривалість життя жінок, років	76,95	79,35	80,73	77,08
Сальдо міграцій, тис. осіб	10,6	29,1	31,7	16,0

Джерело: Розрахунки ІДСД ім. М.В. Птухи НАНУ

За середнім варіантом прогнозу сукупність незареєстрованого населення стабілізується і надалі змінюватиметься тільки шляхом народжень та смертей відповідно до загальноміських тенденцій демографічних процесів. За умов реалізації високого варіанту до Києва найближчим часом повернуться його незареєстровані мешканці, котрі виїхали у 2009-2010 рр. Низький варіант передбачає продовження тенденції виїзду частини неофіційно проживаючих осіб протягом ще принаймні 5 років – при збереженні існуючих темпів контингент незареєстрованого населення втратить до 2016 р. в результаті виїзду ще 9,9 % від чисельності на початок 2011 р.

Чисельність населення м. Києва на початок 2026 р. за всіма варіантами прогнозу збільшиться порівняно з сучасним рівнем. Згідно з середнім варіантом прогнозу чисельність постійного населення м. Києва на початок 2026 р. становитиме 3108,5 тис. осіб, чисельність фактичного населення – 36038,4 тис., згідно з високим варіантом – відповідно 3312,8 та 3885,1 тис. осіб, згідно з низьким – 2835,8 та 3271,2 тис. осіб.

До кінця прогностичного періоду можна очікувати деякого зростання кількості туристів та екскурсантів (хоча й не такими темпами, як на початку ХХІ ст.), при цьому кількість маятникових мігрантів навряд чи суттєво зросте. За даними обстеження промислових підприємств 2009 р. їх керівництво оцінює, що до 2021 р. кількість їхніх працівників, які приїжджають на роботу з інших населених пунктів, зросте в середньому на 2,5 %. Можна припустити, що за мінімальною оцінкою загальна чисельність тимчасового населення та денних візитерів столиці зросте до початку 2026 р. на 5 %, а за максимальною оцінкою – на 10 % порівняно з початком 2010 р. В такому випадку чисельність денного населення м. Києва становитиме на початок 2026 р. (табл. 3) від 3524,0 тис. осіб (комбінація низького варіанту прогнозу чисельності фактичного населення та мінімальної оцінки чисельності тимчасового населення та денних візитерів) до 4284,0 тис. осіб (комбінація високого варіанту прогнозу чисельності фактичного населення та максимальної оцінки чисельності тимчасового населення та денних візитерів).

Таблиця 3. Чисельність населення м. Києва у 2010 – 2026 рр. (на початок року), тис. осіб

	2010 р.	2026 р.		
		середній в-нт	високий в-нт	низький в-нт
Постійне населення	2743,8	3108,5	3312,8	2835,8
Фактичне населення	3149,3	3603,4	3885,1	3271,2
Нічне населення	3213,2	3706,4	4025,7	3338,3
Денне населення	3451,0	3927,7	4284,0	3524,0

Джерело: Розрахунки ІДСД ім. М.В. Птухи НАНУ, авторські розрахунки

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, чисельність населення, яке фактично проживає в місті Києві, помітно перевищує числові величини офіційних статистичних даних. Разом з тим гіпертрофовані оцінки чисельності населення міста, поширені в масовій свідомості, не отримали підтвердження. В період світової фінансово-економічної кризи чисельність незареєстрованого населення м. Києва дещо зменшилася, однак говорити про масовий виїзд іногородніх працівників не має підстав. Автор усвідомлює, що здійснені оцінки чисельності фактичного, нічного та денного населення столиці не позбавлені суб'єктивізму, оскільки спираються лише на існуючу інформаційну базу. Особливо це стосується оцінки чисельності денного населення, яка

скоріше характеризує порядок величини і може відрізнитися від реального значення.

Більш точне та більш науково обґрунтоване визначення чисельності окремих категорій осіб, які утворюють фактичне, нічне і денне населення м. Києва, і відповідно загальної чисельності населення міста потребує спеціального довгострокового дослідження та інституційних змін.

1. Позняк О.В. Оцінка фактичної чисельності населення м. Києва [Текст] / О.В. Позняк // Соціально-економічні та демографічні проблеми збереження і розвитку трудового потенціалу регіонів. – Тернопіль, 2009. – С. 93-96. 2. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи / За ред. О.В.Позняка. – Умань, 2007. – 276 с. 3. Розробка генерального плану розвитку м. Києва та його приміської зони до 2025 року. Розділ "Комплексний аналіз та прогноз демографічного розвитку м.Києва до 2026 року". – Звіт з НДР.

Надійшла до редколегії 22.11.12

УДК 311:316.344.4

Н. Романчук, гол. економіст
(Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАТИСТИЧНОЇ ОЦІНКИ ЗАМОЖНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ

В статті проаналізовано основні підходи до визначення заможних верств населення, наведено класифікацію методів оцінювання даної соціальної групи. Запропоновано спосіб визначення межі заможності на основі даних обстеження умов життя домогосподарств та системи національних рахунків з використанням методу калібрування статистичних ваг.

Ключові слова: статистична оцінка межі заможності, калібрування статистичних ваг, заможні верстви населення.

В статье проанализированы основные подходы к изучению зажиточных слоев населения, приведена классификация методов оценивания данной социальной группы. Предложен способ определения черты зажиточности, основываясь на данных обследования условий жизни домохозяйств и системы национальных счетов с использованием метода калибровки статистических весов.

Ключевые слова: статистическая оценка черты зажиточности, калибровка статистических весов, богатые слои населения.

In the paper main approaches of rich people identification are analyzed, the classifications of estimation methods of mentioned social group are given. The method of rich threshold identification with the use of Household Living Conditions Survey Data and System of National Accounts Data by the method of statistical weight calibration is proposed.

Key words: statistical assessment of rich threshold, statistical weight calibration, rich people.

Постановка проблеми. Питання дослідження заможних верств населення стає все більш популярним в Україні, оскільки дана соціальна група здійснює найбільший економічний вплив, та відіграє значну політичну та соціальну роль. Так, наскрізною темою суспільного життя вітчизняної та закордонної громадськості стала проблема оподаткування заможних верств населення. З'явилась достатня кількість публікацій, що виводять аргументи "за" і "проти" збільшення граничної податкової ставки з ціллю посилення податкового тиску для найбагатшої частини суспільства. Наукові кола все частіше звертаються до проблеми дослідження доходів, особливостей споживання, витрат заможних верств населення.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Однак, попри всю популярність даної тематики, варто відзначити відсутність одностайності серед дослідників з приводу питання кого саме вважати багатим – так званої "точки відліку" заможності – певної уніфікованої ознаки чи групи ознак, величина чи наявність яких вказувала б на належність особи чи домогосподарства до заможних верств населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основним питанням побудови стратифікації населення є визначення характеристик (ознак), що вказували б на приналежність особи чи домогосподарства до певної верстви населення, якій, за означенням, притаманні дані характеристики (ознаки).

Різногалузеві дослідження, що висвітлюють питання виокремлення заможних верств населення, вельми різняться за своїми підходами та визначаючими ознаками.

Використовувані методології виокремлення заможних можна об'єднати у наступні групи:

- за абсолютним рівнем нагромадження капіталів (активів) [8];
- за рівнем доходу, що перевищує певну абсолютну межу [2];
- за соціальною групою, що сприймається більшістю суспільства як заможна (професійні групи: вище керівництво корпорацій, селебриті тощо; фінансові, корпоративні династії) [3];
- за суб'єктивними підходами до ідентифікації верстви (проведення опитувань, обробка результатів яких здійснюється з використанням методик, що різняться за своєю складністю);

- за місцем в розподілі населення за доходами (витратами) [4; 6].

Однак, варто зазначити, що рішення з приводу використання тієї чи іншої методології визначається метою дослідження та галуззю науки, в межах якої аналізується дана соціальна група.

Метою дослідження є розроблення методичних засад визначення межі заможності на основі даних обстеження умов життя домогосподарств та системи національних рахунків на основі методу калібрування статистичних ваг.

Виклад основного матеріалу. Найчастіше, при виведенні "порогів" заможності звертаються до статистичних оцінок обраної ознаки. Ознаками, в залежності від мети дослідження та наявних інформаційних джерел, виступають різні показники доходів (доходи до оподаткування, після оподаткування, заробітна плата, дохід від активів, рента тощо), витрат (споживчі витрати, сукупні витрати тощо) чи вартості нагромаджених активів. Існує дві групи підходів до інтерпретації даних показників як ідентифікаторів заможної верстви населення:

- абсолютні показники – вартість активів, рівень доходів, витрат в абсолютному вираженні, що притаманні певній особі чи домогосподарству;
 - відносні показники – точка поділу населення на певні співвідносні частки.
- При визначенні межі заможності в абсолютному вираженні використовуються методи:
- емпіричний: межа, що виражається певним рівнем доходів чи витрат, що ідентифікує особу як заможну, визначається дослідником інтуїтивно, без застосування науково обґрунтованого підходу чи методики, та базується виключно на досвіді дослідника, його власному баченні структури суспільства;
 - податковий: межа представляється рівнем доходу, до якого починає застосовуватись гранична ставка оподаткування (табл. 1);
 - розрахунковий: межа у валютному вираженні квантильної точки розподілу населення за доходами чи витратами.

Таблиця 1. Граничні ставки оподаткування за країнами, 2012 р.

Країна	Гранична ставка оподаткування	Межа суми доходів
Австралія	45%	AUD 180 000
Австрія	50%	EUR 60 001
Об'єднане Королівство	50%	GBP 150 000
Греція	45%	EUR 100 001
Індія	30%	INR 800 001
Італія	43%	EUR 75 001
Канада	29%	CSD 127 022
Китай	45%	CNY 80 001
Німеччина	45%	EUR 250 731
Нова Зеландія	33%	NZD 70 000
США	35%	USD 373 050
Франція	41%	EUR 70 830
Японія	40%	JPY 18 000 001

Джерело: Складена автором за даними [9]

Однак, межа, представлена в номінальному валютному вираженні, є найбільш вразливою для негативних впливів, зокрема – фактору інфляції. Наприклад, згідно розрахунків Е. Аткинсона, купівельна здатність межі заможності в 100 тис. дол. США 1992 р. становила близько 30 тис. в 1910 р. [1, с. 24]. Тому даний підхід є характерним для досліджень короткострокового або поточного значення – аналітичних робіт, статистичних доповідей, маркетингових обстежень сегментів ринку та цільових груп тощо. Альтернативним варіантом застосування даного підходу є індексація абсолютних значень, наприклад, з використанням індексу споживчих цін.

У свою чергу, за методом розрахунку межі заможності у відносному вираженні можна класифікувати за групами:

- використання квантильних точок поділу населення, які виражаються в персентилях, децилях, квінтолях, квартилях, медіанах, n-тилях тощо. Варто зазна-

чити, що саме даний підхід є найбільш поширеним при виокремленні високодохідних груп. Погляди дослідників різняться, лише в n-тильності поділу. Найпоширенішим є використання верхньої децильної, інколи квітнтільної групи, верхньої 1%, інколи – 0,1%, 0,01% групи розподілу населення за доходами чи витратами. Саме розрахунок абсолютних значень квантильних точок розподілу населення і є, в більшості випадків, відправною точкою побудови абсолютних меж заможності. Основною перевагою даного підходу є зручність розрахунку та порівняння показників в міжнаціональному та часових розрізах, поширеність даного методу тощо.

- мультиплікування відносних загальноприйнятих чи загальновідомих меж доходного поділу населення: абсолютних чи відносних меж бідності, медіанних рівнів доходності, законодавчо закріплених прожиткових мінімумів, мінімальної заробітної плати тощо (табл. 2).

Таблиця 2. Приклади меж заможності у відносному вираженні

Межа	Показник розрахунку	Країна застосування
2-го разовий мультиплікований медіанний дохід	Річний дохід після оподаткування	Велика Британія
2-го разовий мультиплікований медіанний дохід	Річний дохід після оподаткування	ЄС
1,2-1,5-ра разово мультиплікований медіанний дохід	Річний дохід після оподаткування	США
4-ри разовий середній дохід	Річний дохід після оподаткування	Велика Британія
95-тий дециль розподілу населення за доходами	Річний валовий дохід	Світові співставлення
95-тий дециль розподілу населення за доходами	Річний дохід після оподаткування	США
9-ти разова мультиплікована межа бідності	Межа бідності	США
4-тий квінтель розподілу населення за доходом	Чистий дохід	Австралія
20-ти разовий мультиплікований середньосвітовий дохід	Річний валовий дохід	Світові співставлення

Джерело: Складена автором самостійно

В окрему групу можна виділити метод Г. Інхабера та С. Керолл [5], що запропонували підхід до визначення заможних верств із застосуванням кривої розподілу населення: заможні ідентифікуються в тій частині кривої, обриси якої подібні до розподілу Паретто.

Цікавий підхід до виокремлення заможних запропонував датський економіст Я. Пен, який представив населення світу, що марширує як на параді [7]. Парад триває близько години, при цьому, учасники параду йдуть у порядку, що відповідає рівню їх доходів: від представників найнижчої доходної групи на початку параду до представників найвищого рівня доходу – наприкінці. Висота кожної людини є пропорційною середньому доходу в його країні, та є пропорційною отриманому доходу. Дослідник спостерігає за парадом з оглядової площадки та має середній зріст – близько 1,82 м. Таким чином, весь парад являє собою марш карликів та декількох неймовірних гігантів. Перші шість хвилин параду йдуть люди з країн Африки, зростом

менше одного фута або 29 см. З одинадцятої хвилини починають проходити індійці, ріст яких сягає 29 дюймів (73 см). Через півгодини учасники сягають зросту лише 4-х футів та 1 дюйма (126 см) – китайці, які марширують близько 13 хвилин. П'ять футів висотою представляються жителі Белізу на 42-й хвилині, а на 45-й – 5 футів 5 дюймів (1,64 м) – венесуельці. На протязі останніх п'ятнадцяти хвилин параду ріс його учасників швидко зростає. Дев'ятифутові (2,73 м) литовці змінюються сімнадцятифутовими (5,32 м) японцями та двадцяти п'ятифутовими (7,76 м) американцями. Завершують парад двадцяти шести – тридцяти семифутові жителі Арабських еміратів та Люксембургу, які в сукупності марширують менше однієї секунди.

Якщо проранжувати сьогочасне населення України за грошовим доходом з використанням підходу Я.Пена (рис.1), то протягом перших секунд маршируватимуть "карлики" зростом 10-13 см, їх зріст протягом першої хвили збільшуватиметься до півметра.

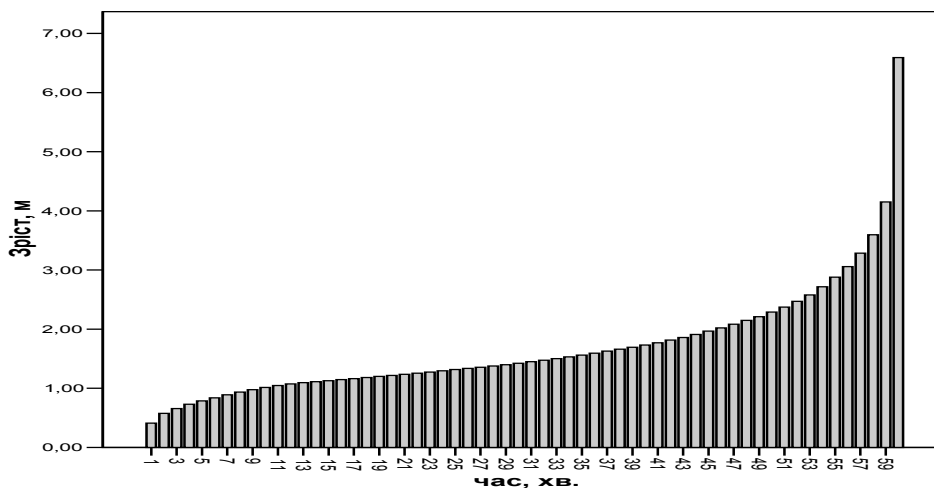

Рис. 1. Ранжування населення України за методикою Я. Пена

Джерело: Розраховано автором з використанням мікрофайлу даних обстеження умов життя домогосподарств

Учасники параді середнього зросту з'являються лише на 39 хвилині, коли марширують представники 7-мої децильної групи розподілу. Представники останнього процентилю розподілу сягають вище п'яти метри зростом. Закінчують парад гіганти – 32-42 метри.

Можливо визначити межу заможності при аналізі розподілу населення за рівнем споживчих витрат. Поява відхилень від логнормального розподілу чи подвійної хвилі логнормальної очевидно свідчить про існування "порогу" розмежування верств.

В основі методу лежить застосування процедури калібрації статистичних ваг у масиві мікроданих обстеження умов життя домогосподарств для врахування недоохоплених заможних верств населення. Дана процедура застосовується для врахування різниці між структурою кінцевих споживчих витрат домогосподарств системи національних рахунків України та споживчих витрат обстеження умов життя домогосподарств. Гістограма розподілу домогосподарств за середньомісячним середньодушовим загальним доходом представлена на рис 2.

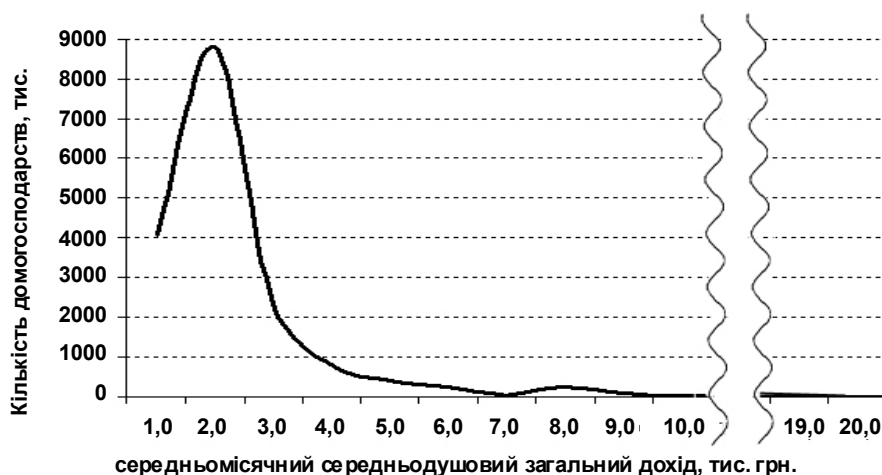

Рис 2. Гістограма розподілу середньомісячного середньодушового загального доходу населення України у 2010 році за даними обстеження умов життя домогосподарств після калібрації на структуру кінцевих витрат домогосподарств системи національних рахунків

Джерело: Розраховано автором з використанням мікрофайлу даних обстеження умов життя домогосподарств

В правій частині гістограми розподілу явно простежується виникнення другої хвилі розподілу доходів. Очевидно, що дана хвиля розподілу значною мірою відповідає групі заможних домогосподарств, а відрізок кривої розподілу між хвилями доцільно прийняти за межу заможності. У даному випадку вона становить близько 6,5 тис грн середньомісячного загального середньодушового доходу.

Варто наголосити на доцільності використання статистичних підходів до оцінки межі заможності, оскільки

дані методи є найбільш об'єктивними та уникають недоліків емпіричного підходу, що критикується через суб'єктивізм та відсутність наукової обґрунтованості. Представлений підхід дозволяє визначити представників заможних верств населення України на мікрорівні, оскільки в результаті процедури калібрації має місце корегування масиву даних обстеження умов життя домогосподарств, в якому збільшується представленість заможних верств населення. Відповідно, оцінки розподілу населення за доходами та споживчими витратами,

оцінки вагів індексу споживчих цін та ряду інших статистичних показників стають більш надійними.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, при виокремленні заможних верств населення важливим питанням стає вибір ознаки поділу сукупності та методології побудови межі заможності, що може виражатись, в залежності від обраного підходу, в абсолютному чи відносному показнику. Кожна з представлених методологій визначення заможних верств населення має сильні та слабкі сторони. Тож вибір методології розрахунку межі та оціночне значення "порогу" заможності визначається метою дослідження та сферою застосування результатів аналізу.

В статті представлено підхід до визначення заможних верств населення на основі даних обстеження умов життя домогосподарств із застосуванням процедури калібрації статистичних ваг та визначено поріг заможності для України в абсолютному вираженні на рівні 6,5 тис. грн середньомісячного загального середньодушового доходу.

1. Atkinson A. B. Top Incomes over the Twentieth Century: A Contrast between Continental European and English-Speaking Countries [Текст] / A. B. Atkinson, Thomas Piketty. – L.: Oxford University Press, 2007. – 608 p.
2. Auerbach A.J. Capital-gains realization of the rich and sophisticated [Текст]: [Papers and Proceedings of the 112 Annual Meeting of the American Economic Association, Boston, January 7–9, 2000] / A.J.Auerbach, J.M.Siegel // The American Economic Review. – 2000. – P. 276–282.
3. Blitz R.C. How did the wealthiest Americans get so rich? [Текст] / R.C. Blitz, J.J. Siegfried // Quarterly Review of Economics and Finance. – 1992. – № 32(1). – P. 5–26.
4. Carroll C.D. Portfolios of the rich [Електронний ресурс]: [NBER Working Paper, Series 7826] / C.D. Carroll – National Bureau of Economic Research. – Cambridge, MA. – 2000. – Режим доступу: <http://www.econ2.jhu.edu/people/ccarroll/richportfolios.pdf> – Назва з екрана.
5. Inhaber H. How Rich Is Too Rich? Income and Wealth in America [Текст] / Inhaber Herbert, Carroll Sydney. – New York: Praeger, 1992. – 242 p.
6. Lichter D.T. Rich Kids, Poor Kids: Changing Income Inequality among American Children [Текст] / Daniel T. Lichter, David J. Eggebeen // Social Forces. – 1993. – № 71(3). – P. 761-780.
7. Pen J. A Parade of Dwarfs (and a Few Giants) [Текст] / Jan Pen; // Wealth, Income and Inequality: Selected Readings / Ed. Atkinson Anthony B. – Harmondsworth: Penguin Books, 1973. – 413 p.
8. Soltow L. The rich and the destitute in Sweden, 1805–1855: A Test of Tocqueville's Inequality [Текст] / Lee Soltow // Economic History Review. – 1989. – Second Series 42. – P. 43–63.
9. Key Data on World Taxes, Income Tax Rates, Tax Rates Comparison Table, Business & Finance Worldwide [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldwide-tax.com. – Назва з екрана.

Надійшла до редколегії 22.11.12

Наукове видання

ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЕКОНОМІКА

Випуск 134

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 8,0. Наклад 300. Зам. № 213-6428.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Е1.
Підписано до друку 22.02.13

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
<http://vpc.univ.kiev.ua>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02